

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE EKONOMİSİNDE 2000-2023 DÖNEMİNDE EKONOMİK BÜYÜME,
İŞSİZLİK VE ENFLASYON İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUSUF BATUR

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi MAHMUT KÜÇÜKOĞLU

**YALOVA
KASIM 2024**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE 2000-2023 DÖNEMİNDE EKONOMİK BÜYÜME,
İŞSİZLİK VE ENFLASYON İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUSUF BATUR
228103013

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi MAHMUT KÜÇÜKOĞLU

YALOVA
KASIM 2024

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “Türkiye Ekonomisinde 2000-2023 Döneminde Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon İlişkisinin İncelenmesi” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Yusuf BATUR

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen, akademik anlamda bana her zaman destek olan ve doğru yolu gösteren sayın danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mahmut KÜÇÜKOĞLU'na teşekkür ederim. Her zaman yanımda oldukları ve benden desteklerini hiçbir zaman esirgemedikleri için aileme teşekkür ederim.

Kasım – 2024

Yusuf BATUR

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
ÖZET.....	xii
ABSTRACT	xiii
GİRİŞ	1
Arka Plan	1
Amaç ve Hedefler.....	2
Kapsam ve Sınırlamalar.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME, İŞSİZLİK VE İSTİHDAM

1.1. Ekonomik Büyüme ve Büyüme Modelleri	5
1.1.1. Ekonomik büyüme kavramı	5
1.1.2. Klasik öncesi dönemde büyümeye bakış	8
1.1.3. Klasik büyüme modeli	9
1.1.4. Endüstri devrimi büyüme teorisi.....	9
1.1.5. Harrod-Domar büyüme modeli.....	10
1.1.6. Solow büyüme modeli	10
1.1.7. İçsel büyüme modeli	11
1.2. İşsizlik.....	12
1.2.1. İşsizlik çeşitleri	14
1.2.1.1. Gizli işsizlik	15

1.2.1.2. Gayri iradi işsizlik	15
1.2.1.3. İradi işsizlik.....	15
1.2.1.4. Konjonktürel işsizlik	16
1.2.1.5. Mevsimsel işsizlik.....	16
1.2.1.6. Friksiyonel işsizlik	16
1.2.1.7. Yapısal işsizlik.....	16
1.2.1.8. Doğal işsizlik.....	17
1.2.1.9. Teknolojik işsizlik	17
1.2.2. İşsizliğin kaynaklandığı faktörler	18
1.2.3. İşsizlik oranının hesaplanma yöntemleri	19
1.2.4. İşsizlikle mücadelede izlenen politika stratejileri	21
1.2.4.1. Para politikası.....	22
1.2.4.2. Maliye politikası	22
1.2.4.3. Gelirler politikası	23
1.2.4.4. Aktif istihdam politikası.....	23
1.2.4.5. Pasif istihdam politikası	24
1.2.5. İşsizliğin neticeleri.....	24
1.3. İstihdam Kavramı	27
1.3.1. Tam istihdam	28
1.3.2. Eksik istihdam.....	28
1.3.3. Aşırı istihdam	28
1.3.4. Kayıt dışı istihdam	29

İKİNCİ BÖLÜM

TÜM YÖNLERİ İLE ENFLASYON OLGUSU: TÜRLERİ VE NEDENLERİ, HESAPLAMA YÖNTEMLERİ, ÜLKE EKONOMİLERİNE ETKİLERİ

2.1. Enflasyon Tanımları.....	30
2.2. Enflasyonun Nedenleri ve Türleri	32

2.2.1. Talep enflasyonu	32
2.2.2. Maliyet enflasyonu	32
2.2.3. Yapısal enflasyon	33
2.2.4. Ilımlı enflasyon	33
2.2.5. Yüksek oranlı enflasyon	33
2.2.6. Hiperenflasyon.....	33
2.2.7. Açık enflasyon	34
2.2.8. Gizli enflasyon.....	34
2.2.9. Çekirdek enflasyon	34
2.2.10. Beklenen enflasyon.....	35
2.3. Enflasyonun Kaynaklandığı Faktörler.....	35
2.3.1. Para politikası ve enflasyon	35
2.3.2. Üretimle ilgili nedenler	36
2.3.3. Yapısal enflasyon	36
2.4. Enflasyonun Hesaplanma Yöntemleri	36
2.4.1. Tüketici fiyatları endeksi (TÜFE).....	37
2.4.2. Üretici fiyatları endeksi (ÜFE)	40
2.4.3. GSYİH zımni deflatörü.....	42
2.5. Enflasyonla Mücadele Yöntemleri	42
2.5.1. Para politikaları.....	42
2.5.2. Maliye politikaları.....	48
2.6. Enflasyonun Ülke Ekonomisine Etkileri	50
2.6.1. Enflasyonun ülke ekonomisine olumlu etkileri	50
2.6.2. Enflasyonun ülke ekonomisine olumsuz etkileri	50
2.6.3. Enflasyonun neticeleri	52
2.7. Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon İlişkisi	53

2.8. Türkiye Ekonomisi	54
2.8.1. Genel bir bakış	54
2.8.2. Tarihsel arka plan	55
2.8.3. Temel ekonomik göstergeler ve politikalar	62
2.8.4. 2000-2023 döneminde ekonomik reformlar	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM EKONOMETRİK YÖNTEM

3.1. Veri Toplama ve Değişkenlerin Seçimi	73
3.1.1. İstihdam	73
3.1.2. İşgücü	74
3.1.3. İşsizlik oranı	76
3.1.4. İşgücüne katılım oranı	82
3.1.5. Ekonomik büyüme tahmini	90
3.1.6. Yatırım oranı	91
3.1.7. Enflasyon oranı	92
3.1.8. Bütçe dengesi	93
3.1.9. Cari hesap	94
3.2. Verilerin Hazırlanması ve Analizi	96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM EKONOMETRİK ANALİZDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

4.1. ADF Testi ve Regresyon Analizlerine Göre Bulgular	99
4.1.1. Ekonomik büyüme oranına ilişkin ADF testi sonuçları	99
4.1.2. Enflasyon oranına ilişkin ADF testi sonuçları	101
4.1.3. İşsizlik oranına ilişkin ADF testi sonuçları	103
4.2. Granger Nedensellik Testi Sonuçlarına Göre Ekonomik Büyüme, Enflasyon Oranı ve İşsizlik İlişkisine Dair Bulgular (İkili Analizlerin Nedenselliği)	105
4.2.1. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ekonomik büyüme -işsizlik oranına ilişkin bulgular	105

4.2.2. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile enflasyon oranı arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulgular.....	107
4.2.3. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre enflasyon oranı ile işsizlik oranına ilişkin bulgular (ikili analiz sonuçları).....	109
4.3. İşsizlik ve Enflasyon İlişkisinin Philips Eğrisi ve Ekonomik Büyüme İşsizlik İlişkisinin Okun Yasası ile Analizine İlişkin Bulgular.....	111
4.4. İşsizlik, Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Parametreleri Arasındaki Korelasyon Matrisine Dayanan Bulgular.....	116
TARTIŞMA	118
SONUÇ	124
KAYNAKLAR.....	126
ÖZGEÇMİŞ	138

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
APİ	: Açık Piyasa İşlemleri
BOTAŞ	: Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi
CDS	: Credit Default SWAP
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	: Üretici Fiyatları Endeksi
YD-ÜFE	: Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi
YDY	: Yurt Dışı Yatırımlar
Yİ-ÜFE	: Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi
ZKO	: Zorunlu Karşılık Oranları

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1. Türkiye’de İstihdam Görünümünün Zaman Serisi Grafiği	74
Şekil 3.2. Türkiye’de İşgücü Büyüklüğü Görünümünün Zaman Serisi Grafiği	75
Şekil 3.3. Türkiye’nin İşgücü Piyasası Zaman Serisi Grafiği	75
Şekil 3.4. Türkiye'nin İşsizlik Oranı.....	76
Şekil 3.5. Türkiye'nin İşsizlik Oranının Zaman Serisi Görünümü	77
Şekil 3.6. Türkiye’de Kadın İşsizlik Oranı	78
Şekil 3.7. Türkiye’de Kadın İşsizlik Oranının Zaman Serisi Grafiği	79
Şekil 3.8. Türkiye’de Erkek İşsizlik Oranı	79
Şekil 3.9. Türkiye’de Erkek İşsizlik Oranının Zaman Serisi Grafiği	80
Şekil 3.10. Türkiye’de Genç İşsizlik Oranı	81
Şekil 3.11. Türkiye’de Genç İşsizlik Oranının Zaman Serisi Grafiği.....	81
Şekil 3.12. Türkiye’de İşgücü Katılım Oranı	82
Şekil 3.13. Türkiye’de İşgücü Katılım Oranının Zaman Serisi Grafiği	83
Şekil 3.14. Türkiye’de Kadın İşgücü Katılım Oranı	84
Şekil 3.15. Türkiye’de Kadın İşgücü Katılım Oranının Zaman Serisi Grafiği	85
Şekil 3.16. Türkiye’de Erkek İşgücü Katılım Oranı	86
Şekil 3.17. Türkiye’de Erkek İşgücü Katılım Oranı Zaman Serisi Grafiği.....	87
Şekil 3.18. Türkiye’de Çalışma Saati Verileri	88
Şekil 3.19. Türkiye’de Serbest Meslek Dağılımı İle İşgücüne Katılım Oranı	89
Şekil 3.20. Türkiye’nin Ekonomik Büyüme Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı ve 2028 Tahmini Büyüme Payı	90
Şekil 3.21. Türkiye’nin Ekonomik Büyüme Oranı Tahmini Zaman Serisi Analizi	91
Şekil 3.22. Türkiye’nin Ekonomik Büyüme İndikatörü Yatırım Oranı Tahmini (2021- 2028).....	92
Şekil 3.23. Türkiye’nin Enflasyon Oranı Tahmini Zaman Serisi Grafiği	93

Şekil 3.24. Türkiye'nin Bütçe Dengesi Tahmini Zaman Serisi Grafiği	94
Şekil 3.25. Türkiye'nin Cari Hesap Tahmini Zaman Serisi Grafiği.....	95
Şekil 4.1. İşsizlik Oranı ve Enflasyon Oranı Arasındaki İlişkinin Phillips Eğrisi Grafiği	113

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Türkiye Ekonomisinin Temel Belirleyicileri (2000-2024)	6
Tablo 1.2. Türkiye’de İşsizlik Oranları (2000-2023).....	13
Tablo 1.3. Yıllık Büyüme Oranları (2000-2023)	26
Tablo 2.1. Türkiye’de Enflasyon Oranları (2000-2023)	31
Tablo 2.2. TÜFE Ana Harcama Gruplarına Göre Ağırlık Oranları	39
Tablo 2.3. Yİ-ÜFE’ne Dâhil Olan Ürünler ve Ağırlıkları.....	41
Tablo 4.1. Değişkenlerin Hesaplanması	99
Tablo 4.2. ADF Testi Regresyon Sonuçları	100
Tablo 4.3. Ekonomik Büyüme Oranı İçin ADF Testi Sonuçları	100
Tablo 4.4. Enflasyon Oranı ve Birinci Fark Değişkenlerinin Hesaplanması Sonuçları	101
Tablo 4.5. Enflasyon Oranı ADF Testi Regresyon Sonuçları	102
Tablo 4.6. Birinci Farklı Enflasyon Oranı ADF Testi Sonuçları	102
Tablo 4.7. İşsizlik Oranı ve Birinci Farkları Değişkenlerin Hesaplanması Sonuçları	103
Tablo 4.8. Birinci Farklı İşsizlik Oranı ADF Testi Sonuçları	104
Tablo 4.9. ADF Testi Regresyon Sonuçlarının Özet Görünümü	105
Tablo 4.10. İkili analizlerin Granger Nedensellik Testi Sonuçları	111
Tablo 4.11. Phillips Eğrisi Regresyon Modeli Sonuçları	112
Tablo 4.12. Potansiyel GSYİH Düzenlemesi Hodrick-Prescott (HP) Filtresi Veri Düzenlemesi	114
Tablo 4.13. Okun Yasası Regresyon Sonucu	116
Tablo 4.14. Birinci Farklarla Yapılan Korelasyon Analizi Sonuçları	116

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE 2000-2023 DÖNEMİNDE EKONOMİK BÜYÜME, İŞSİZLİK VE ENFLASYON İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

ÖZET

Bu çalışma, 2000-2023 yılları arasında Türkiye ekonomisindeki ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkileri incelemektedir. Araştırma, Türkiye ekonomisinin bu dönemde yaşadığı dalgalanmaları ve makroekonomik göstergeler arasındaki etkileşimleri inceleyerek açıklamayı amaçlamaktadır. Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişki, Okun Yasası ve Phillips Eğrisi gibi teorik çerçeveler kullanılarak açıklanmaktadır. Ortaya çıkan sonuçlar, ekonomik büyümenin işsizlik oranları üzerindeki etkisini ve enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Türkiye'deki ekonomik reformlar, maliye ve para politikalarının bu ilişkiler üzerindeki rolü de değerlendirilmektedir. Sonuçlar, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkinin, ekonomi politikaları, yapısal değişiklikler ve küresel ekonomik koşullar gibi çeşitli faktörlerden etkilendiğini göstermektedir. Çalışma, politika yapıcılar için öneriler sunarak Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir büyüme ve istikrarını sağlamaya yönelik stratejilere katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, İşsizlik, Enflasyon, Türkiye ekonomisi, Ekonomi politikaları.

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP OF ECONOMIC GROWTH, UNEMPLOYMENT AND INFLATION IN THE TURKISH ECONOMY IN THE PERIOD 2000-2023

ABSTRACT

This study examines the relationships between economic growth, unemployment and inflation in the Turkish economy between 2000 and 2024. The research aims to explain the fluctuations experienced by the Turkish economy in this period by examining the interactions between macroeconomic indicators. The relationship between economic growth, unemployment and inflation is explained using theoretical frameworks such as Okun's Law and the Phillips Curve. Empirical findings reveal the impact of economic growth on unemployment rates and the impact of inflation on economic growth. The role of economic reforms and fiscal and monetary policies in Turkey on these relations is also evaluated. The results show that the relationship between economic growth, unemployment and inflation is affected by various factors such as economic policies, structural changes and global economic conditions. The study contributes to strategies to ensure sustainable growth and stability of the Turkish economy by providing recommendations for policy makers.

Key Words: Economic growth, Unemployment, Inflation, Turkish economy, Economic policies.

GİRİŞ

Arka Plan

Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon, bir ulusun refahını ve kalkınmasını etkileyen en kritik makroekonomik göstergeler olarak bilinmektedir. Bu göstergeler arasındaki ilişki, onlarca yıldır ekonomistler arasında kapsamlı bir araştırma ve tartışma konusu olmuştur. Türkiye ekonomisi 2000-2023 döneminde yüksek büyüme oranlarının eşlik ettiği yüksek işsizlik ve enflasyon oranlarıyla çeşitli dalgalanmalar yaşamıştır. Çalışmada, özellikle Türkiye ekonomisi bağlamında, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiye dair yapılacak olan araştırma neticesinde işsizlik ve enflasyonun büyüme üzerindeki etkileri belirtilecektir.

Okun Yasası, Arthur Okun tarafından ortaya atılan, işsizlik oranının doğal düzeyinden ne kadar saptığı ile reel gayrisafi yurt içi hasılanın (GSYİH) doğal seviyesinden ne kadar farklılaştığı arasındaki ters ilişkiyi ifade etmektedir. Okun'un ABD üzerinde gerçekleştirdiği ampirik çalışma, doğal işsizlik oranının üzerindeki her ek %1'lik artışın, reel GSYİH'nın doğal seviyesinin %3 altına inmesine sebep olabileceğini göstermiştir. Okun Yasası'nda (Okun, 1963) açıklandığı gibi, ekonomik büyüme ve işsizlik genellikle ters bir ilişkiye sahip olarak kabul edilmektedir. Bu yasaya göre, ekonomik büyümedeki bir artış, işsizliğin azalmasına yol açmaktadır. Bu görüş, daha yüksek ekonomik büyüme oranlarının artan üretim ve istihdam kapasitelerine katkıda bulunduğunu ve dolayısıyla işsizlik oranlarını azalttığını öne süren çeşitli ampirik araştırmalarla desteklenmektedir (Moosa, 1997; Lee, 2000; Ball ve ark., 2013). Ancak Okun Kanunu'nun geçerliliği, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler bağlamında sorgulanmıştır. Bazı araştırmalar, yapısal sorunlar, işgücü piyasası katılıkları ve kayıt dışı sektör nedeniyle gelişmekte olan ekonomilerde ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkinin o kadar net olmadığını öne sürmektedir (Gobhoza, 2020; Veenhoven ve Dumludağ, 2015).

Enflasyon ve ekonomik büyümenin de karmaşık bir ilişkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bazı iktisatçılar, ılımlı bir enflasyon seviyesinin, yatırım ve tüketimi teşvik edebileceği için ekonomik büyümeye elverişli olabileceğini öne sürmektedirler (Tobin, 1965; Friedman, 1977). Ancak yüksek enflasyon oranları, yatırım kararları ve kaynak tahsisi üzerindeki bozucu etkisi nedeniyle ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkilere sahip olmaktadır (Fischer, 1993; Barro, 1995; Khan ve Senhadji, 2001). Türkiye ekonomisi bağlamında enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalar karışık sonuçlar vermiştir (Metin, 1998; Berument ve Dincer, 2004; Dede, 2017; Çevik ve Bektaş, 2019).

Bu çalışma, ekonomik büyümenin işsizlik ve enflasyonla olan etkileşimlerini incelemektedir. Eggoh ve Khan (2014) araştırmalarında, bu üç değişken arasında belirgin bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Phillips Eğrisi, işsizlik ile enflasyon arasında belirli bir denge ilişkisi bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu kavram, birinin azalmasının diğerinin artmasına neden olabileceği bir "değiş tokuş" ilişkisini ifade eder (Phillips, 1958; Samuelson ve Solow, 1960). "Değiş tokuş" terimi burada, bu iki değişkenin birbirleriyle ters yönlü hareket etme eğilimini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, Phillips Eğrisinin geçerliliği sorgulanmıştır ve bu göstergeler arasındaki ilişkinin daha karmaşık olduğu ve ekonomik koşullar, yapısal değişiklikler ve politika müdahaleleri gibi çeşitli faktörlere tabi olduğu düşünülmektedir (Blanchard, 2016; Yellen, 2017).

Bu çalışma, 2000'den 2023'e kadar olan dönemde Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki etkileşimi ayrıntılı olarak ele almaktadır. Bazı literatür incelemeleri, bu ekonomik göstergeler arasında belirgin bir ilişki olduğunu öne sürerken, diğer çalışmalar bu ilişkilerin belirli koşullarla sınırlı olduğunu savunmaktadır. Yapılan literatür taraması, bu dönemde Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki dinamiklerin daha iyi anlaşılabilmesi için daha fazla ampirik analize ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır.

Amaç ve Hedefler

Bu çalışmanın temel amacı, 2000-2023 döneminde Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon ilişkisini incelemektir. Bu ilişkilerin karmaşık ve çok yönlü doğası, mevcut literatürün ve ampirik kanıtların kapsamlı bir şekilde araştırılmasını gerektirmektedir. Bu kısımda, çalışmanın amaçlarını sunarak, ardından konuyla ilgili temel bulguları ve teorik tartışmaları vurgulayan derinlemesine bir literatür taraması yapılmaktadır.

Hedef 1: Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki etkileşimi inceleyen teorik yaklaşımlar derlenmektedir. Bu bağlamda, çeşitli teorik modeller ekonomik büyüme ile işsizlik arasında ters yönlü bir etkileşim olduğunu iddia eden Okun Yasası (Okun, 1963) ile işsizlik ve enflasyon arasında bir denge ilişkisini savunan Phillips Eğrisi (Phillips, 1958; Samuelson ve Solow, 1960) gibi önemli teorilere odaklanmaktadır. Ancak, bu teorilerin evrenselliği konusunda literatürde bazı eleştiriler bulunmakta ve bazı uzmanlar, bu teorilerin uygulanabilirliğinin belirli ekonomik koşullara veya bağlamlara göre değişiklik gösterebileceğini belirtmektedirler (Gobhoza, 2020; Blanchard, 2016).

Hedef 2: Türkiye'de ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiye dair ampirik kanıtlar sunulmaktadır. Türkiye ekonomisi bağlamında ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi araştıran birçok ampirik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazılarında ekonomik büyüme ile işsizlik arasında ters bir ilişkinin varlığını destekleyen kanıtlar bulunmaktadır (Karabulut, 2019). Bazıları ise enflasyon ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin karmaşık doğasına dikkat çekmiştir (Erdoğan, 2020; Çevik ve Bektaş, 2019). Bu çalışmaların karışık sonuçları, Türkiye'de bu değişkenler arasındaki ilişkileri etkileyen belirli faktörlerin daha iyi anlaşılması için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Hedef 3: 2000-2023 döneminde Türkiye'de ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon ilişkisini etkileyen potansiyel faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişki, ekonomi politikaları, yapısal değişiklikler ve küresel ekonomik koşullar gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörlerin belirlenmesi, Türkiye ekonomisinin dinamiklerini anlamak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmeye, işsizliği azaltmaya ve fiyat istikrarını korumaya yönelik politika önerileri sağlamak için çok önemlidir. Önceki çalışmalar maliye ve para politikalarının bu ilişkiler üzerindeki etkisini incelemiştir (Berument ve Dincer, 2004; Metin, 1998), ancak 2000-2024 döneminde Türkiye ekonomisinin kendine özgü özelliklerini açıklamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, 2000-2023 döneminde Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi ilgili teorik çerçeveleri gözden geçirerek, ampirik kanıtları inceleyerek, ilgili faktörleri belirleyerek literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Mevcut literatürün derinlemesine incelenmesi, bu alanda daha fazla araştırma ve politika önerileri için sağlam bir temel sağlayacaktır.

Kapsam ve Sınırlamalar

Bu çalışma, bazı araştırmaların, yüksek ekonomik büyümenin işsizlik oranlarını azaltabileceğini öne sürerken, diğerleri ilişkinin daha incelikli ve zamana bağlı olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde, enflasyonun ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkisi de zaman içinde değişmekte ve teknolojik gelişmeler, demografik değişiklikler, maliye ve para politikaları ve dış borç seviyeleri gibi bir dizi faktöre bağlı bulunmaktadır.

Bu konuyla ilgili önemli miktarda araştırmaya rağmen, daha fazla araştırma gerektiren birkaç alan bulunmaktadır. Örneğin, bazı araştırmalar bu makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri analiz etmek için doğrusal olmayan regresyon modelleri ve asimetric nedensellik

testleri kullanırken, ek içgörüler sağlayabilecek başka ekonometrik teknikler olmaktadır. Ayrıca, demografik değişimler, teknolojik gelişmeler ve dış borç düzeylerinin bu ilişkiler üzerindeki etkisi daha fazla incelemeyi gerektirmektedir. Bu nedenle, bu çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları aşağıdaki gibi olacaktır:

- Çalışma, 2000-2023 döneminde Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkileri inceleyecektir.
- Çalışmanın kapsamı 2000-2023 dönemi ile sınırlıdır ve Türkiye ekonomisindeki uzun vadeli eğilimleri ve dinamikleri yansıtmamaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmanın kapsamı ve sınırlılıklarının dikkate alınması önemli olmakla birlikte, bu araştırmadan elde edilen sonuçların, 2000-2023 döneminde Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkilere ilişkin mevcut literatüre değerli katkılar sağlaması hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME, İŞSİZLİK VE İSTİHDAM

Bu bölümde ekonomik büyüme, işsizlik ve istihdam konuları derinlemesine ele alınmış, ekonomik büyümenin tanımı, teorik çerçevesi ve modelleri incelenmiştir. Aynı zamanda Türkiye'deki işsizlik oranları, işsizlik çeşitleri ve istihdam kavramı, ekonomik göstergelerle birlikte açıklanmıştır. Bu bağlamda Türkiye ekonomisinde uygulanmış politikalarla işsizlik ve istihdam arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

1.1. Ekonomik Büyüme ve Büyüme Modelleri

Ekonomik büyüme kavramı, büyüme modelleri ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği üzerine genel bir bakış sunulacaktır. Türkiye ekonomisinde ekonomik büyümenin belirleyici unsurları, tarihsel süreçte yaşanan krizler ve uygulanan yapısal reformlar ile dış ticaretin büyüme üzerindeki etkisi incelenecektir.

1.1.1. Ekonomik büyüme kavramı

Ekonomik büyüme, belirli bir süre içinde ekonomide mal ve hizmet üretiminin ve tüketiminin artması anlamına gelmektedir. Genellikle gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) veya GSYİH'deki belirli bir süre boyunca, genellikle bir yıl içindeki yüzde değişim cinsinden ölçülmektedir. Ekonomik büyüme, ekonominin genel sağlığını ve gelişimini yansıtmaması nedeniyle bir ülkenin ekonomik performansının önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Türkiye ekonomisi bağlamında, ekonomik büyümenin belirleyicileri ve sonuçları üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Göçer (2013) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'de ekonomik büyümeyi yönlendiren faktörler arasında sermaye birikimi, işgücü artışı, teknolojik ilerleme ve dış ticaret yer almaktadır. Çalışma, yatırımı teşvik etmeyi, eğitim ve öğretimi iyileştirmeyi ve ülkenin teknolojik yeteneklerini geliştirmeyi amaçlayan politikaların uzun vadeli ekonomik büyümenin sürdürülmesine yardımcı olabileceğini öne sürmektedir.

Fikir (2010) tarafından yapılan bir çalışma, Türkiye'de kamu yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmektedir. Çalışmanın sonuçları, kamu sektörü yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu, ancak bu etkinin ülkenin kurumsal ve yapısal kısıtları nedeniyle sınırlı kaldığını göstermektedir. Araştırmalar, kamu yatırımlarının etkinliğini ve verimliliğini artıran reformların Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik büyümesini desteklemeye yardımcı olabileceğini ortaya koymaktadır.

Bu iç faktörlerin yanı sıra, uluslararası ticaret ve sermaye akımları gibi dış faktörler de Türkiye'nin ekonomik büyümesini önemli ölçüde etkilemektedir. Kendirkıran ve Emirmahmutoğlu (2022) tarafından yapılan bir çalışma, Türkiye'de uluslararası ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmanın sonuçları, ihracatın ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olduğunu, ancak bu etkinin ülkenin ithalata bağımlılığı ve dış şoklara karşı kırılganlığı nedeniyle sınırlı kaldığını göstermektedir.

Ekonomik büyüme, iç istikrar ve dış istikrar olmak üzere iki ana başlıkta ele alınmaktadır. İç istikrar; fiyat istikrarını, tam istihdamı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi hedeflerken, bu denge bozulması enflasyon ve işsizlik gibi olumsuz etkilerle kendini göstermektedir. Ekonomik istikrarın diğer bir boyutu olan dış istikrar ise ödemeler dengesi ile sağlanmaktadır. Türkiye'nin 2000-2023 dönemine ait verileri incelenerek, bu süreçte enflasyon (ÜFE) ve işsizliğin üretim üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli etkileşimler ile nedensellik ilişkileri açıklanmaktadır. Bu kapsamda, değerlendirmeler yapılarak politika yapıcılar için yol gösterici bilgiler sunulması amaçlanmaktadır. Ayrıca, 2000 yılından günümüze kadar Türkiye ekonomisinde uygulanan politikalar Tablo 1.1'de özetlenmiştir. Tablo 1.1'de dönemler ve belirleyici unsurlar sınıflandırılarak, enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme rakamlarına örnek verilmiştir.

Tablo 1.1. Türkiye Ekonomisinin Temel Belirleyicileri (2000-2024)

DÖNEMLER	BELİRLEYİCİ FAKTÖRLER	EKONOMİK İSTİKRAR VE BÜYÜME
2000-2010 Krizleri ve Yapısal Reformlar Süreci	-Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri Dalgalı Kur Rejimine Geçiş -Enflasyon Hedeflemesi (Nominal Çapa) -Güçlü Ekonomi Programına Geçiş -Sekiz ve Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı -2002 Acil Eylem Planı -Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu 5018 -2008 Küresel Mali Kriz	Ekonomik Büyüme: 2001 yılında yaşanan ekonomik daralma (-5,7%) sonrasında, reformlar ve istikrar programlarının etkisiyle 2004 yılında güçlü bir toparlanma (+9,4%) gözlenmiştir. Bu dönemdeki büyüme, yapısal reformların ekonomi üzerindeki olumlu etkilerini yansıtmaktadır (Ekinci, 2013). Enflasyon: 2001 yılında yüksek seviyede gerçekleşen enflasyon oranı (%54,3), uygulanan sıkı para politikası ve enflasyon hedeflemesi sayesinde 2004 yılında %8,8 seviyesine düşürülmüştür. Bu düşüş, makroekonomik istikrarın sağlanmasında önemli bir adım olmuştur (Tutar, 2005).

		İşsizlik: İşsizlik oranı, 2001'de %8,4 iken, 2004'te %10,3'e yükselmiştir. 2009 yılında ise ekonomik durgunluk ve 2008 Küresel Mali Krizin etkisiyle işsizlik oranı %14 seviyesine ulaşarak tarihi bir zirve yapmıştır. Bu artış, ekonomik büyümenin iş gücü piyasasına yansımalarının zorluklarını ve küresel ekonomik koşulların etkisini göstermektedir (Ümit ve Karataş, 2018).
2010-Küresel Daralmanın ve Terörün Ötesinde	-Avrupa Borç Krizi -Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı	Ekonomik Büyüme: 2010 yılında, küresel finansal krizin etkilerinin toparlanmasıyla ekonomi %9,2 oranında büyümüştür. Ancak, 2015 yılında küresel ve bölgesel ekonomik zorluklar neticesinde büyüme oranı -%0,3 olarak daralma göstermiştir. Aynı yıl içerisinde ekonomik büyüme oranının %4'e ulaştığı bir toparlanma yaşanmıştır, bu, yıl içindeki ekonomik dalgalanmaların göstergesidir (TOBB, 2010). Enflasyon: Enflasyon oranı, dönemin çeşitli aşamalarında farklılık göstermiş olup, 2015 yılında %7,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu oran, makroekonomik istikrar açısından önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir (Cinel, 2018). İşsizlik: İşsizlik oranları, 2010'da %11,9 seviyesinden başlayarak, ekonomik koşulların ve iş gücü piyasasının dinamiklerine bağlı olarak değişkenlik göstermiştir. 2021 yılına kadar genel bir artış eğilimi izlenmiş, 2019'da %13,4 ile zirve yapmış, sonrasında ise 2023 yılı ağustos ayı itibariyle %9,2'ye düşerek önemli bir iyileşme göstermiştir. 2024 yılı mayıs ayında ise TÜFE yüzde 3,37 oranında artmıştır. Mayıs ayındaki artışla birlikte yıllık enflasyon bir önceki aya kıyasla 5,65 puan artarak yüzde 75,45 düzeyinde gerçekleşmiştir (Apaydın, 2018).

Kaynak: Yazar Tarafından Düzenlenmiştir.

Siyasi iktidarın ekonomik büyümeye etkisi, istikrarın ekonomik performans üzerindeki rolü bağlamında sıklıkla incelenmiştir. Politik istikrar, ekonomik büyümeyi destekleyen güven ve sürdürülebilirlik sağlayarak yatırım, tüketim ve üretim kararlarını olumlu yönde etkiler. Siyasi iktidarın ekonomik istikrar sağladığı durumlarda büyüme hızlanabilir; çünkü ekonomik birimlerin gelecekteki politik belirsizlikten etkilenmeden uzun vadeli yatırımlar yapması daha olası hale gelir. Ancak, politik istikrarsızlık dönemlerinde ise ekonomik büyüme genellikle olumsuz etkilenir, zira ekonomik belirsizlikler yatırımcı güvenini sarsar ve ekonomik faaliyetlerin öngörülebilirliğini düşürür (Şen, 2024).

1.1.2. Klasik öncesi dönemde büyümeye bakış

Bu dönemdeki modeller, ekonomik büyümenin nedenlerini ve sınırlarını ele alan ilk modeller arasında yer almaktadır ve genel olarak 18. yüzyılın başlarından 19. yüzyılın ortalarına kadar geçen dönemi kapsamaktadır. Çeşitli ekonomistler tarafından geliştirilmiştir. Klasik ekonominin öncüleri, üretim artışı ve milli gelirin büyümesi üzerine açıklamalar sunmaktadır. Bu çerçevede, ülkede üretimin artış nedenleri arasında iş gücünün çoğalması, sermaye birikiminin artması ve teknolojik gelişmelerin rolü ön plana çıkmaktadır. Klasik ekol öncesi büyüme modelleri, ekonomik büyümenin sınırlarını da inceleyerek iş gücünün azalması, sermaye birikiminde düşüş ve teknolojik ilerlemenin yavaşlaması gibi sınırlayıcı faktörleri vurgulamaktadır. Bu modellerde, ekonomik büyümenin dengelenmesi için gerekli koşullar da ele alınmaktadır. Klasik İktisat okulunun öncesinde etkin olan düşünce akımları arasında Merkantilizm ve Fizyokrasi dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, merkantilizm, bir toplumun zenginliğinin temel göstergesinin altın birikimi olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu sistemde, bir ülkenin sahip olduğu altın miktarını artırmak için üretim yapılması veya ticaret faaliyetlerinde bulunulması gerektiği öne sürülmektedir. Altının, ülkenin zenginlik ölçüsü olarak kabul edilmesi, Merkantilist düşüncenin 18. yüzyıl ticaret politikalarında merkezi bir rol oynamasına yol açmıştır. Bu yaklaşım, ülkeler arası ticaret ve para politikalarının düzenlenmesini öngörür ve bu bağlamda çeşitli önerilerde bulunmaktadır. Merkantilistler, ülkenin döviz rezervlerini artırmak ve para biriminin değerini korumak amacıyla ihracatı teşvik ederken ithalatı sınırlandırmayı hedeflemişlerdir. İhracatı artırmak için ürün fiyatlarını düşürmeyi, ithalatı ise maliyetlerini artırarak engellemeyi amaçlamışlardır. Bu politikalarda, devletin müdahaleci bir rol üstlenmesi gerektiği savunulmuştur (Üzümcü, 2012).

Bir diğer yaklaşım olan fizyokrasi, merkantilizmin ekonomi politikasına karşıt bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Toplumun zenginlik kaynağının altın değil, tarım ve tarımsal faaliyetler

olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, bireylerin kendi çıkarlarını göz önünde bulundurması, toplumun mutluluğuna katkı sağlamaktadır. Fizyokrasi terimi, “fizik” ve “krasi” kelimelerinin birleşiminden oluşmakta ve coğrafi koşulların insanların yaşam tarzı ve toplumun gelişimi üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Bir ülkenin toprak yapısı, iklim özellikleri ve su kaynakları gibi fiziksel koşulların sosyo-ekonomik gelişimi şekillendirmede büyük rol oynadığı kabul edilmektedir (Başar, 2012).

1.1.3. Klasik büyüme modeli

Modelin ekonomik büyüme ve gelişme konularındaki temel düşüncesi üretim faktörlerinin (iş gücü, sermaye, toprak) etkilerine odaklanmaktadır. Ekonomik büyümeyi, bu üretim faktörlerinin daha etkin bir şekilde kullanılması olarak tanımlayan bu ekol, çeşitli teorilerle öne çıkmıştır. Bu teoriler arasında en ünlü olanları şu şekilde belirtilmektedir:

- **Adam Smith'in iş bölümü teorisi:** Smith'e göre, iş bölümü ve serbest piyasa koşulları, üretim etkinliğini ve verimliliğini artırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. İş bölümü sayesinde, üretim süreci parçalara ayrılmakta ve her bir bölümde uzmanlaşma sağlanmaktadır. Bu durum verimliliği artırmaktadır (Kibritçioğlu, 2002).
- **David Ricardo'nun ihracat teorisi:** Ricardo, ihracatın artmasının ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini savunmaktadır. İhracat yoluyla elde edilen gelirler, sermaye birikimini sağlamakta ve bu birikim ülkede yatırım yapılmasını desteklemektedir (Berber, 2006).
- **Thomas Malthus'un popülasyon teorisi:** Malthus, nüfus artışının ekonomik büyümeyi sınırladığını belirtmektedir. Artan nüfus, iş gücü talebini artırırken, kaynakların etkin kullanımını da zorlaştırmaktadır (Telek, 2013).
- **John Stuart Mill'in verimlilik teorisi:** Mill, verimlilik artışının ekonomik büyümeye katkı sağladığını belirtmektedir. Daha az üretim faktörü kullanarak daha fazla ürün üretebilmek, sermaye birikimine olumlu katkı sağlamaktadır (Tüylüoğlu, 1995).
- **Alfred Marshall'ın fiyat teorisi:** Marshall'a göre, fiyatların düşüşü tüketici talebini artırarak üretimin çoğalmasına ve dolayısıyla ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır (Parasız, 2003).

1.1.4. Endüstri devrimi büyüme teorisi

Bu teori, 18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere'de gerçekleşen ekonomik büyümeyi incelemektedir. Teoriye göre, endüstri devrimi sırasında yaşanan teknolojik ilerlemeler ve üretim süreçlerindeki dönüşüm, ekonomik büyümeyi tetikleyen temel unsurlardır. Son yıllarda, ekonomik büyüme

teorilerine yenileri eklenmiştir ve bu konuda yapılan çalışmalar hızla artmaktadır (İncekara ve Tatoğlu, 2008).

1.1.5. Harrod-Domar büyüme modeli

Harrod-Domar modeli, ekonomik büyümenin yatırım oranı ile üretim elastikiyeti arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Roy Harrod ve Evsey Domar tarafından 1940'lı yıllarda geliştirilen bu modelin temel amacı, yatırımın üretim hacmini artırarak ekonomik büyümeye katkı sağladığını göstermektir. Model, ekonomik büyüme için gerekli yatırım miktarını belirlerken, üretim elastikiyetini de dikkate almaktadır. Buna göre, yatırım miktarı üretim elastikiyetine bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Hiç, 1994). Modelin özellikleri şu şekildedir:

- a. Yatırım oranı ve üretim elastikiyeti: Model, yatırım oranının yüksek olduğu durumlarda üretim elastikiyetinin düşük, yatırım oranının düşük olduğu durumlarda ise üretim elastikiyetinin yüksek olacağını öngörmektedir (Berber, 2006).
- b. Yatırım oranı ve ekonomik büyüme: Model, ekonomik büyümenin yatırım oranındaki artış ile doğru orantılı olduğunu belirtmektedir. Yatırım oranının yükselmesi ekonomik büyümeyi desteklerken, yatırım oranının düşmesi büyümeyi olumsuz etkilemektedir (Üzümcü, 2012).
- c. Üretim hacmi ve yatırımın etkisi: Model, yatırımın üretim hacmini artırarak ekonomik büyümeyi desteklediğini savunmaktadır (Seyidoğlu, 2006).

Harrod-Domar modeli, tasarruf ve yatırım gibi iki temel değişkeni ele alarak ekonomik büyüme sürecini analiz etmektedir (Üzümcü, 2012).

1.1.6. Solow büyüme modeli

Solow Büyüme Teorisi: Bu teori, ekonomik büyümenin; iş gücü, sermaye ve teknolojik ilerleme olmak üzere üç temel faktörle ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Solow modeline göre, ekonomik büyüme, bu üç faktörün birlikte hareket etmesi ile sağlanmaktadır. Robert Solow tarafından 1956 yılında geliştirilen bu model, ekonomik büyümeyi sürekli kılmak adına "özel girdi" olarak adlandırdığı iş gücü, sermaye ve teknolojik ilerleme bileşimini öne çıkarmaktadır (Berber, 2006). Modelin temel özellikleri şunlardır (Üzümcü, 2012):

- a. Üç temel faktör: Ekonomik büyüme, iş gücü, sermaye ve teknolojik ilerlemenin birleşimi ile gerçekleşmektedir.
- b. Sürekli büyüme: Model, ekonomik büyümenin bu üç faktörün sürekli birleşimiyle sağlanacağını öngörmektedir.

- c. Teknolojik ilerleme: Teknolojik gelişmelerin ekonomik büyümeyi hızlandırdığı ve sermaye ile iş gücü etkisini artırdığı kabul edilmektedir.

Neoklasik büyüme modeli olarak da bilinen Solow modeli, ekonomik büyümenin bu faktörler tarafından belirlendiğini vurgulamaktadır. Bu model, ekonomik büyümenin sürekliliğini sağlamak için "özel girdi" kavramını kullanmaktadır (Berber, 2006).

1.1.7. İçsel büyüme modeli

İçsel büyüme teorileri, ekonomik büyümenin nedenlerini ve süreçlerini inceleyen bir kavramdır. Bu teoriler, ekonomik büyümenin dışsal değil, içsel faktörlerden kaynaklandığını öne sürmektedir. İçsel büyüme teorilerine göre, ekonomik büyüme ülkenin kendi içinde gerçekleşen değişimlerle sağlanmaktadır. Bu teorilerden en önde gelenleri belirtmek gerekirse (Aysal, 2023):

- **Schumpeter büyüme teorisi:** Bu teoriye göre, ekonomik büyüme, yenilikler ve inovasyonlar yoluyla sağlanmaktadır. Schumpeter'e göre yenilikler, üretim süreçlerinde değişimlere yol açarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir.
- **Kaldor büyüme teorisi:** Kaldor'un teorisi, ekonomik büyümenin ülkeler arası ticareti artırdığına işaret etmektedir. Ticaretin, sermaye ve iş gücü gibi kaynakların daha etkin kullanılmasını sağladığını ve böylece ekonomik büyümeyi hızlandırdığını öngörmektedir.
- **Rostow büyüme teorisi:** Rostow'un teorisi, ekonomik büyümenin belirli aşamalardan geçilerek sağlandığını savunmaktadır. Bu aşamalar "öncül tarım," "tarım toplumu," "köprü sanayi," "sanayi toplumu" ve "sanayi sonrası toplum" olarak sıralanmaktadır.

İçsel büyüme teorileri, ekonomik büyümenin ülkenin içindeki faktörlere bağlı olduğunu varsayar ve bu faktörlerin başında teknoloji, insan sermayesi ve yatırımlar gelmektedir. Teoriler, büyümenin sürekli bir süreç olduğunu, ülkenin üretim kapasitesinin artışına bağlı olarak geliştiğini belirtmektedir (Üzümcü, 2012). Ekonomik büyümenin farklı boyutları üzerine yapılan araştırmalar sonucunda öne çıkan bazı modeller şunlardır (Berber, 2006):

- **Beşerî sermaye modeli (Lucas):** Robert Lucas'ın beşerî sermaye modeli, ekonomik büyümenin insan sermayesine dayandığını öne sürmektedir. Lucas, insan sermayesinin "çalışanların eğitim seviyesi, kapasiteleri ve becerileri" ekonomik büyüme için önemli bir faktör olduğunu savunmaktadır. Model, ekonomik büyümenin, insan sermayesinin artışına dayandığını vurgulamaktadır. İnsan sermayesinin yükselmesi, çalışanların daha

fazla bilgi ve beceri kazanmasıyla birlikte ülkede üretim kapasitesinin artmasına olanak sağlamaktadır (Parasız, 2003).

- Bilgi üretimi ve taşmalar (Romer): Romer'ın bilgi üretimi ve taşmalar modeli, bilgi üretiminin ekonomik büyümenin temel bileşenlerinden biri olduğunu belirtmektedir. Bu teoriye göre, yeni teknolojilerin keşfi ve yeni ürünlerin tasarımı, bilgi üretimini artırarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Romer, bilgi üretiminin, ülkedeki yatırımları ve istihdamı artıracağını öngörmekte ve bu doğrultuda ülkelerin araştırma-geliştirme faaliyetlerine yatırım yapmasının büyüme için önemli olduğunu vurgulamaktadır (Romer, 1990).
- Kamu politikası modeli (Barro): Barro tarafından öne sürülen bu model, kamu harcamalarının ekonomik büyümeye olan katkısını ele almaktadır. Kamu harcamaları; eğitim, sağlık ve ulaşım gibi alanlara yapılan yatırımlar büyümeyi destekleyen önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir. Model, kamu harcamalarının artması ile ülkedeki yatırım ve istihdamın da artacağını savunmaktadır. Bu doğrultuda, kamu yatırımları ekonomik büyüme için önemli bir koşul sağlamaktadır (Yülek, 1997).

AR-GE modeli: Araştırma-geliştirme faaliyetlerinin (AR-GE) ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ele alan bu model, yeni teknolojilerin keşfi ve yeni ürünlerin tasarımının büyümeyi teşvik edeceğini öngörmektedir. AR-GE faaliyetleri sayesinde ülkede üretim potansiyeli artar ve büyüme sağlanmaktadır. AR-GE yatırımlarının artışı, ülkedeki istihdam ve yatırımların artmasını destekleyerek büyüme için gerekli zemini hazırlamaktadır (Aysal, 2023).

1.2. İşsizlik

İşsizlik, işgücü içinde çalışmaya istekli ve yetenekli ancak iş bulamayan bireylerin oranını ifade etmektedir. İşgücü piyasası koşullarının önemli bir göstergesidir ve azalan gelir ve yaşam standardı, artan yoksulluk ve eşitsizlik ve azalan sosyal ve politik istikrar gibi önemli ekonomik ve sosyal etkileri göstermektedir.

Türkiye ekonomisi bağlamında, işsizliğin belirleyicileri ve sonuçları üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Tarı ve Bakkal (2017) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'de işsizliği yönlendiren faktörler arasında işgücü piyasası katılıkları, yetersiz eğitim ve öğretim ile sermaye ve krediye sınırlı erişim gibi yapısal ve kurumsal kısıtlamalar yer almaktadır. Çalışma, işgücü piyasası esnekliğini teşvik etmeyi, eğitim ve öğretimi iyileştirmeyi ve sermaye ve krediye erişimi artırmayı amaçlayan politikaların işsizliğin azaltılmasına ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin desteklenmesine yardımcı olabileceğini öne sürmektedir.

Eser (2014) tarafından yapılan bir çalışma, Türkiye'de ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmanın sonuçları, ekonomik büyümenin uzun vadede istihdam üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, ancak bu etkinin ülkenin işgücü piyasası katılığı, uyumsuz beceriler ve krediye yetersiz erişim gibi yapısal ve kurumsal kısıtlamalar nedeniyle sınırlı kaldığını göstermektedir. Araştırmalar, yatırımı teşvik etmeyi, eğitimi iyileştirmeyi ve işgücü piyasası esnekliğini artırmayı amaçlayan politikaların Türkiye'de uzun vadeli istihdamı desteklemeye yardımcı olabileceğini ortaya koymaktadır.

Bu iç faktörlerin yanı sıra, küresel ekonomik koşullar ve sermaye akımları gibi dış faktörlerin de Türkiye'deki işsizlik üzerinde önemli bir etkisi olmaktadır. Ertuğrul ve ark. (2010) tarafından yapılan bir araştırma, küresel ekonomik koşulların Türkiye'deki işsizlik üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmanın sonuçları, petrol fiyatları ve döviz kurları dahil olmak üzere küresel ekonomik koşulların, işsizliğin artmasına neden olan olumsuz şoklarla ülkedeki işsizlik üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye'de işsizlik oranları yıllık olarak Tablo 1.2.'de verilmiştir.

Tablo 1.2. Türkiye'de İşsizlik Oranları (2000-2023)

Yıl	İşgücü (Bin kişi)	İşsiz Sayısı (Bin kişi)	İşsizlik (%)
2000	23.078	1.497	6,5
2001	23.491	1.967	8,4
2002	23.818	2.464	10,3
2003	23.818	2.493	10,5
2004	22.016	2.385	10,8
2005	22.454	2.388	10,6
2006	22.751	2.328	10,2
2007	23.114	2.377	10,3
2008	23.805	2.611	11,0
2009	24.748	3.471	14,0
2010	25.641	3.046	11,9
2011	26.725	2.615	9,8
2012	24.821	2.518	9,2
2013	25.524	2.747	9,7
2014	28.786	2.853	9,9
2015	29.678	3.057	10,3
2016	30.535	3.330	10,9

2017	31.643	3.454	10,9
2018	32.274	3.537	11,0
2019	33.180	4.650	13,4
2020	30.873	4.040	13,1
2021	32.716	3.919	12
2022	34.334	3.582	10,4
2023	34.896	3.264	9,4

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108>. Erişim Tarihi: 16.03.2024

Literatürde daha önce yapılan çalışmalarda vurgulanan faktörlerin yanı sıra demografik değişikliklerin Türkiye'deki işsizlik üzerindeki etkisi de araştırılmıştır. Uyanık (2017) tarafından yapılan bir araştırma, Türkiye'de nüfus yaşılanmasının işsizlik üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmanın sonuçları, nüfus yaşılanmasının ülkedeki işsizlik üzerinde önemli bir olumlu etkiye sahip olduğunu ve işgücü piyasasına katılım ve iş yaratma üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, Türkiye'de işsizlik ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Güzel (2018) tarafından yapılan bir çalışmada, Türkiye'de işsizliğin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi Gini katsayısı kullanılarak incelenmiştir. Araştırmanın sonuçları, işsizliğin milli gelir eşitsizliği üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ve işsizlikteki artışın eşitsizlikteki artışla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Türk ekonomisinde, işgücü piyasası katılıkları, yetersiz eğitim ve öğretim, sermaye ve krediye sınırlı erişim, demografik değişiklikler ve gelir gibi bir dizi iç ve dış faktör tarafından yönlendirilen karmaşık ve çok yönlü bir sorun olduğunu göstermektedir. Bu faktörleri ele almayı ve sürdürülebilir, kapsayıcı büyümeyi teşvik etmeyi amaçlayan politikalar, Türkiye'de işsizliği azaltmak ve uzun vadeli ekonomik kalkınmayı desteklemek için kritik öneme sahip olmaktadır.

1.2.1. İşsizlik çeşitleri

Üretim teknolojileri ve süreçlerindeki evrim, yeni istihdam fırsatları oluşturma potansiyeli taşımaktadır. Faktörler arasında ülkenin ekonomik yapısı, mevsimsel değişkenler, teknolojik yenilikler ve bireysel tercihler gibi unsurlar bulunmaktadır. Bu çeşitli faktörler, işsizlik çeşitlerinin çeşitli kategorilere ayrılabilmesini sağlamıştır (Kurt, 2005).

1.2.1.1. Gizli işsizlik

Üretim sürecinde aktif olarak yer almasına rağmen üretime somut bir katkıda bulunmayan iş gücü, "gizli işsizlik" olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik terimlerle ifade edildiğinde, gizli işsizlik, marjinal verimliliği sıfır olan bireylerin oluşturduğu bir işsizlik türüdür. Bu durum, bu tür bir işsizliğin tam olarak hesaplanmasını zorlaştırır çünkü bu bireyler aktif çalışıyor gibi görünmekle birlikte, üretim sürecine somut bir katkı sağlamamaktadırlar (Demirhan, 2015).

Çalışanın verimliliği, kazancını belirleyen bir faktördür. Eğer bir çalışanın getirisi, onun verimliliğinden daha fazla ise, bu durum gizli işsizlik olarak tanımlanabilir. Diğer taraftan, verimlilik ücretten düşük olduğunda, işveren zarar eder ve bu durumda işletmedeki gizli işsizlikten bahsedilebilir (Bozdağlıoğlu, 2008).

Gelişmekte olan ülkelerde, genellikle tarım ve kamu sektörlerinde gizli işsizlikle karşılaşmaktadır. Bu durumun en yaygın sebebi, sermaye yetersizliği olarak görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise, gizli işsizliğin en yaygın sebebi talep yetersizliği olarak belirtilmektedir (Bozdağlıoğlu, 2008).

1.2.1.2. Gayri iradi işsizlik

İşsizlik tanımının başlangıcında, yeterli beceri ve yeteneği olan ve geçerli ücret düzeyinde çalışmaya istekli olmasına rağmen iş bulamayan bireylerin "işsiz" olarak nitelendirildiği belirtilmiştir. Gönülsüz işsizlik kavramı, bireyin aslında işgücü piyasasına katılmaya uygun olduğu, ancak iş bulamadığı için gönülsüzce veya irade dışı işsiz kaldığı durumları tanımlamaktadır. Dolayısıyla, gayri iradi işsizlik denilen bu durum, işsizliğin bir tür irade dışı durum olduğunu göstermektedir. Bu işsizlik türü, aynı zamanda "gönülsüz işsizlik" olarak da ifade edilmekte ve genellikle bir ülkenin karşılaştığı ekonomik zorluklardan kaynaklanmaktadır (Akbal, 2020).

1.2.1.3. İradi işsizlik

İşgücü hesaplamasına dahil olan, çalışmaya istekli ve gerekli yeteneklere sahip bir bireyin, kişisel bir seçim sonucu çalışmaktansa çalışmamayı seçtiği durumlar, "gönüllü işsizlik" olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda, işsizlik bireyin öznel bir seçiminden kaynaklanmaktadır. Ayrıca "iradi işsizlik" olarak da bilinen gönüllü işsizlik, sosyal yapı veya bireysel psikolojik sorunlar gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır (Ören, 2013).

1.2.1.4. Konjonktürel işsizlik

Bir ülkenin ekonomisinde talebin yetersiz kalması durumunda, ekonomik dalgalanmalar ortaya çıkmaktadır. Bu koşullar altında meydana gelen işsizlik, "konjonktürel işsizlik" olarak adlandırılmaktadır. Başka bir deyişle, konjonktürel işsizlik, bir ülkenin ekonomisinin resesyon (ekonomik durgunluk) dönemlerinde yaşadığı işsizlik türü olarak belirtilmektedir (Seyidoğlu, 2006).

Tarihsel bir bakış açısıyla, 1929-1933 yılları arasında yaşanan Ekonomik Buhran döneminde meydana gelen işsizlik, konjonktürel işsizlik olarak kabul edilmektedir (Karakayalı ve Dilber, 2013).

1.2.1.5. Mevsimsel işsizlik

Adından da anlaşılacağı gibi, mevsimsel işsizlik, mevsimlere bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik türüdür. Mevsimsel işsizliğe bir örnek, inşaat sektöründe çalışan bir işçinin kış aylarında iş imkanlarının kısıtlı olmasıdır (Yıldız, 2021). Mevsimsel işsizlik sonrası gönüllü veya gönülsüz işsizliğin ortaya çıkma olasılığı da bulunmaktadır (Mourdoukoutas, 1988). Türkiye'deki işsizlik oranlarına bakıldığında, mevsimsel işsizliğin genellikle temmuz ve ağustos aylarında en düşük, ocak ve şubat aylarında ise en yüksek olduğu görülmektedir (Yavuz, 2012).

1.2.1.6. Friksiyonel işsizlik

Friksiyonel işsizlik, bireyin çeşitli nedenlerle mevcut işinden ayrıldığı ve yeni bir iş aradığı süreçte karşılaştığı geçici işsizlik durumu olarak nitelendirilmektedir. Örnek vermek gerekirse, emeklilik zamanı gelen bir çalışanın işten ayrılması ve yerine yeni bir iş gücünün gelmesi, yeni mezunların toplumda yoğun bir şekilde bulunması veya bir bireyin mevcut işinde yetenek ve becerilerinin aslında başka bir alanda daha uygun olduğunu fark etmesi ve bu nedenle işini değiştirmesi, iş değişikliği sebepleri arasında gösterilmektedir. Friksiyonel işsizlik aynı zamanda ekonomide hiçbir zaman sıfıra ulaşmayan bir işsizlik türüdür ve iş piyasalarının dinamikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, ideal olmayan bir işsizlik türü olarak görülmektedir (Erol ve Demiray Erol, 2011).

1.2.1.7. Yapısal işsizlik

Ekonominin belli başlı unsurlarının sonucunda oluşan işsizlik biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, ekonomik talep ve işgücü arzının birbirine tam olarak uymadığı anlarda meydana gelmektedir (Gök, 2017). Bazı bölgelerde iş imkanlarının artması, diğerlerinde ise azalmasıyla sonuçlanmakta, bu da işsizlik oranlarında dalgalanmalara yol açmaktadır. Genel olarak, bu tür

işsizlik, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde daha sık karşılaşılan bir durum olarak görülmektedir (Erol ve Demiray Erol, 2011). Örneğin, bir bölgede ilkel tarım yöntemlerinin modern fabrikasyon veya makineleşmeyle değiştirilmesi, bu değişim sürecinde insan gücüne olan talebin azalmasına neden olmaktadır. Ekonomik değişiklikler ve talep yapısındaki dönüşümler, istihdamın tam olarak ayarlanmasına kadar süregelen yapısal işsizliğin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu işsizlik türü, işgücünün nitelikleriyle, işyeri veya coğrafi konumu gibi faktörlerle talebin örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu işsizlik türünün ana nedenleri arasında ekonomik büyüme, endüstriyel dönüşüm, teknolojik yenilikler ve hükümet politikaları yer almaktadır (Parasız, 2006).

Yapısal işsizlik, özellikle az gelişmiş ülkelerde belirgin bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Sermaye yetersizliği bu ülkelerde işsizliğin başlıca nedenleri olarak gösterilmektedir. Bu durum işgücü arzı ile sermaye ve diğer üretim faktörleri arasında bir dengesizlik sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yapısal işsizliğin ortadan kalkması için, uzun vadede sermaye artışı teşvik eden yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, emek-yoğun küçük endüstrilerden az emek kullanan büyük endüstrilere geçiş, yapısal işsizliği tetiklemektedir (Unay, 2001).

1.2.1.8. Doğal işsizlik

Doğal işsizlik, friksiyonel ve yapısal işsizliğin birleşmesi sonucu ortaya çıkan bir işsizlik türü olarak belirtilmektedir. Ekonomik dalgalanmalar nedeniyle işsiz kalanlar (konjonktürel işsizlik) hariç olmak üzere, mevcut işin koşullarından memnun olmayıp yeni bir iş arayanlar, mevsimsel faktörlerden ötürü işsiz kalanlar (mevsimsel işsizlik), yaşlılık, cinsiyet, fiziksel engel gibi nedenlerle iş bulmada zorluk çekenler veya işverenin sunduğu koşulları kabul etmeyerek işsiz kalanları içeren bir işsizlik çeşidini ifade etmektedir (Aydın, 2012).

1.2.1.9. Teknolojik işsizlik

Teknolojik işsizlik, teknolojik gelişme ile insan emeğinin yerini makinelerin almasından kaynaklanan işsizlik türü olarak adlandırılmaktadır (Güney, 2009). Sanayi Devrimi'nin hızlı makineleşmesi, insanların ilk kez fiziksel güce bağımsız bir şekilde bir şeyler üretme kapasitesine kavuşmasını sağlamış ve bu durum üretim ve verimlilik seviyelerini artırmıştır. Böylece teknoloji, hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Teknolojik gelişme, hem zaman tasarrufu sağlamak hem de üretimi ve verimliliği artırmakta, bu da ülke ekonomileri için genellikle olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Ancak teknolojinin ilerlemesi, insan gücüne olan ihtiyacı giderek azaltırken, işsizlik oranlarını artırmaktadır. Teknolojik

gelişme ayrıca, genellikle bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ile doğru orantılı olduğu görülmektedir.

1.2.2. İşsizliğin kaynaklandığı faktörler

İşsizliğin karmaşık doğası, çeşitli faktörlerin onun oluşumunda ve sürekliliğinde rol oynadığı anlamına gelmektedir. ILO'nun (2014) verilerine göre, 20. yüzyıl sonrası dönemde işsizlik oranlarında dikkate değer bir artış gözlenmektedir. Öztürk ve Erbay (2018) belirttiği gibi, işsizlik farklı nedenlere dayanabilir ve genellikle çoklu faktörlerin etkileşimi sonucunda meydana gelmektedir. İşsizliğin etkilediği alanlar genellikle ekonomik ve sosyal boyutlardır, ancak işsizliğin yaşanma şekli ve etkisi ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir.

Örneğin, gelişmiş ülkelerde konjonktürel işsizlik daha yaygın olmaktadır. Bulut (2011) konjonktürel işsizliğin talep yetersizliği veya üretim fazlalığı, ekonomik döngüler ve büyüme sürecinde meydana gelen dengesizlikler nedeniyle ortaya çıkabileceğini belirtmiştir.

Buna karşın, gelişmekte olan ülkeler genellikle tarıma dayalı ekonomilere sahip olduğundan, bu ülkelerde yaşanan işsizliğin başlıca türü genellikle gizli işsizlik olarak nitelendirilmektedir (Karasoy ve ark., 2015). Bu ülkelerde tarımdan sanayi ve hizmet sektörlerine doğru yapısal dönüşüm, kırsal alanlardan kentsel bölgelere doğru göçü teşvik etmektedir. Bu durum, mevcut istihdam olanaklarının talebi karşılamaması ve sonuç olarak işsizlik oranlarının artması anlamına gelmektedir (Güney, 2009).

Ayrıca, yetenekli ve nitelikli işgücü, kendi ülkelerindeki düşük istihdam olanakları nedeniyle beyin göçü yaşamaktadır. Bu durum, genellikle gelişmiş ülkelerin daha iyi çalışma koşullarına sahip olduğu ve dolayısıyla işgücü talebinin daha yüksek olduğu yerlere doğru göç anlamına gelmektedir (Ayhan, 2008). Ancak, bu göç, kaynak ülkelerde yapısal işsizliği artırmakta ve ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı engellemektedir.

Beşeri sermaye veya diğer bir ifadeyle nitelikli işgücü, bireylerin sahip olduğu bilgi ve becerilerin bir toplamıdır. Beşeri sermaye sadece çalışma gücü olarak değil, aynı zamanda bir ülkenin gelişmişlik seviyesini ve genel refah durumunu belirleyen faktörler olarak da değerlendirilmektedir. Karagül (2003) belirttiği gibi, bu unsurlar sadece üretimde kullanılan diğer etmenlerin daha etkin kullanılmasına yardımcı olmakla kalmamakta, aynı zamanda yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılmasını da desteklemektedir. Sonuç olarak, bu, ekonomik faaliyetlerin rasyonalitesini artırmakta ve ülkenin refah seviyesine daha hızlı ulaşmasını sağlamaktadır.

Bir başka boyutta, işgücü açısından bakıldığında, beşeri sermaye bilgi bolluğunu, nitelikli işgücünü, iş deneyimini, zorunlu eğitimi, işyeri eğitimini ve kişisel gelişimi ifade etmektedir. Bilginin sürekli yenilendiği bir dünyada, bireylerin iş piyasasındaki rekabet gücünü korumak ve istihdam olanaklarını genişletmek için ömür boyu öğrenmeye ve gelişmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu yüzden, eğitim seviyesi arttıkça işsizlik oranlarının düşmesi beklenmektedir (Sakal, 2016).

İşsizlikle ilişkili bir başka faktör de kayıt dışı istihdamdır. Kayıt dışı istihdam, çalışma koşullarının yetersiz olduğu, fazla mesai ücretinin ödenmediği veya diğer ücret yasalarının ihlal edildiği, vergi ve sosyal güvenlik ödemelerinin eksik veya hiç yapılmadığı işleri tanımlamaktadır (Tansöker, 2017). Bu tür istihdam biçimleri, resmi işgücü piyasalarını bozmakta ve dolayısıyla işsizlik oranlarını artırmaktadır.

Ülke ekonomisinde hızlı nüfus artışı, kırsal alanlardan şehir merkezlerine olan göçün yoğunlaşması, çalışanların ücretlerinin tam olarak ödenmemesi ve iş yerlerinin rekabet nedeniyle kısmi zamanlı çalışmayı tercih etmesi gibi faktörler, işsizliğin genişlemesine katkıda bulunan önemli etmenlerdendir. Bu tür durumlar, piyasada haksız ve adaletsiz bir rekabet ortamını beslerken, kamu gelirinde de azalmaya yol açmaktadır (Güneş, 2019).

Ekonomik krizler de işsizliğin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ekonomik durgunluk dönemlerinde, işverenler gelecek hakkında belirsizlik yaşamakta ve bu belirsizlik sebebiyle üretimlerini durdurmaktadırlar. Bu, işletmelerin daralmasına ve sonuç olarak çalışanların işten çıkarılmasına yol açmaktadır (Demirhan, 2015).

Bu bağlamda göç, eğitim, kayıt dışı istihdam, ekonomik krizler, kamu ve istikrar politikalarının yetersizliği, yetersiz istihdam politikaları, ücret ve verimlilik dengesizlikleri ve demografik faktörler gibi sosyo-ekonomik faktörler de işsizliği etkileyen diğer önemli faktörlerdendir. Bu etmenlerin birleşimi, işsizlik sorununun hem ekonomik hem de sosyal düzeylerde karmaşık bir sorun olduğunu göstermektedir (Çulpan, 2022).

1.2.3. İşsizlik oranının hesaplanma yöntemleri

Ekonomik bilimlerde, işsizliğin doğru şekilde ölçülmesi, bu olgunun nedenlerini derinlemesine anlamamıza ve olası sonuçlarını en aza indirecek stratejileri tasarlamamıza yardımcı olmaktadır. Ülkelerin kalkınma düzeyleri, işsizlik ölçümünde belirleyici bir rol oynamaktadır. Gelişmiş ülkelerde, işsiz bireylerin işsizlik sigortası ile kayıtlı olma zorunluluğu nedeniyle, işsizlik ölçümü daha kolay gerçekleştirilebilir. Ancak gelişmekte olan veya daha az gelişmiş

lkelerde, işgücü anketleri ve bu anketlerin sonuçlarının analizi daha yaygın kullanılmaktadır (Bekiroğlu, 2010).

İstatistiksel veriler yardımıyla işgücü piyasasının dinamiklerini takip edip gerekli politikalar uygulanabilmektedir. Türkiye'de kapsamlı izlemenin ana kaynakları, adrese dayalı nüfus kayıt sistemi, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) hanehalkı işgücü araştırmaları, Türkiye İş Kurumu (İşKUR) raporları ve Milli Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından sağlanan verilerden oluşmaktadır (Yüceol, 2005).

TÜİK, 1988 yılından itibaren düzenli olarak "Hanehalkı İşgücü Anketi" ile işgücü istatistiklerini yayınlamıştır. Bu anketler, Türkiye'de istihdam, işsizlik, eksik istihdam ve ekonomik faaliyetler gibi konulardaki gelişmeleri ortaya koymaktadır. 1988'den 1999'a kadar yılda iki kez (Nisan ve Ekim aylarında) uygulanan anketler, 2000 yılında hanehalkı ve bölge sayısındaki artışa paralel olarak üç ayda bir uygulanmaya başlanmıştır. 2005 yılında Avrupa Birliği İstatistik Ofisi'nin isteğiyle anketler, AB standartlarına uyum sağlayacak bir düzeye getirilmiştir (Bekiroğlu, 2010).

Ülkemizde işsizlik oranının hesaplanmasında nüfus sayımı büyük rol oynamaktadır. İlgili kurumlar tarafından düzenli olarak yapılan nüfus sayımları sırasında, kimin çalışıp çalışmadığı, kimin iş aradığı ve evde kaç kişinin çalışma yaşında olduğu gibi çeşitli sorular sorulmakta ve yanıtları toplanmaktadır. İşKUR da işsizlik verilerine ulaşmada önemli bir kaynak oluştırmakta ve verileri altı ayda bir güncellemektedir. Ancak, İşKUR verileri sadece kuruma kayıtlı bireyleri kapsamakta ve her işsiz bireyin Türkiye İstatistik Kurumu'na başvurmadığından, kayıtlı işsiz sayıları ülkedeki gerçek işsizlik oranlarını tam olarak yansıtmamaktadır (nal, 2019).

İşsizliğin llmesi ve hesaplanması için kullanılan temel kavram ve tanımlar, Uluslararası alışma rgt (ILO) kriterleri doğrultusunda belirlenmekte ve Hanehalkı İşgücü Anketleri aracılığıyla açıklanmaktadır (Seyidoğlu, 2006).

Çalışma Yaşı Nüfus: 15 yaş ve üzeri olan kişileri kapsayan bu grup, aynı zamanda aktif veya faal nüfus olarak da adlandırılmaktadır.

İşgücü: İşgücü, hem çalışanları hem de iş arayan işsizleri kapsayan bir nüfus gruplamasıdır.

İşgücü, alışan ve işsiz bireylerden oluşur.

İşgücüne katılım oranı: Bu oran, işgücünün aktif nüfus içindeki payını göstermektedir.

İşgücüne katılım yüzdesi = (işgücü / kurumsallaşmamış sivil nüfus) x 100

Eksik istihdam: Üretim faktörlerinin etkin bir şekilde üretime katılamaması durumudur. İşsizliğin yaygın olduğu ve iş olanaklarının sınırlı olduğu ülkelerde eksik istihdam büyük bir sorundur.

İstihdam oranı: Çalışma çağındaki nüfusun, toplam çalışma çağındaki nüfusa oranıdır.

İstihdam oranı = (istihdam / kurumsal olmayan sivil nüfus) x 100

İşsizlik Oranı= [işsizler (çalışmak isteyenler) / işgücü (çalışanlar + işsizler)] x100

İşsizlik oranının hesaplanması teoride basit olsa da uygulamada bazı zorluklar söz konusu olmaktadır. İşsizlerin ve toplam işgücünün belirlenmesi gerekmektedir. Ancak, işsizlik oranlarını tam anlamıyla yansıtan bir gösterge oluşturmak için, iş sahibi olmayanlar, iş aramayı bırakanlar veya iş bulma umudunu kaybedenler gibi bireylerin de dikkate alınması önemli bulunmaktadır. Bu gruplar genellikle istatistiksel verilerin dışında kalmakta ve bu durum işsizlik oranlarının doğru bir şekilde hesaplanmasını zorlaştırmaktadır (Seyidoğlu, 2006).

1.2.4. İşsizlikle mücadelede izlenen politika stratejileri

2000'lerin ardından işsizlik, küresel bir sorun olarak boy göstermiş ve birçok ülke, özellikle OECD ve AB ülkeleri, bu meseleyi çözümlmek için çeşitli politikalar geliştirmiştir (Bilgin, 2003). Her ülkenin, hatta her bölgenin kendi özgün durumlarına uygun olarak işsizlikle savaşmak için belirlediği stratejiler, işsizliğin etkilerini minimize etmek, iş olanaklarını genişletmek ve toplumun bu olumsuz durumdan en az zararla çıkabilmesi için tasarlanmıştır. Bu politikalar genellikle aktif ve pasif istihdam politikaları olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Ayrıca, makro düzeydeki politikalar para, maliye ve gelir politikaları da bu mücadelede önemli rol oynamaktadır (Ay, 2012).

Gelişmiş ülkelerde, ekonomideki durgunluk ve talep yetersizliği nedeniyle konjonktürel işsizlik daha yaygın olduğu belirtilmektedir. Ekonomik durgunluğun etkilerini hafifletmek ve ekonomiyi canlandırmak için, genellikle genişleyici maliye ve para politikaları birlikte uygulanmaktadır. Bu yaklaşım, ekonomiyi hareketlendirmeyi ve üretimi artırarak işgücü talebini yükseltmeyi hedeflemektedir. Ancak, konjonktürel işsizliğin giderilmesine yönelik bu politikalar, ekonomistler arasında tartışmalara neden olmaktadır. Bazıları genişleyici para ve maliye politikalarının uygulanması gerektiğini savunurken, diğerleri bu politikaların ekonomideki durgunlukları gidermeyeceğini düşünmektedir. Bunun yanında, aktif istihdam politikalarının uygulanması ve İŞKUR gibi kurumların etkin rol alması, özellikle geçici (friksiyonel) işsizliğin önlenmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, teknolojik gelişmelerin

yarattığı yeni sektörlerle yönelik politikalar veya emek yoğun sektörlerden sermaye yoğun sektörlerle geçiş sürecinde işgücünün ön planda tutulması, yapısal işsizliği azaltacağı belirtilmiştir (Sungur, 2019).

1.2.4.1. Para politikası

Merkez bankası, ekonomide belirlenen geniş hedeflere ulaşmak için para politikası araçlarını kullanmaktadır (Birinci, 1989). Bu araçlar arasında merkez bankası faiz oranları, iskonto oranları, zorunlu karşılıklar, döviz işlemleri ve açık piyasa işlemleri yer almaktadır.

Para politikasının birincil amacı fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Fiyat istikrarı, göreceli fiyatların takibini kolaylaştırmakta, enflasyon riskinin talebini azaltmakta, harcamalar ve yatırımların verimliliğini artırmakta, dolarizasyonu azaltmakta ve gelir dağılımını iyileştirmektedir. Eğer para politikasının merkezi hedefi olan fiyat istikrarı sağlanabilirse, diğer önemli amaçlara da ulaşılacağı düşünülmektedir. Para politikasının diğer hedefleri arasında döviz kuru istikrarını sağlamak, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek, faiz oranlarında istikrar yoluyla sağlıklı bir yatırım ortamı oluşturmak ve tam istihdamı sağlamak için işsizlikle mücadele etmek yer almaktadır. Ancak, bu geniş kapsamlı hedeflerin tamamına aynı anda ulaşmak teoride oldukça güç görülmektedir. Bu nedenle, Merkez Bankaları genellikle bir veya birkaç hedefi önceliklendirir ve bu hedeflere ulaşmayı destekleyecek araçları belirlemektedir. Para politikası araçları arasında açık piyasa işlemleri, zorunlu karşılıklar, reeskont oranları, ithalat garanti oranı, kredi tavanı ve serbest kredi yönetimi bulunmaktadır (Sökmen, 2017).

1.2.4.2. Maliye politikası

Maliye politikası, genel olarak devletin ekonomi üzerinde vergilendirme, borçlanma ve kamu harcamaları gibi araçları kullanarak etki etme stratejisi olarak tanımlanmaktadır. Kamu harcamaları, kamu gelirleri ve borçlanma, devletin belirlediği hedeflere ulaşmak için kullandığı maliye politikasının önemli araçları olarak belirtilmektedir (Bekiroğlu, 2010).

Maliye politikasının hedefleri arasında ekonomik istikrarın sağlanması, iktisadi kalkınmanın teşvik edilmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve genel refah düzeyinin yükseltilmesi bulunmaktadır. Ancak, ekonomik sorunların tespiti, politika uygulamalarının belirlenmesi ve bu uygulamaların sonuçlarının görülmesi süreci zaman almaktadır. Ekonomik göstergelerdeki sorunların hızlı bir şekilde belirlenmesi ve uygun maliye politikasının hızla uygulanması bile belirli bir zaman sürecini kapsamaktadır. Bu süre zarfında ekonominin sorunlu alanında olumlu bir gelişme yaşanmakta ve bu durum, uygulanan maliye politikasının beklenen sonucu vermesi yerine, yeni sorunlara yol açmaktadır. Örneğin, ekonomide deflasyon yaşanırken genişletici

maliye politikalarının aktif hale getirilmesi, ekonomide enflasyon yaşanmasına neden olmaktadır. Bu sebeple, sorunun hızlı ve doğru bir şekilde belirlenmesi ve buna karşı uygulanacak politikanın dikkatli bir şekilde planlanması, olumsuz etkilerin yaşanmasını önlemektedir (Ünal, 2019).

1.2.4.3. Gelirler politikası

Gelir politikası, temelde fiyat ve ücret değişikliklerine odaklanan ve dolayısıyla bireylerin gelirlerini doğrudan etkileyen politikalar topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Bu politikanın ana hedefi, fiyat ve ücret istikrarının sağlanmasıdır (Uçan, 2017). Gelir politikası gereği, fiyat ve ücretlerin kontrol altında tutulması, diğer gelir kaynaklarının da dengeli ve kontrol edilebilir bir biçimde artmasını sağlamaktadır. Başlangıçta gelir politikasının odak noktası fiyat istikrarı ve gelirin adil dağılımıdır. Ancak, zamanla bu politikanın hedeflerine eşit gelir dağılımı da eklenmiştir. Bu değişikliklerle birlikte, servet dağılımı, gelir eşitsizliği ve yoksulluk gibi konular politika öncelikleri haline gelmiştir (Bekiroğlu, 2010).

1.2.4.4. Aktif istihdam politikası

Aktif istihdam politikaları, işsizliğin önlenmesi, işgücü talebinin yükseltilmesi ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasını hedefleyen stratejileri içermektedir. Bu politikaların en önemli avantajı, işsizlik süresini kısaltarak iş arayan bireylerin daha hızlı bir şekilde iş bulmasına yardımcı olmasını içermektedir (Güney, 2009).

Bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması ve sermayenin küreselleşmesi ile birlikte 1980 ve 1990'lı yıllarda ortaya çıkan yeni ekonomik ortama işgücü piyasası ve çalışanların adaptasyonunda yaşanan zorluklar, işsizliği artırmıştır. Bu süreçte aktif istihdam politikaları ön plana çıkmıştır (Kapar, 2005). Bu politikaların uygulanmasında çeşitli kurumlar etkin rol oynamıştır. Kamu istihdam merkezleri, mesleki eğitim hizmetleri, genç işsizlikle ilgili politikalar, istihdam teşvikleri (sübvansiyonlar), işsizlik maaşı ve erken emeklilik uygulamaları bu kurumlar tarafından yürütülen önemli politikaları oluşturmaktadır (Sungur, 2019).

Kamu istihdam merkezleri, işgücü talebi ve arzı arasındaki dengesizliği dengelemek için piyasa bilgisini yaygınlaştırmakta ve iş arayanlar ile iş verenleri buluşturmayı amaçlamaktadır (Kapar, 2005). Mesleki eğitim hizmetleri genellikle kamu istihdam merkezleri tarafından yürütülmekte ve bu hizmetler, iş arayan kişilere belirli bir beceri ve bilgi seti kazandırarak istihdam olanaklarını artırmayı hedeflemektedir. Özellikle genç işsizliği hedefleyen bu hizmetler, İŞKUR, Milli Eğitim Bakanlığı ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) gibi kurumlar tarafından sağlanmaktadır (Öztaş, 2019). İstihdam

teşvikleri, istihdamın korunmasını sağlayan çeşitli ödemeleri içermekte ve genellikle geçici dengesizlikleri gidermek amacıyla tasarlanmaktadır (Bekiroğlu, 2010).

Aktif istihdam politikalarının temel hedefi, işsiz kişilere gelir desteği sağlamanın yanı sıra işsiz kalan bireylerin iş bulma ve işgücüne katılma sürecini kolaylaştırmaktır. Bu çerçevede öncelikli hedef, uzun süreli işsizlerin istihdama dahil edilmesidir. Ardından genç işsizler, kadınlar ve engelli işsizlerin istihdama dahil edilmesini hedeflemektedir (Zengin, 2016).

1.2.4.5. Pasif istihdam politikası

Pasif istihdam politikaları, işsizlik sigortası ve işsizlik yardımları gibi uygulamaları içermekte ve işsizliğin getirdiği olumsuz sonuçları hafifletmeyi ya da ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu politikaların temel amacı, işsiz bireylere belirli bir ekonomik güvence sağlamaktır (Uçkan, 1998).

Türkiye'de pasif istihdam politikaları 25 Ağustos 1999 tarihinde yürürlüğe giren 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu ile uygulanmaya başlamıştır (Güney, 2009). İşsizlik Sigortası, İŞKUR'un tanımına göre, bireyin kendi kusuru olmaksızın işsiz kaldığında, belirlenen bir süre ve miktarda gelir kaybını karşılayan zorunlu bir sigorta sistemi olarak tanımlanmaktadır (Çulpan, 2022).

Kıdem tazminatı, işçilere ek bir ödeme yapmanın yanı sıra işe olan motivasyonlarını arttırmayı, haksız veya gereksiz işten çıkarmaları engellemeyi ve işçinin her türlü olumsuz duruma karşı korunmasını sağlamayı amaçlayan bir sistem olarak belirtilmektedir (Öztürk, 2020).

Sosyal yardımlar ise, işsizlik sigortası hakkı olmayan veya işsizlik sigortasının süresi dolmuş olan işsizlere ve yoksul ailelere sunulan destek olarak tanımlanmaktadır. Bu yardımların temel hedefi, bireylerin toplumdan dışlanmasını önlemek ve temel ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamaktır (Durak, 2011).

1.2.5. İşsizliğin neticeleri

Çalışma hakkı, insanların en doğal haklarından biridir ve hayatını sürdürme ve yaşam kalitesini artırma çabalarının temel taşıdır. Bu hak, 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile evrensel olarak tanınmış ve çeşitli uluslararası belge ve sözleşmelerde sıkça vurgulanmıştır (Murat ve Şahin, 2011).

İşsizlik, birçok ülkenin karşılaştığı ancak olumsuz etkilerinden dolayı tercih etmediği bir makroekonomik durumdur. İşsizliğin etkileri sadece ekonomik alanla sınırlı kalmamakta;

toplumsal, politik ve psikolojik boyutlarıyla da ülkenin genelini olumsuz şekilde etkilemektedir (Çulpan, 2022).

Bir bireyin işten ayrılması veya işinden olması durumunda, bu kişi ekonomik gelir kaynağını ve bu süreçle birlikte kişisel güven ve saygı duygusunu da kaybetmektedir (Fidan ve ark., 2004). İşsiz kalan bir kişi, aile içinde de çeşitli sorunlara sebep olmaktadır. Ayrıca, bu durumun topluma yönelik zararları da bulunmaktadır; işsizlik durumunun kötü alışkanlıklara, gasp, yaralama, şiddet, intihar gibi toplumu etkileyen olumsuz sonuçlara yol açabileceği bilinmektedir (Şen ve ark., 2024).

İşsizlik durumu genellikle yoksul kesimleri daha çok etkilerken, yüksek gelirli bireyler işlerini kaybetmiş olsalar dahi, sahip oldukları mal varlıkları nedeniyle bu durumdan fazla etkilenmemektedirler (Yıldırım, 2020).

Ekonomi perspektifinden bakıldığında, işsiz bir birey, gelirini kaybettiği için devlete vergi ödeme kabiliyetini de kaybeder ve işsizlik sigortası gibi hükümet ödemelerine bel bağlamaktadır. İşsizliğin artması, hükümetin işsiz bireyler için sağladığı yardımların maliyetini de artırmaktadır. Bu durum, hükümet ve genel toplum için önemli bir yük oluşturmakta ve sonuç olarak Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'da azalma görülmektedir (Bernanke ve ark., 2008).

İşsizliğin ekonomiye getirdiği maliyet, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) açığı aracılığıyla hesaplanmaktadır. Arthur Okun gibi ekonomistlerin araştırmalarına göre, her yüzde 1'lik işsizlik oranındaki artış, reel GSYİH'nin doğal GSYİH'den yüzde 2,5 daha düşük olmasına yol açmaktadır (Karabulut, 2007). Dolayısıyla, GSYİH'deki bu düşüşe yol açan işsizlik, bir ülkenin ekonomik büyümesinin önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır (Demirhan,2015).

İşsizlik, ekonominin makroekonomik göstergelerinden biridir ve genellikle ekonomik ve sosyal sonuçları nedeniyle olumsuz olarak incelenmektedir. Ancak, Bernanke ve arkadaşlarına göre, işsizliğin ekonomiye olan maliyeti ağırlıklı olarak olumsuz olsa da bazı olumlu yönleri de bulunmaktadır. Bu olumlu yönler arasında, bireyin işsiz kalması durumunda daha çok boş vakti olacak ve bu süre içinde belki de daha önce farkında olmadığı yeteneklerini keşfetmekte, ailesi ve arkadaşlarıyla daha çok vakit geçirme fırsatı bulmaktadır (Bernanke ve ark., 2008).

İşsizliğin genel sonuçlarına bakıldığında, yüksek işsizlik oranlarına sahip ülkelerin toplumlarının genel ruh halinin sağlıksız olduğu ve toplum yapısının bozulduğu söylenmektedir (Öztaş, 2019). Bu tür olumsuz sonuçlar nedeniyle, hükümetler genellikle işsizlik sorununa ve

işsizlik nedenlerinin azaltılmasına öncelik vermektedirler. Bu hedef doğrultusunda, çeşitli politikalar geliştirilmekte ve toplumun tüm kesimlerinin dikkatini çekmektedir (Öztürk, 2020).

Tablo 1.3. Yıllık Büyüme Oranları (2000-2023)

Yıl	1. Çeyrek (%)	2. Çeyrek (%)	3. Çeyrek (%)	4. Çeyrek (%)	Yıllık Büyüme (%)
1999	-6,1	-2,1	-4,3	-1,2	-3,4
2000	4	6,9	8,2	7	6,6
2001	2,4	-7,2	-7,3	-10	-6,0
2002	-1,1	7,9	7,1	11,2	6,4
2003	6,6	3,4	5,8	6,6	5,6
2004	10,8	11,6	8,3	8,5	9,6
2005	9,6	7,9	8,1	10,5	9,0
2006	6,7	9,6	6,1	6,3	7,1
2007	8,3	3,2	3,6	5,5	5,0
2008	7,2	2,3	1	-5,9	0,8
2009	-14,4	-6,7	-1,5	3,1	-4,7
2010	7	8,1	8,7	9,7	8,5
2011	11,7	11,5	11,6	9,9	11,1
2012	6,8	5	3,6	4,2	4,8
2013	8,5	9,8	8,9	6,9	8,5
2014	8,7	2,9	3,7	5,9	5,2
2015	3,6	7,2	5,8	7,5	6,1
2016	4,8	4,9	-0,8	4,2	3,2
2017	5,3	5,3	11,5	7,3	7,4
2018	2,4	28,0	3,0	16,3	11,0
2019	2,4	29,7	0,9	15,2	13,7
2020	2,4	30,2	1,8	12,3	13,1
2021	7,5	22,2	7,9	9,6	11
2022	7,6	7,8	4	3,5	5,6
2023	4,0	3,8	5,9	4,0	4,5

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/buyume/>. Erişim Tarihi: 16.03.2024.

Genel olarak, Türkiye'deki ekonomik büyümenin yatırım, eğitim ve öğretim, teknolojik ilerleme ve uluslararası ticaret dahil olmak üzere iç ve dış faktörlerin bir kombinasyonu tarafından yönlendirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, ülkede uzun vadeli ekonomik

büyümenin sürdürülmesi, yapısal ve kurumsal kısıtlamaların yanı sıra dış şoklara karşı kırılganlıkların ele alınmasını gerektirmektedir.

Ayrıca araştırmalar, Türkiye'de ekonomik büyümenin istihdam ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin de tartışma konusu olduğunu göstermektedir. Ersungur ve ark. (2020) tarafından yapılan bir araştırma, Türkiye'de ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Gini katsayısını kullanarak incelemektedir. Çalışmanın sonuçları, ekonomik büyümenin Türkiye'deki gelir eşitsizliğini azaltmaya yardımcı olurken, etkinin kalıcı bölgesel eşitsizlikler ve beşeri sermaye ve üretken varlıkların eşitsiz dağılımı ile sınırlı kaldığını göstermektedir.

Benzer şekilde Türkiye'de de ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisi tartışma konusu olmuştur. Tekkulak (2017) tarafından yapılan bir araştırma, otoregresif dağıtılmış gecikme yaklaşımını kullanarak Türkiye'de ekonomik büyümenin istihdam üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmanın sonuçları, ekonomik büyümenin kısa dönemde istihdam üzerinde pozitif ancak zayıf bir etkiye sahip olduğunu, ancak bu etkinin ülkenin yapısal ve kurumsal kısıtları ile sınırlı olduğunu göstermektedir. Çalışma, yatırımı teşvik etmeyi, eğitim ve öğretimi iyileştirmeyi ve işgücü piyasası esnekliğini artırmayı amaçlayan politikaların Türkiye'de uzun vadeli istihdam artışını desteklemeye yardımcı olabileceğini öne sürmektedir.

Ekonomik büyümenin Türkiye'nin ekonomik performansının ve gelişiminin kritik bir göstergesi olduğunu öne sürmektedir. Ancak, ekonomik büyümenin ülkedeki gelir eşitsizliği ve istihdam üzerindeki etkisi bir dizi yapısal, kurumsal ve bölgesel faktörle sınırlıdır. Dolayısıyla, bu faktörleri ele almayı ve sürdürülebilir, kapsayıcı büyümeyi teşvik etmeyi amaçlayan politikalar, Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik kalkınması için kritik öneme sahip olmaktadır.

1.3. İstihdam Kavramı

İktisat literatüründe "istihdam" kavramının iki farklı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Geniş anlamda istihdam, ekonomik üretimde kullanılan tüm faktörleri kapsamakta ve yalnızca emeği değil, aynı zamanda sermaye, doğal kaynaklar ve girişimcilik gibi diğer üretim faktörlerini de içermektedir. Bu bağlamda geniş anlamdaki istihdam, bir ekonominin kaynaklarını en verimli şekilde kullanması ile ilgilidir. Dar anlamda ise istihdam, bireylerin zihinsel veya bedensel güçlerini bir ekonomideki işlerde kullanması olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve ark., 2014). İstihdam, işgücünün ekonomik faaliyetlere katılması ve üretime yönelik olarak kullanılması anlamına gelmektedir. Ayrıca, istihdam düzeyi ekonomik büyümeyi etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir (Aksu, 2017).

1.3.1. Tam istihdam

Ekonomi literatüründe önemli bir yer tutan tam istihdam, ekonomideki kaynakların en verimli şekilde kullanılması ve işgücünden tam anlamıyla verim sağlanmasını hedeflemektedir. Bu kavram, emek (işgücü), toprak, sermaye ve girişimci gibi tüm üretim faktörlerini içermektedir. Tam istihdam durumunda, hiçbir üretim faktörü atıl kalmaz ve ekonomik potansiyel en üst seviyede kullanılmaktadır. Tam istihdamın sağlandığı bir ekonomide toplam işgücü talebi ile toplam işgücü arzı dengededir. İşverenlerin talep ettiği işgücü ile iş arayanların sunduğu işgücünün denk geldiği bu denge durumu, tam istihdamı sağlamaktadır. Bu durumun sağlanması, ekonomik büyüme, refah artışı ve sosyal istikrar için oldukça önemli bulunmaktadır. Ancak, tam istihdamı sürdürmek pratikte her zaman mümkün olmamaktadır. Ekonomilerde dalgalanmalar yaşanmaktadır. Bu nedenle, ekonomi politikaları tam istihdamı hedef alsada da ideal bir durum olarak değerlendirilmektedir (Özpençe ve Noyan, 2023).

1.3.2. Eksik istihdam

Eksik istihdam, bir ekonomide üretim faktörlerinin tamamının etkin olarak üretimde yer almaması durumunu ifade etmektedir. Eksik istihdamın varlığı, talep yetersizliği nedeniyle üretilen mal ve hizmet miktarının ekonominin potansiyel kapasitesinin altında kalması ile anlaşılmaktadır. Milli gelirin olması gereken düzeyin altında gerçekleşmesi, ekonomide refah kaybına yol açmaktadır. Eksik istihdam durumunda, düşük talep nedeniyle işletmeler üretim hacmini daraltabilmekte ve mal ya da hizmet üretimini kısıtlayabilmektedir. Eksik istihdamın bir diğer göstergesi, bireylerin yeteneklerini tam anlamıyla kullanamamaları veya başka bir mesleğe geçtiklerinde daha yüksek gelir elde etmeleri ve daha verimli olmalarıdır. Talebin yetersiz olduğu durumlarda işletmeler üretimi kısarak, üretim faktörlerini tam kapasiteyle kullanamamaktadırlar. Eksik istihdam yaşayan bir ekonomide, refah seviyelerinin artışı ve yeni istihdam olanaklarının yaratılması arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Eksik istihdamın çözümü, genellikle talebi artırıcı ekonomi politikaları ile sağlanmaktadır. Hükümetler, ekonomiyi canlandırmak ve talebi artırmak amacıyla mali ve para politikaları uygulayarak eksik istihdamı azaltmaktadır (Acun, 2013).

1.3.3. Aşırı istihdam

Aşırı istihdam, ekonominin tüm üretim unsurlarını kullanmasına rağmen talebin hala karşılanamaması durumu olarak belirtilmektedir. Bu durumda üretim kapasitesi optimum seviyede çalışmakta olup ekonomi tam istihdam seviyesine ulaşmış gibi görünse de bu durum geçici ve sürdürülebilir olmamaktadır. Aşırı istihdam genellikle gelişmiş sanayi ülkelerinde

görülmekte ve talebin beklenenden hızlı artışı veya üretim faktörlerinin daha etkin kullanımı gibi durumlar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum, enflasyonist baskılar yaratarak fiyatların yükselmesine neden olmaktadır. Bu olgu talep enflasyonu olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda, üretim faktörlerinin maliyet artışı ile maliyet enflasyonu ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu süreçte emeğin aşırı değer kazanması dikkat çekmektedir. Aşırı istihdam, emek talebinin emek arzını aşmasıyla oluşan bir dengesizlik olup eksik istihdamın tersi olarak tanımlanmaktadır. Aşırı istihdam, bazı kamu kuruluşlarında sosyal yardımlar veya siyasi destek gibi unsurlar çerçevesinde de görülmektedir. Daraltıcı para ve maliye politikaları, aşırı istihdamın kontrol altına alınması veya düzeltilmesi için kullanılan başlıca araçlardır. Bu politikalar, aşırı talebi azaltarak enflasyonu kontrol altına almak için uygulanmaktadır. Örneğin, faiz oranlarının artırılması, para arzının kısıtlanması, vergi artışları ve kamu harcamalarının kısıtlanması gibi önlemler, ekonomideki aşırı istihdamı azaltmaya yönelik politikaların başında gelmektedir (Timur ve Doğan, 2015).

1.3.4. Kayıt dışı istihdam

Kayıt dışı istihdam, bireylerin işverenleri tarafından çalışma süresi, ücret miktarı veya diğer istihdam koşullarının kamu kurumlarına bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi durumudur. Bu durum, vergi kaçırma, sosyal güvenlik primlerinin ödenmemesi ve diğer yasal yükümlülüklerden kaçınmak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Kayıt dışı istihdam, çoğunlukla düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin kayıtlı sektörde istihdam edilememesi durumunda meydana gelmektedir. İşsizlik ve ekonomik zorluklar, bireyleri kayıt dışı sektörlerde çalışmaya zorlamaktadır. Kayıt dışı istihdam genellikle enformel sektörde görülmektedir. Resmi kayıtlara geçmeyen ve düşük sermaye gerektiren faaliyetlerden oluşmaktadır. Bu durumun yaygın olması, ekonomik ve sosyal sorunlara yol açmaktadır. Çalışanlar sosyal güvenlik haklarından mahrum kalmakta ve bu durum uzun vadeli ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilemektedir (Dam ve ark., 2018).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜM YÖNLERİ İLE ENFLASYON OLGUSU: TÜRLERİ VE NEDENLERİ, HESAPLAMA YÖNTEMLERİ, ÜLKE EKONOMİLERİNE ETKİLERİ

Enflasyon kavramının çeşitli boyutlarıyla ele alınması hedeflenmiştir. Enflasyonun tanımları, türleri, nedenleri, hesaplama yöntemleri ve ülke ekonomileri üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır. İlk olarak, enflasyon tanımları verilmiş ve ardından Türkiye’deki enflasyon oranlarının yıllar içindeki değişimi sunulmuştur. Çeşitli çalışmalara dayandırılan analizlerle Türkiye’de enflasyonun iç ve dış faktörler tarafından yönlendirildiği belirtilmiştir.

2.1. Enflasyon Tanımları

Enflasyon, mal ve hizmet fiyatlarının zaman içinde artarak paranın satın alma gücünü azaltma oranını ifade etmektedir. Enflasyonun, azalan tüketici güveni, artan belirsizlik ve azalan yatırım ve ekonomik büyüme dahil olmak üzere önemli ekonomik ve sosyal sonuçları olmaktadır.

Türkiye ekonomisi bağlamında, enflasyon son yıllarda süregelen bir sorun olmuştur. Taban ve Şengür, (2016) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye’de enflasyonu yönlendiren faktörler arasında enerji ve emtia fiyatlarındaki artışlar gibi arz yönlü şokların yanı sıra artan devlet harcamaları ve kredi büyümesi gibi talep yönlü faktörler yer almaktadır. Çalışma, arz yönlü verimliliği artırmayı ve hükümet harcamalarını ve kredi büyümesini azaltmayı amaçlayan politikaların enflasyonist baskıları hafifletmeye ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemeye yardımcı olabileceğini öne sürmektedir.

Canbay ve ark. (2019) tarafından yapılan bir başka çalışma, Türkiye’de enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmanın sonuçları, enflasyonun kısa dönemde ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu, uzun dönemde ise bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir. Çalışma, fiyat istikrarını teşvik etmeyi ve enflasyonu düşürmeyi amaçlayan politikaların ülkedeki uzun vadeli ekonomik büyümeyi desteklemeye yardımcı olabileceğini öne sürmektedir.

Bu iç faktörlere ek olarak, küresel ekonomik koşullar ve sermaye akımları da Türkiye’de enflasyon üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Çelik ve ark. (2021) tarafından yapılan bir çalışma, küresel ekonomik koşulların ülke enflasyonu üzerindeki etkisini incelemektedir. Çalışmanın sonuçları, küresel petrol fiyatları, döviz kurları ve faiz oranlarının Türkiye’de enflasyon üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ve olumsuz şokların enflasyonu

artırmasına neden olduğunu göstermektedir. Türkiye’de tüketici ve toptan enflasyon oranları Tablo 2.1.’de gösterilmiştir.

Tablo 2.1. Türkiye’de Enflasyon Oranları (2000-2023)

Yıl	Tüketici Enflasyon (%)	Toptan Enflasyon (%)
2000	39	32,7
2001	68,5	88,6
2002	29,7	30,8
2003	18,4	13,9
2004	9,3	13,8
2005	7,72	2,66
2006	9,65	11,58
2007	8,39	5,94
2008	10,06	8,11
2009	6,53	5,93
2010	6,4	8,87
2011	10,45	13,33
2012	6,16	2,45
2013	7,4	6,97
2014	8,17	6,36
2015	8,81	5,71
2016	8,53	9,94
2017	11,92	15,47
2018	20,3	33,64
2019	11,84	7,36
2020	14,6	25,15
2021	36,08	79,89
2022	64,27	97,72
2023	64,77	44,22

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/enflasyon/>. Erişim Tarihi: 16.03.2024

Önceden literatürde belirlenen faktörlere ek olarak, Türkiye’de döviz kurundaki dalgalanmaların enflasyon üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Yenice ve Yenisu (2019) tarafından yapılan bir çalışma, Türkiye’de döviz kuru dalgalanmaları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi zamanla değişen parametreler kullanarak incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, döviz kuru değişikliklerinin ulusal enflasyon üzerinde anlamlı pozitif bir etkiye sahip olduğunu, ancak ithalat fiyatları ve tüketici fiyatları üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir.

Türkiye'de enflasyonun gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Argun (2017) tarafından yapılan bir çalışmada, Türkiye'de enflasyonun gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi Gini katsayısı kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuçları, enflasyonun bir ülkedeki gelir eşitsizliği üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ve yüksek enflasyonun artan eşitsizlikle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Genel olarak, Türkiye'deki enflasyonun arz yönlü şoklar, talep yönlü faktörler, küresel ekonomik koşullar ve sermaye akışları dahil olmak üzere iç ve dış faktörlerin bir kombinasyonu tarafından yönlendirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, bu faktörleri ele almayı ve arz yönlü etkinliği teşvik etmeyi, hükümet harcamalarını ve kredi büyümesini azaltmayı ve fiyat istikrarını desteklemeyi amaçlayan politikalar, enflasyonist baskıları hafifletmeye ve ülkedeki sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemeye yardımcı olmaktadır.

2.2. Enflasyonun Nedenleri ve Türleri

Enflasyon olgusu, zaman içerisinde değişen ortaya çıkış sebeplerine bağlı olarak, çeşitli adlarla tanımlanmıştır. Fiyat artışının kaynaklarına, gelişim sürecine, artış hızına ve diğer etkenlere bağlı olarak, enflasyon farklı kategorilerle ifade edilmiştir (Çulpan, 2022).

2.2.1. Talep enflasyonu

Talep enflasyonu, ulusal ekonomilerin yaygın olarak karşılaştığı bir enflasyon çeşididir. Bu, talebin arttığı, ancak arzın aynı seviyede kaldığı durumlarda meydana gelen enflasyon türüdür. Talep enflasyonuna yol açan faktörler çeşitli olabilir; ancak genellikle, nüfus artışı, Merkez Bankası'nın karşılıksız para basması ve yüksek yatırım ve tüketim harcamaları gibi unsurlar başlıca nedenler arasında gösterilmektedir. Talep enflasyonunun kontrol altına alınması genellikle, vatandaşların tüketim harcamalarını azaltıp tasarrufa yönlendirme teşvikleri ile elde edilmekte, bu genellikle faiz oranlarının artırılması yoluyla gerçekleştirilmektedir (Eğilmez, 2009).

2.2.2. Maliyet enflasyonu

Maliyet enflasyonu, aynı zamanda arz enflasyonu olarak da bilinmekte ve genellikle toplam üretim ile ilişkilendirilmektedir. Bu enflasyon çeşidi, bir ülkenin para biriminin değerindeki düşüş, hammadde ve ithal ürünlerin maliyetlerindeki artış ve genel fiyat düzeyindeki yükselişler sonucu ortaya çıkmaktadır (Kalemoğlu, 2020).

Fiyat artışları, girişimcilik, sermaye, emek ve toprak gibi üretim faktörlerini de etkilemektedir. Bu üretim faktörlerinde yaşanan fiyat artışları, üretim maliyetlerinin yükselmesine ve sonuç olarak ürünlerin satış fiyatlarının artmasına neden olmaktadır. Bu tür bir enflasyon durumu genellikle maliyet veya arz enflasyonu olarak adlandırılmaktadır (Tiryaki, 2006).

2.2.3. Yapısal enflasyon

Yapısal enflasyon, ekonomik koşullar ve belirli piyasa bozukluklarına bağlı olarak bir ülkenin ekonomisinde ortaya çıkan bir enflasyon türüdür. Ekonomilerde ağırlıklı olarak tekelleşme, devamlı hükümet bütçe açıkları ve yüksek dolaylı vergi miktarları gibi faktörler, talep ve arz dengesizliğine yol açmaktadır. Bu tür dengesizlikler, ekonomide piyasa aksaklıklarını tetiklemekte ve sonuç olarak enflasyon yaratmaktadır. Bu türden bir enflasyon, yapısal enflasyon olarak tanımlanmaktadır (Balat, 2010).

2.2.4. İlmli enflasyon

Sürünen veya sinsi enflasyon olarak da anılan ılımlı enflasyon, bir ülkenin enflasyon oranının tek haneli yüzdeliklerle, yani %10'un altında olduğu durumlardır (Ünal, 2019). Bu tür bir enflasyon durumunda, genellikle ekonomide bir endişe hissi bulunmamaktadır. Bu nedenle, vatandaşlar geleceklere yönelik uzun vadeli mali planlarına ve anlaşmalarına rahatlıkla yönelebilmektedirler. Bu, ulusal paranın değerini korumaya yardımcı olmakta ve güven kaybını önlemektedirler (Balat, 2010).

2.2.5. Yüksek oranlı enflasyon

Yüksek oranlı veya dörtüenale enflasyon, yıllık enflasyon oranının %50'yi aştığı veya üç haneli rakamlara ulaştığı durumlardır (Subaşı, 2005). Bu tür bir enflasyonla karşı karşıya kalındığında, ekonomi genellikle nakit paranın saklanmasından kaçınıp, güvenilir olduğu düşünülen gayrimenkul veya değerli kağıtlara yatırım yapmayı tercih etmektedir (Topcu, 2010).

2.2.6. Hiperenflasyon

Önde gelen ekonomist ve Columbia Üniversitesi İktisat profesörü Phillip Cagan, hiperenflasyon durumunu; ekonomide aylık enflasyon oranının en az bir yıl süreyle %50 ve üzeri olduğu haller olarak tanımlamıştır (Subaşı, 2005). Bu durum, para arzının kontrolsüz bir biçimde artırılmasından kaynaklanmaktadır.

Hızlı fiyat yükselişlerinin hiperenflasyon dönemlerinde yaşanması, fiyatların gün be gün hatta gün aşırı bile değişim göstermesine yol açmaktadır. Bu özelliklerinden ötürü hiperenflasyon,

ekonomilerin karşılaşılabileceği enflasyon türleri içinde en sarsıcı ve zararlı olarak kabul edilmektedir (Aykırı, 2008).

Hiperenflasyon, rejim türü veya barış/savaş koşullarına bakılmaksızın farklı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu durum, hem totaliter hem de demokratik rejimlerde, aynı zamanda hem savaş hem de barış zamanlarında görülmektedir (Öztürk, 2020).

2.2.7. Açık enflasyon

Açık enflasyon, ekonomik sistemdeki çeşitli aksaklıklar nedeniyle fiyat artışlarının meydana geldiği ve otoriteler tarafından kontrol edilemediği durumlarda ortaya çıkan bir enflasyon türüdür. Bu tür enflasyon, genellikle talebin aşırı artması veya maliyetlerin artması gibi durumların bir sonucu olarak görülmektedir (Çiftçi, 2015).

2.2.8. Gizli enflasyon

Gizli enflasyon, fiyat kontrollerinin sıkı bir şekilde uygulandığı ve fiyat veya fiyat indekslerinin sabit tutulduğu durumlar sonucu meydana gelen, bastırılmış bir enflasyon türünü ifade etmektedir. II. Dünya Savaşı sırasında, savaşın ekonomi üzerinde oluşturduğu enflasyonist baskılarla baş etmek için uygulanan politikalar sonucunda bu tür enflasyon yaşanmıştır. Gizli enflasyon, aniden ortaya çıkan fiyat artışlarının ve diğer ekonomik dengesizliklerin olmadığı, kontrollü bir enflasyon türüdür. Bu, aşırı seviyelere ulaşmasının önlenmesi için düzenli olarak kontrol edilmesi gerekmektedir (Çiftçi,2015).

2.2.9. Çekirdek enflasyon

Çekirdek enflasyon, genel enflasyon değerinden bir defalık ya da geçici hareketlerin veya etkilerin ayıklanmasıyla elde edilen bir ölçümdür (Ceylan, 2006). Bu terim, 1981 yılında Eckstein tarafından üretim faktörlerinin maliyetlerindeki yükseliş eğilimini ifade etmek için tanımlanmıştır. Eckstein, bu enflasyon türünün genellikle ekonominin uzun dönemli durumunu yansıttığını belirtmiştir (Yiğit ve Gökçe, 2012).

Çekirdek enflasyon, enflasyonun ana eğilimini temsil etmekte ve uzun süreli fiyat değişikliklerini yansıtmakta, ancak geçici fiyat şoklarını göz ardı etmektedir. Daha güvenilir enflasyon ölçümü için, enerji veya gıda gibi dış şoklara karşı hassas olan ürünler enflasyon hesaplamasına dahil edilmemektedir. Bu tür ürünlerin sepete dahil edilmemesi durumu çekirdek enflasyonu oluştururken; bu ürünlerin sepete eklenmesi durumu manşet enflasyonu oluşturmaktadır (Öksüzler, 2019).

2.2.10. Beklenen enflasyon

Süredurumsal ya da beklenen enflasyon terimi, ülke ekonomilerinde yerleşmiş durumda olan ve dolayısıyla vatandaşların her dönem enflasyon olacağına dair tahminlerde bulunduğu enflasyon durumunu tanımlamaktadır. Bu tür bir enflasyon, kronik enflasyon durumunda bulunan bir ülke ekonomisinde dönem başında tahmin edilen enflasyon düzeyi olarak ifade edilmektedir (Ergin, 2015).

2.3. Enflasyonun Kaynaklandığı Faktörler

Bir ülkenin ekonomisinde genel fiyat düzeyinde sürekli bir artış görüldüğünde, bu durumun bir dizi temel sebepleri bulunmaktadır. Bu nedenlerin anlaşılması ve enflasyonla etkili bir şekilde mücadele edebilmek için, öncelikle enflasyonun kökeninin belirlenmesi gerekmektedir. Enflasyonun çeşitli türlerine bağlı olarak farklı kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynakları öncelikli olarak talep enflasyonu ve maliyet enflasyonu şeklindeki türlerinden kaynaklanan nedenler olarak iki genel kategori altında açıklamak mümkündür (Çulpan, 2022).

2.3.1. Para politikası ve enflasyon

Ülke ekonomilerinde enflasyonun belirgin nedenlerinden biri, kamu harcamalarının aşırı artışı veya bütçe açığının yüksek olması durumlarından kaynaklanan parasal faktörler olarak açıklanmaktadır (Çulpan, 2022).

Kamu harcamalarındaki bu yükseliş, piyasadaki para dolaşım hızını artırmaktadır. Bu durumda, para dolaşım hızı, piyasadaki ürün miktarını aşmaktadır. Bu durum, mal ve hizmetlerin azlığı sebebiyle değerlerinin artmasına yol açacak ve "az olan mal değerlidir" ilkesinden hareketle, ürün fiyatlarında artış yaşanacaktır. Bu durum, enflasyonist bir sürecin başlamasına neden olmaktadır. Harcamaların artan talebi karşılayamaması durumu, kısa sürede ekonomik aktivitenin aksamış olmasına ve ekonomik dengelerin bozulmasına yol açmaktadır (Çulpan, 2022).

Bir ülke ekonomisinin bütçe açığı büyük ve sürekli olduğunda, hükümet, bu açığı kapatabilmek için halkından borçlanma yolunu tercih etmekte veya yeni para basmaktadır. Eğer hükümet, bütçe açığını yeni para basarak finanse etme yolunu seçerse, bütçe açığından kaynaklanan enflasyon kaçınılmaz olmaktadır (Mishkin, 2000).

Ekonomideki dengesizliklerin temel sebebi genellikle parasal faktörler ve özellikle kamu bütçesidir. Kamu harcamalarındaki artış ve vergilerin düşük toplanması, genel olarak ülke ekonomilerinde enflasyonun temel nedenlerindendir (Gök, 2017).

2.3.2. Üretimle ilgili nedenler

Enflasyonun bir diğer nedeni, mal ve hizmetlerin üretimine bağlı reel faktörlerdir, toplam arzın yetersizliği veya toplam talebin fiyatları yükseltmesi durumunda enflasyona yol açmaktadır. Bir ülke ekonomisinde üretim yeterli düzeyde gerçekleşmediğinde (ki bu durum genellikle arz yapısının esnek olmamasından kaynaklanır), mal ve hizmet fiyatları artmaktadır. Teknolojik ilerlemelere ayak uyduramama, üretim gerçekleşmediği için üreticilerin stoklama yöntemine başvurma, döviz kısıtlılığı nedeniyle gerekli hammadde ithalatının azaltılması, beklenmeyen durumların (örneğin doğal afetler) verimli üretim faktörlerini etkilemesi gibi sebepler; arzın esnek olmaması ve bu durumun mal ve hizmet fiyatlarında artışa yol açmasıyla bağlantılı olmaktadır (Gök, 2017).

2.3.3. Yapısal enflasyon

Bir diğer önemli enflasyon nedeni, ekonomilerin karşılaştığı yapısal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Dünyadaki her ülke, sosyal, kültürel ve ekonomik çeşitlilikler bakımından kendine has yapısal özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu çeşitlilikler, ülkelerin gelişmişlik seviyelerinde de belirgin farklılıklar yaratmaktadır. Bu nedenle, gelişmiş bir ülke ekonomisi ile gelişmekte olan bir ülke ekonomisi arasındaki yapısal farklılıklar, enflasyonist koşulların karakterini değiştirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, sermayenin azlığı, teknolojik yenilikleri benimsemekte yaşanan zorluklar, politik ve sosyal yapıdaki istikrarsızlıklar gibi faktörler, ekonomik gelişimi engellemekte ve yapısal bozulmalara yol açmaktadır. Bu nedenlerle, ülke ekonomileri, bu yapısal faktörlerin etkisi altında da enflasyonla karşı karşıya kalabilmektedir (Çulpan, 2022).

2.4. Enflasyonun Hesaplanma Yöntemleri

Enflasyon oranı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından belirli bir periyotla ölçülmekte ve her ayın başında kamuoyuna duyurulmaktadır. Belirlenen bir referans dönemine dayalı olarak, ürün fiyatlarındaki değişimler izlenmekte ve mal ve hizmet kalemlerinden oluşturulan bir ürün sepeti kullanılmaktadır. Enflasyon, hanehalkı harcamalarına dayalı olarak belirlenen ürün sepetinin ağırlıklı ortalama fiyat endeksleriyle hesaplanmaktadır (TCMB, 2013).

Fiyat endekslerinin ölçülmesinde üç farklı yöntem bulunmaktadır: Laspeyres Fiyat Endeksi, Paasche Fiyat Endeksi ve Fisher Endeksi (ya da İdeal Endeks). Laspeyres Fiyat Endeksi, belirlenen bir baz dönemin ürün sepeti için kullanılan bir hesaplama yöntemidir ve bu endeks, baz dönem ağırlıklıdır. Ancak, tüketicilerin tercihlerindeki değişkenliği hesaba katmadığından, bu yöntemle yapılan hesaplamalar eksik bulunmuştur. Bu eksikliği gidermek için Paasche Fiyat Endeksi kullanılmıştır. Paasche Fiyat Endeksi, cari dönem ağırlıklıdır ve geçmiş dönemlerdeki mal ve hizmet sepetinin son dönemdeki hali kullanılarak hesaplanmaktadır (TCMB, 2001). 1922'de Amerikalı Ekonomist Irving Fisher, Laspeyres ve Paasche Endekslerini temel alarak Fisher Endeksini (veya İdeal Endeks) geliştirmiştir. Fisher Endeksi, çapraz ağırlıklı bir endekstir ve Laspeyres ve Paasche Fiyat Endekslerinin geometrik ortalaması ile hesaplanmaktadır (Aykırı, 2008).

Farklı coğrafi konumlar, iklim koşulları, yeraltı ve yerüstü kaynaklar gibi faktörler, her ülkenin mal ve hizmet talebinin farklı olmasına neden olmaktadır. Bu çeşitlilik, mal ve hizmet sepetindeki ürünlerin fiyat seviyelerindeki değişimleri gözlemlemek için çeşitli fiyat endekslerinin kullanılmasını gerektirmektedir. En yaygın kullanılan endeksler; ihracat, ithalat, tüketici ve üretici fiyatları endeksleri olmakta, GSYİH deflatörü de sıklıkla kullanılmaktadır (Abdou Baoua, 2016, s.).

2.4.1. Tüketici fiyatları endeksi (TÜFE)

Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE), bireylerin tüketimlerine dayalı mal ve hizmetlerin fiyat seviyelerindeki değişiklikleri ölçmekte kullanılan bir endekstir (TCMB, 2014). Laspeyres Fiyat Endeksi formülünün kullanıldığı TÜFE hesaplama süreci, ürün sepeti içerisinde tüketilen ürünlerin ve bu ürünlerin ağırlıklarının belirlenmesi ve fiyatlarının izlenmesi olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmektedir (TCMB, 2021).

Türkiye'nin ilk endeks hesaplaması 1927 yılında gerçekleştirilmiş olup, bu hesaplama esnasında 1927 yılı baz yıl (1927=100) olarak belirlenmiştir. 1955 yılında Ankara için gerçekleştirilen 137 maddelik TÜFE hesaplaması, İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından yapılmış ve 1955 yılı baz yıl (1955=100) olarak kabul edilmiştir. Bir süre sonra endeksin baz yılı 1958 olarak belirlenmiştir. 1960'lı yıllarda, planlı dönemle birlikte, 1964 yılında Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi uygulanmış ve endeks hesaplama dört büyük şehir (Ankara, İzmir, Adana ve İstanbul) için yapılmıştır. Daha sonra, 1968'de baz yıl olarak belirlenen yılda, yedi ek şehir (Samsun, Antalya, Bursa, Ordu, Diyarbakır, Erzurum ve Eskişehir) için TÜFE hesaplamaları yapılmıştır. 1978 ve 1979 yıllarında, 'Hanehalkı Gelir ve

Tüketim Harcamaları Anketi' uygulanarak, on dört şehir ve beş bölgeyi kapsayan TÜFE hesaplanmıştır. 1987 yılı itibariyle, 20,000 nüfusu aşan yerleşim yerleri için bir anket çalışması başlatılmış, 1987 yılı baz yıl olarak kabul edilmiş ve on altı şehir, beş bölgeyi kapsayan TÜFE hesaplanmıştır. Bu hesaplama 1990 yılında kamuoyuyla paylaşılmıştır. 1994 yılında yapılan anket, hanehalkının gelir harcamaları ve tüketim harcamalarındaki değişiklikleri yansıtmaktadır. Bu anket, 20,000 nüfustan az olan kırsal ve 20,000 nüfustan fazla olan şehir yerleşim yerlerini kapsamaktadır (TCMB, 2001). Bu hesaplama hem gelir ve tüketim açısından hem de kırsal yerleşim yerlerinin dahil edilmesi bakımından Türkiye'nin TÜFE hesaplamaları tarihinde bir ilk olmuştur.

1994 yılında gerçekleştirilen Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi sonrasında Türkiye'nin karşılaştığı ekonomik krizler, politik dalgalanmalar ve doğal afetler anket yapısının bozulmasına yol açmıştır. Bu durumu düzeltmek ve sistematik bir anket uygulamasına geçmek amacıyla 2002 yılında düzenli anket uygulamasına geçiş yapılmıştır (Göktaş, 2015).

Tüketimlerine dayalı mal ve hizmet sepeti içinde yer alan ürünler ve bu ürünlerin ağırlıkları, hanehalkına sunulan yıllık anketler sonucunda güncellenmekte ve her yılın ilk ayında ilan edilmektedir. Tüketici fiyatları endeksinin ana harcama grupları arasında; gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içecekler ve tütün, giyim ve ayakkabı, konut, ev eşyası, sağlık, ulaştırma, haberleşme, eğlence ve kültür, eğitim, lokanta ve oteller, çeşitli mal ve hizmetler bulunmaktadır. Bu gruplar toplamda on iki ana gruptan oluşmaktadır (TCMB, 2021).

2002 yılında başlayan düzenli anket uygulaması sonrasında, 2005 yılında ve hala geçerliliğini koruyan 2003 yılı, TÜFE hesaplamasında baz yıl olarak kullanılmaktadır. 2020 yılı itibariyle endekste, 12 ana harcama grubu ve 43 ana alt harcama grubu bulunmaktadır. Aynı yıl içinde, 28.019 işyerinden 418 madde üzerinden aylık olarak 553.064 fiyat toplanmıştır (Çulpan, 2022). 2020 yılında, endeksteeki maddelerden aspiratör ve fotoğraf makinesi çıkarılmış ve bunların yerine davlumbaz ve çocuk taytı eklenmiştir (Tüketici Fiyat Endeksi Hesaplamaları Hakkında Açıklama, 2020). 2021 yılında ise enflasyon sepeti güncellenmiş, tere, erik, şofben, derin donduruculu buzdolabı ve kumaş ürünleri sepetten çıkarılmış, turşu ve kadın sweatshirt eklenmiştir. 2021 yılında TÜFE, 27.980 işyerinden aylık 415 madde olarak aylık 550.632 fiyat toplanmıştır (Tüketici Fiyat Endeksi Hesaplamaları Hakkında Açıklama, 2021).

Bir örnek olarak, son altı yılın TÜFE ana harcama grubu mal ve hizmetleri ve bu ürünlerin ağırlıklarını gösteren Tablo aşağıda verilmiştir (Tablo 2.2).

Tablo 2.2. TÜFE Ana Harcama Gruplarına Göre Ağırlık Oranları

ANA HARCAMA GRUBU	YILLAR							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
GIDA VE ALKOLSÜZ İÇECEKLER	23,68	21,77	23,03	23,29	22,77	25,94	25,32	25,43
ALKOLLÜ İÇECEKLER VE TÛTÛN	4,98	5,87	5,14	4,23	6,06	4,88	4,31	3,57
GİYİM VE AYAKKABI	7,43	7,33	7,21	7,24	6,96	5,87	6,42	6,41
KONUT	15,93	14,85	14,85	15,16	14,34	15,36	14,12	16,62
EV EŞYASI	8,02	7,72	7,66	8,33	7,77	8,64	8,86	8,67
SAĞLIK	2,66	2,63	2,64	2,58	2,8	3,25	3,24	3,53
HABERLEŞME	4,42	4,12	3,91	3,69	3,8	4,64	3,78	3,3
ULAŞTIRMA	14,31	16,31	17,47	16,78	15,62	15,49	16,8	15,08
EĞİTİM	2,56	2,69	2,67	2,4	2,58	2,28	2,03	1,67
LOKANTA VE OTELLER	7,47	8,05	7,27	7,86	8,67	5,91	7,11	7,82
EĞLENCE VE KÛLTÛR	3,81	3,62	3,39	3,29	3,26	3,01	3,06	3,25
ÇEŞİTLİ MAL VE HİZMETLER	4,73	5,04	4,76	5,15	5,37	4,73	4,96	4,64

Kaynak: Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) Merkezi Veri Dağıtım Sistemi. Erişim Tarihi: 05.06.2024

Tablo 2.2, Türkiye'deki Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) hesaplamalarında kullanılan ana harcama gruplarının ağırlık oranlarını yıllara göre göstermektedir. Bu ağırlık oranları, hanehalkı harcamalarının hangi alanlara daha fazla yoğunlaştığını ve zaman içinde bu yoğunlaşmanın nasıl değiştiğini göstermektedir. Tablo 2.2'de, 2016-2023 yılları arasında 12 ana harcama grubunun ağırlık oranları yer almaktadır. Ağırlık oranları, belirli bir harcama grubundaki ürünlerin tüketici harcamaları içindeki payını temsil etmektedir. Birkaç önemli nokta dikkat çekmektedir:

"Gıda ve Alkolsüz İçecekler" grubu sürekli olarak en yüksek ağırlığa sahip olmuştur ve bu ağırlık 2016 yılında %23,68 iken, 2023'te %25,43'e yükselmiştir. Bu, hanehalkı harcamalarının önemli bir kısmının gıda ve alkolsüz içeceklere yönelik olduğunu göstermektedir.

"Konut" grubu ağırlığı 2016 yılında %15,93 iken, 2023'te %16,62'ye yükselmiştir. Bu da konutla ilgili harcamaların hanehalkı bütçesinde önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir.

"Alkollü İçecekler ve Tütün" grubu ağırlığı 2016 yılında %4,98 iken, 2023'te %3,57'ye düşmüştür. Bu, bu tür ürünlere yönelik harcamaların hanehalkı bütçesindeki payının azaldığını göstermektedir.

Bu veriler, Türkiye'deki hanehalkı harcamalarının yapısını ve zaman içinde nasıl değiştiğini anlamamızı sağlamaktadır. Bu değişimler ekonomik koşullar, tüketici tercihleri, politikalar ve diğer faktörlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Tablo 2.5.'deki veriler, politika yapıcılar, ekonomistler ve iş dünyası için önemli bir bilgi kaynağıdır, çünkü bu grupların her biri ekonomik eğilimleri anlamak ve gelecekteki eğilimleri tahmin etmek için bu tür verilere dayanmaktadır (Çulpan, 2022).

2.4.2. Üretici fiyatları endeksi (ÜFE)

Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE), Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2005 yılından bu yana yayınlanmaktadır ve ülkemizde üretilen ve satılan malların fiyat değişikliklerini izleyerek, üretici enflasyonu hakkında bilgi vermektedir (TÜİK, 2008).

ÜFE, 2003 yılından itibaren baz yıl olarak alınır ve katma değer vergisi (KDV), özel tüketim vergisi (ÖTV) ve benzeri vergiler hesaplamalara dahil edilmemektedir (TÜİK, 2008). ÜFE'nin dört ana grubu bulunmaktadır: Madencilik, İmalat, Su Temini ve Elektrik, Gaz Üretim ve Dağıtım olarak belirtilmiştir. Endeks değerleri, her ayın 5-15-25. günlerinde belirlenen firmalardan alınan fiyatlarla belirlenmekte ve bir sonraki ayda yayınlanmaktadır (TÜİK, Yİ-ÜFE Metaveri Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri-Derleme Uygulamaları).

ÜFE hesaplamalarında, tüm mal grupları yerine, piyasada daha büyük satış payına sahip olan mallar tercih edilmektedir. Bu çerçevede, madencilik, imalat (sanayi), enerji ve tarım sektörleri dikkate alınmaktadır. Ancak, ÜFE'de hizmetler sektörü yer almamaktadır (D.İ.E., 2008:12).

Türkiye İstatistik Kurumu, ÜFE'yi yurtiçi üretici fiyat endeksi (Yİ-ÜFE) ve yurtdışı üretici fiyat endeksi (YD-ÜFE) olarak iki kategoriye ayırmaktadır. Bu iki kategorinin arasındaki temel fark, yurtiçi endekste ürünlerin ülkede satılması, yurtdışı endekste ise ülkemizde üretilen ürünlerin yurtdışında satılmasıdır (Akyüz, 2020).

2021'de Yİ-ÜFE, 2020'deki imalat ana sektörüne sekiz yeni ürün eklenerek güncellenmiştir (TÜİK, Yİ-ÜFE Ürün Sepet Güncellemesi 2021).

ÜFE ve TÜFE'nin sepetleri birbirinden farklıdır. ÜFE, üretim girdilerindeki fiyat değişimlerini hesaplarken, TÜFE tüketim harcamalarında yer alan mal ve hizmetlerin fiyat değişimlerini hesaplamaktadır. Dolayısıyla, iki endeks farklı ölçümler sunmaktadır. Eğer bir dönemde ÜFE, TÜFE'ye kıyasla daha yüksek çıkarsa, bu durum, ilgili dönemde üretilen ürünlerin maliyetinin yükseldiğini göstermektedir. Bu durum, ilerleyen dönemlerde TÜFE'nin artmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle, ÜFE genellikle TÜFE'ye göre bir öncü gösterge olarak kabul edilmekte ve ekonomik trendleri takip etmek için kullanılmaktadır (Erdem ve Yamak, 2014).

Yİ-ÜFE'ye dahil olan ürünler ve bu ürünlerin ağırlıkları aşağıda Tablo 2.3 'de verilmiştir.

Tablo 2.3. Yİ-ÜFE'ne Dâhil Olan Ürünler ve Ağırlıkları

ANA SEKTÖRLER	YILLAR							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
MADENCİLİK	3,5	3,36	3,26	3,06	3,23	3,51	3,56	3,69
İMALAT	87,28	88,79	89,02	89,31	89,22	87,27	87,43	83,81
ELEKTRİK, GAZ ÜRETİMİ VE DAĞITIMI	8,13	6,81	6,74	6,52	6,61	8,38	8,29	11,96
SU TEMİNİ	1,08	1,03	0,98	1,11	0,95	0,85	0,72	0,55

Kaynak: TÜİK, İstatistik Veri Portalı. Erişim Tarihi: 05.06.2024

Tablo 2.3, son yedi yıl içinde Yurt İçi Üretici Fiyatları Endeksi'ne (Yİ-ÜFE) dahil olan ana sektörlerin ağırlıklarını göstermektedir. Her sektörün ağırlığı, genel endeks hesaplamasında bu sektörün oynadığı rolü ve önemini yansıtmaktadır. Madencilik sektörü, 2016-2023 (Mayıs) yılları arasında genel olarak bir artış trendi göstermiştir. Bu, madencilik sektörünün Türkiye'deki ekonomik yapının bir parçası olarak daha fazla öneme sahip olduğunu göstermektedir. 2016 yılında %3,5 olan ağırlığı, 2023 yılında %3,69'a yükselmiştir. İmalat sektörü, bu dönem boyunca en büyük ağırlığa sahip olan sektördür. Ancak 2016 yılında %87,28 olan ağırlığı, 2023 yılında %83,81'e düşmüştür. Bu, imalat sektörünün ekonomideki öneminin bir miktar azaldığını göstermektedir. Elektrik, gaz üretimi ve dağıtım sektörü ise 2016 yılında %8,13 ağırlığa sahipken, 2023 yılında bu oran %11,96'ya yükselmiştir. Bu, enerji sektörünün ekonomide daha büyük bir rol oynamaya başladığını göstermektedir. Son olarak, su temini sektörünün ağırlığı bu dönem boyunca genel olarak azalmıştır. 2016'da %1,08 olan ağırlığı, 2023 yılında %0,55'e düşmüştür. Bu, su temini sektörünün genel ekonomiye olan katkısının azaldığını göstermektedir. Sonuç olarak, Tablo 2.6. Türkiye'deki ekonomik yapının zaman içinde nasıl değiştiğini göstermektedir. Belirli sektörlerin öneminin arttığını veya azaldığını

göstererek, ekonomi politikalarının ve stratejilerinin zamanla nasıl değişmesi gerektiğine dair ipuçları sunmaktadır (Çulpan, 2022).

2.4.3. GSYİH zımni deflatörü

Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Deflatörü, bir ekonominin genel fiyat seviyesini ölçmektedir. Bu ölçüm, nominal (veya cari fiyatlarla ölçülen) GSYİH'nin, fiyat değişimlerinin etkisinden arındırılmış, yani reel (sabit fiyatlarla ölçülen) GSYİH'ye oranlanmasıyla elde edilmektedir. Öyle ki, bu deflatör, ülke ekonomisinde üretilen tüm nihai ürün ve hizmetlerin bir bütününü kapsamaktadır. Bu geniş kapsamlılık nedeniyle, GSYİH Deflatörü, Tüketici Fiyatları Endeksinden daha kapsamlı bir çerçeveye sahip olduğu söylenmektedir (Kesbiç ve ark., 2012). GSYİH deflatöründeki bir düşüş, ekonomide deflasyon (negatif enflasyon) olduğunu işaret ederken, bir artış, enflasyonun (fiyatların genel seviyesindeki yükseliş) olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, GSYİH deflatörü, genel fiyat seviyelerinin zaman içindeki değişimlerini izlemek için bir araç olarak kullanılmaktadır (Çulpan, 2022).

2.5. Enflasyonla Mücadele Yöntemleri

Enflasyonla başa çıkmak için geliştirilen politikalar, genellikle toplam talebi kısıtlamayı ve toplam arzı genişletmeyi hedeflemektedir. Zira fiyat seviyelerindeki devamlı yükseliş, genellikle toplam talebin arzı aşması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, müdahalede bulunacak olan politika yapıcılar, talep yükünün hafifletilmesi ve arzın genişletilmesi yönünde politikalar benimsemektedir. Bu tür politikalar genellikle anti-enflasyonist olarak adlandırılmaktadır (Abdou Baoua, 2016).

2.5.1. Para politikaları

Para politikaları, enflasyonla mücadelede uygulanabilen bir strateji çeşididir. Bu politikaların yürütülmesi, merkez bankalarının yetkisinde bulunmaktadır. Merkez bankalarının hedefleri arasında ödemeler dengesinin sağlanması, ekonomik büyümenin teşviki, istihdamın artırılması ve fiyat istikrarının korunması bulunmaktadır. Bu hedeflere ulaşabilmek için, para politikası araçları kullanılarak paranın erişilebilirliği, para aktarımı ve paranın tutma maliyeti kontrol edilmeye çalışılmaktadır (Okay ve Arıcan, 2014).

Enflasyonist etkileri ortadan kaldırmak amacıyla merkez bankaları genellikle sıkı (daraltıcı) para politikalarını benimsemektedir. Daraltıcı para politikası uygulaması, faiz oranlarını yükselterek kredi talebini azaltmakta ve para arzını daraltmaktadır. Bu durum, tüketim ve yatırım harcamalarının düşmesine ve tasarrufların artmasına yol açmaktadır. Bunun sonucunda

toplam talep azalmakta, ulusal para değeri kazanmakta ve ithalat maliyetleri düşmektedir. Ancak toplam talebin azalması, işsizlik oranlarının artmasına, gelir dağılımının bozulmasına ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır. Bu nedenle, para politikası ile birlikte maliye politikasının da uygulanması ve bu iki politikanın birbiri ile uyumlu olması, bu olumsuz etkilerin hafifletilmesine yardımcı olmaktadır (Birinci, 1989).

Para politika araçları, TCMB'nin hedeflerine ulaşmak için başvurduğu stratejik araçları ifade etmektedir. Bu aletler açık piyasa işlemleri, zorunlu karşılık oranları, reeskont oranı, döviz efektif işlemleri ve diğer çeşitli araçları içermektedir. "Diğer araçlar" altında, iletişim politikası, kredi tavanı, faiz oranı kontrolleri, disponibilitate uygulaması, finansal aracılarn portföylerinin yeniden düzenlenmesi, hisse senedi ve tahvil alımına yönelik kredilerin kontrolü, özel mevduat, TCMB'nin moral takviyesi ve tüketici kredilerinin kontrolü gibi politika uygulamaları bulunmaktadır (Çulpan, 2022).

Açık Piyasa İşlemleri (APİ), para politikası araçları içerisinde en kritik olanıdır. APİ, merkez bankalarının, tahvil veya bono gibi değerli menkul kıymetlerin alımını veya satışını gerçekleştirdiği işlemleri ifade etmektedir. Bu işlemler, piyasadaki likidite dengesizliklerini düzeltme amacını taşımaktadır. APİ yoluyla Merkez Bankası, kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını karşılayabilir, piyasaya para sağlayabilir veya piyasadan fazla parayı çekebilir. Piyasadaki likidite fazla olduğunda, Merkez Bankası değerli menkul kıymetleri satar, karşılığında para alır, banka rezervlerini azaltır ve para arzını düşürerek sıkı para politikası uygulamaya sokmaktadır. Eğer likidite az ise, Merkez Bankası değerli menkul kıymetleri satın alır, karşılığında para verir, banka rezervlerini artırır ve para arzını genişleterek genişleyici para politikası uygulamaktadır (Sökmen, 2017).

Açık Piyasa İşlemleri iki kategoriye ayrılır: defansif ve ofansif. Defansif APİ, para arzındaki değişikliklere karşı koruyucu geçici işlemleri ifade etmektedir. Ofansif APİ ise, Merkez Bankası'nın amaçlarına ulaşmak için para arzındaki değişiklikleri hedefleyen işlemleri ifade etmektedir (Koç, 2017).

Defansif açık piyasa işlemleri, para arzındaki dalgalanmaları kontrol altına almayı amaçlayan geçici işlemleri içermektedir ve repo (geri alım vaadiyle alım) ve ters repo (geri satım vaadiyle satım) işlemlerini kapsamaktadır. Ofansif açık piyasa işlemleri ise, Merkez Bankası'nın hedeflerine ulaşmak için para arzındaki dengesizliklere kalıcı müdahaleleri ifade etmektedir ve kesin alım ve kesin satım işlemlerini kapsamaktadır (Altuntepe, 2011).

Repo işlemleri, Merkez Bankası'nın belirli bir süre ve miktar için menkul kıymeti geri satma vaadiyle satın almasını ifade etmektedir. Bu işlem ile Merkez Bankası, para arzını ve likiditeyi geçici olarak genişletmektedir. Ters repo işlemleri ise, Merkez Bankası'nın belirli bir süre ve miktar için menkul kıymeti geri alım vaadiyle satmasını ifade etmektedir. Bu işlem ile Merkez Bankası, para arzını ve likiditeyi geçici olarak daraltmaktadır. Kesin alım işlemlerinde Merkez Bankası, menkul kıymeti kalıcı olarak satın alınmakta ve karşılığında piyasaya para vererek para arzını genişletmektedir. Kesin satım işlemlerinde ise, Merkez Bankası menkul kıymeti kalıcı olarak satmakta ve karşılığında piyasadan para çekerek para arzını daraltmaktadır (TCMB, 2014).

Türkiye'de ters repo ve repo işlemleri, işlem günü en fazla 91 gün sürmektedir. Bu süre zarfında, Merkez Bankası, likidite fazlasını piyasadan çekmek veya likidite eksikliğini gidermek için piyasaya para enjekte etmektedir (TCMB, 2014).

APİ, hem enflasyonist dönemlerde hem de deflasyonist dönemlerde uygulanabilmekte olan para politikası aracıdır. Enflasyonist dönemlerde para arzını azaltan sıkı para politikası uygulanırken; deflasyonist dönemlerde para arzını genişleten genişletici para politikası uygulanmaktadır (Erol ve Demiray Erol; 2015).

Zorunlu Karşılık Oranları (ZKO), merkez bankasının para arzını denetlemek için kullandığı bir para politikası aracıdır. Bu politika çerçevesinde, bankaların toplam mevduatlarının belirli bir yüzdesini, gelecekteki potansiyel risklere karşı koruma amaçlı olarak Merkez Bankası'nda bloke etmeleri gerekmektedir (Koçyiğit, 2009).

ZKO'nun işleyişini somutlaştırmak adına bir örneği inceleyelim: Merkez Bankası'nın belirlediği zorunlu karşılık oranı %10 olsun ve bir bankada 100,000 TL mevduat bulunsun. Bu durumda, bankanın bu paranın %10'u olan 10,000 TL'yi Merkez Bankası'nda tutması gerekecektir. Geriye kalan 90,000 TL, banka tarafından kredi olarak verilmektedir. Bu kredinin dağıtılmasından sonra, bankaların yeni mevduat olarak geri aldığı 90,000 TL'nin de %10'u olan 9,000 TL'yi Merkez Bankası'nda tutmaları gerekecektir. Kalan 81,000 TL ise, piyasada dolaşıma sunulmaktadır. Bu süreç, zorunlu karşılıkların miktarıyla orantılı olarak devam etmektedir (Çulpan, 2022).

Eğer Merkez Bankası, ZKO'nu %10'dan %5'e düşürürse, bankaların daha fazla kredi verebilmeleri için mevduatlarının daha azını Merkez Bankası'nda tutmaları gerekecektir, bu durumda piyasada dolaşan para miktarı artacaktır. Tam tersi bir durumda, yani ZKO'nun %10'dan %20'ye çıkarılması durumunda ise, bankaların Merkez Bankası'nda tutmaları gereken

mevduat miktarı artacağından, piyasada dolaşan para miktarı azalacaktır (Erol ve Demiray Erol, 2015).

Reeskont oranları, para politikası araçlarından biridir. Kısaca, bankaların likidite ihtiyaçlarını karşılamak için, Merkez Bankası'na sundukları iskontolu senetlerin yeniden iskontolanmasını ifade etmektedir (Erol ve Demiray Erol, 2015). Merkez Bankası, reeskont oranlarını değiştirerek, faiz oranları, kredi arzı ve talebi üzerinde dolaylı bir etki yaratmaktadır (Akçay, 1997). Örneğin, enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde reeskont oranlarını yükselterek, para arzını kısıtlayabilirken, deflasyonist dönemlerde oranları düşürerek para arzını genişletebilmektedir (Koç, 2017). Ancak bu politikanın etkisinin tam olarak hissedilebilmesi için piyasa koşullarının da uygun olması gerekmektedir.

Merkez Bankası'nın para politikası araçlarından biri olan döviz efektif işlemleri, tam dalgalı kur rejiminin uygulanmadığı durumlarda önemli bir role sahiptir. Bu işlemler aracılığıyla, Merkez Bankası piyasada bulunan ulusal para likiditesini döviz alım-satım işlemleriyle düzenlemektedir. Örneğin, piyasadaki likidite eksikliği durumunda, Merkez Bankası piyasaya döviz satıp karşılığında TL olarak likiditeyi artırmaktadır. Tersine, likidite fazlalığı durumunda, piyasadan döviz alıp karşılığında TL vererek para arzını kısıtlamaktadır. Bu tür işlemler genellikle büyük kurumlar üzerinden gerçekleştirilir, Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ) örnek verilebilmektedir (Önder, 2005). Ancak, bu işlem yerli para birimi ve döviz kurlarını etkilese de direkt olarak piyasadaki likiditeyi düzenlemek için kullanılan bir para politikası aracı olarak kabul edilmemektedir.

Merkez Bankası, para politikası hedeflerini gerçekleştirmek için çeşitli araçlar kullanmaktadır. Bunlardan biri, iletişim politikasıdır. Bu politika, bankanın ekonomik durum, uygulanan politikalar, gelecek stratejiler ve planlarını kamuoyuyla paylaşma şeklini içermektedir (Konya, 2019).

Kredi tavanı da başka bir para politikası aracıdır. Burada, Merkez Bankası, ticari bankaların kredi sağlama kapasitesine bir sınırlama getirmekte, bu da parasal genişlemenin kontrol edilmesine yardımcı olmaktadır (Önder, 2005).

Faiz oranı kontrolleri ise, Merkez Bankalarının en yaygın olarak kullandığı enflasyonla mücadele araçlarından biridir. Merkez Bankası, piyasadaki faiz oranını belirleyerek, döviz kuru ve menkul kıymet fiyatları üzerinde etkisi bulunmaktadır (Akçay, 1997).

Disponibilite uygulaması, bankaların mevduatlarının belirli bir kısmını nakit olarak elde tutma zorunluluğunu ifade etmektedir. Bu politika, Merkez Bankası'nın zorunlu karşılıklar politikasının sonuçlarını yakalamasına yardımcı olmaktadır (Önder, 2005).

Merkez Bankası, ayrıca finansal kurumların menkul kıymet portföylerini düzenleyerek, fonların belirli sektörlere aktarılmasını sağlamaktadır (Erol ve Demiray Erol, 2015).

Hisse senedi ve tahvil alımına yönelik kredilerin kontrolü, Merkez Bankası'nın satın alınan menkul kıymetlerin ne zaman ve ne kadarının nakit olarak ödeneceğini belirlemesine yardımcı olmaktadır (Akçay, 1997).

Özel mevduatlar, bankalara yatırılmak zorunda olan paraların Merkez Bankası'na verilerek para arzının büyümesinin önlenmesi amacıyla kullanılmaktadır (Önder, 2005).

Merkez Bankası'nın moral desteği, banka çalışanlarını belirli bir düzen ve disiplin çerçevesinde çalışmanın ülke için önemine ikna eden bir yöntemdir (Önder, 2005).

Tüketici kredilerinin kontrol aracı, Merkez Bankası'nın dayanıklı tüketim mallarının alımı için talep edilen nakit miktarını ve faiz oranını ayarlayarak tüketiciyi alım yapmaya teşvik etmesine olanak sağlamaktadır (Erol ve Demiray Erol, 2015).

Para politikasının temel ve son hedefi, genellikle fiyat istikrarının sağlanmasıdır. 1970'lerden itibaren enflasyon, global ekonomi için bir anahtar sorun haline gelmiştir. Bu durum, enflasyonla mücadele stratejilerinin geliştirilmesini ve para politikasının çerçevesinin belirlenmesini kaçınılmaz kılmıştır. Sonuç olarak, yeni para politikası stratejileri ortaya çıkmış ve alternatif para politikası hedeflemeleri genel olarak döviz kuru hedeflemesi, parasal taban hedeflemesi ve enflasyon hedeflemesi stratejilerini içermiştir (Yiğitbaş, 2009).

Döviz kuru hedeflemesi, bir ülke ekonomisinde enflasyon oranlarını kontrol etmek amacıyla yerel para biriminin başka bir ülkenin paraya endekslenmesi stratejisidir (Erdoğan, 2005). Bir ülkenin para biriminin değeri düştüğünde, daraltıcı para politikaları uygulanarak enflasyonist etki azaltılır ve para birimine değer kazandırılır. Ters durumda, genişleyici para politikaları ile para arzı genişletilir (Özçelebi, 2009).

Döviz kuru hedeflemesi iki aşamada gerçekleştirilebilir: yumuşak ve katı döviz kuru hedeflemesi (Mishkin ve Savastano, 2001). Yumuşak döviz kuru hedeflemesi, yerel para biriminin dış ticarete güçlü bir ülkenin para birimine endekslenmesi ile enflasyonist baskının azaltılmasını amaçlamaktadır. Katı döviz kuru hedeflemesi iki durumda uygulanmakta: tam dolarizasyon ve para kurulu rejimi. Tam dolarizasyon, yerli para biriminin tamamen yabancı

para birimi ile değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Para kurulu rejimi, yerel para biriminin yabancı para birimi ile birebir eşitlenmesi durumunu ifade etmektedir (Sökmen, 2017).

Döviz kuru hedeflemesi genel olarak enflasyonist etkileri kontrol etmede başarılı olsa da bu strateji Merkez Bankası'nın bağımsızlığını risk altına alabilir ve güvenilirlik konusunda sorunlara yol açabilir (Koç, 2017).

Parasal taban hedeflemesi, Merkez Bankası'nın (MB) enflasyonu kontrol altında tutmak için kullandığı bir stratejidir. Bu strateji, para arzının belirli bir miktarını artırarak hedeflenen enflasyon oranına ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu stratejinin başarılı olabilmesi için paranın dolanım hızının istikrarlı olması ve MB'nin ticari bankaların kredi faaliyetlerini kontrol edebilmesi gerekmektedir. Ayrıca, şeffaflık ilkesinin korunması ve kredibilite sorununun yaşanmaması da önemlidir. Parasal taban hedeflemesi, MB'nin tam bağımsızlıkla uygulayabileceği bir stratejidir (Önder, 2005; Yiğitbaş, 2009; Koç, 2017).

Enflasyon hedeflemesi, bir ülkenin Merkez Bankası (MB) tarafından fiyat istikrarını sağlamak amacıyla belirlenen enflasyon oranının, kısa ve orta vadede kamuoyuyla paylaşıldığı bir stratejidir (Özatay, 2019). Bu hedeflemenin başarısı için belirli koşulların sağlanması gerekmektedir. Bunlar arasında dalgalı kur sistemi ile enflasyon hedeflemesi uygulaması, MB'nin tam bağımsızlığı ve faiz hadlerinin, enflasyon hedefine ulaşmak için zaman zaman değiştirilmesi bulunmaktadır (Sökmen, 2017).

İlk olarak 1990 yılında Yeni Zelanda tarafından uygulanan enflasyon hedeflemesi stratejisi, daha sonra Şili, Kanada, İsrail ve İngiltere gibi ülkeler tarafından da benimsenmiştir (Akyazı ve Ekinci, 2009). Türkiye, bu stratejiyi 2002 yılında başlatmıştır ve o zamandan beri gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde, kültürel, siyasal ve ekonomik çeşitliliklere bağlı olarak çeşitli sonuçlar elde edilmiştir (TCMB Enflasyon Hedeflemesi Rejimi, 2006).

Enflasyon hedeflemesi stratejisi, MB'nin açıklık ve şeffaflık ilkeleriyle yakından bağlantılıdır. MB, bu strateji çerçevesinde hedeflenen enflasyona ulaşamadığında sebeplerini halka ve ilgili kurumlara açıklamaktadır (Altuntepe, 2011). Türkiye, 2000 yılında başlattığı çalışmalarla 2002 yılından itibaren örtük enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçmiştir ve 2006 yılına kadar bu uygulamayı başarıyla yürütmüştür (TCMB Enflasyon Hedeflemesi Rejimi, 2006).

Bu stratejide önemli bir rol oynayan Taylor Kuralı, nominal faiz haddinin enflasyon hedeflemesinin çıpası olarak kullanıldığını belirtmektedir (Aklan ve Nargeleçekenler, 2008). İktisatçı John Taylor, bu kural ile enflasyonun hedeflenenden yüksek olduğu durumlarda faiz oranlarının artırılması veya tam tersi durumda faizlerin düşürülmesi gerektiğini savunmuştur

(Yapraklı, 2011). Bu şekilde Taylor Kuralı, enflasyon hedeflemesinin uygulanmasında bir yol gösterici rol oynamaktadır.

2.5.2. Maliye politikaları

Daraltıcı maliye politikası uygulanırken enflasyonla mücadele stratejisi genellikle toplam talebi azaltmak için kamu harcamalarının kısıtlanmasını içermektedir. Kamu harcamaları, reel harcamalar ve transfer harcamaları olarak ikiye ayrılır. İçlerinde yatırım, cari ve kalkınma harcamaları bulunan reel harcamalar, ekonomik etkileri transfer harcamalarından daha büyük olduğu için enflasyonla mücadelede öncelikli olarak kısıtlanırlar. Bu daraltma sürecinde, harcamaların ekonomik etkisi ve süresi göz önünde bulundurulur. Örneğin, cari harcamaların ekonomik etkisi kısa süreli olarak kabul edilirken, yatırım harcamaları birden çok bütçe dönemine yayılan genişletici bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla, enflasyonla mücadelede talebi azaltıcı etkisi daha büyük olan yatırım harcamaları kısıtlamaya öncelik verilmektedir (Öztürk, 2020).

Yatırım harcamaları, ekonomide üretim alanını genişletmek, sermaye birikimini teşvik etmek ve istihdamı artırmak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Türkiye ekonomisinde önemli bir rol oynayan inşaat sektörü, yatırım giderlerinin çoğunluğunu oluşturmaktadır (Kaya ve Yılmaz, 2005: 260). Ancak, enflasyonist bir durumda, bu harcamalar talepte artışa neden olduğu için genellikle kısıtlanmaktadır (Balat, 2010).

Cari harcamalar, personel maaşları ve işletme giderleri gibi rutin masrafları içermektedir. Enflasyonla mücadelede, cari harcamalar genellikle kısıtlanmaktadır. Ancak, bu çoğunlukla personel giderlerini etkilediğinden hassas bir durum yaratmaktadır (Alçın, 2012). Güvenlik ve sağlık gibi kritik hizmetlerin aksamaması için dikkatli bir denge gerekmektedir. Dolayısıyla, kamuya memur alımlarını sınırlama veya kırtasiye giderlerinde tasarruf gibi ölçülü önlemler, kamu hizmetlerini aksatmayacak şekilde uygulanmaktadır.

Enflasyonun etkisini daha fazla hissedenden düşük gelirli kişiler ve firmalar için devlet tarafından yapılan harcamalar, transfer harcamaları olarak adlandırılmaktadır. Bu harcamalar, ekonomik, mali ve sosyal transferler ile borç ve fon ödemelerini içermektedir (Bedir, 2001). Enflasyonla mücadelede yatırım harcamalarının azaltılması arzın daralmasına ve maliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle devlet, ekonomik transferler ve yardımları artırarak arz daralmasını ve maliyetleri dengelemeyi hedeflemektedir. Bu yardımlar ölçek ekonomisine göre öncelikli olarak gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, sabit getirili sektörlere ve azalan getirili sektörlere teşviklerle maliyet yapılarının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır (Balat, 2010).

Enflasyon dönemlerinde, kişilerin harcamalarının azalması nedeniyle ekonomide genel bir daralma yaşanmaktadır. Devlet, enflasyonla mücadele sürecinde daraltıcı maliye politikası uygulayarak vergileri genel olarak artırmaktadır. Vergi artışları dikkatli bir şekilde yapılmalıdır, aksi takdirde fazla vergi oranları toplam talebi ve toplam arzı etkileyerek istenmeyen sonuçlara yol açmaktadır (Çulpan, 2022).

Vergiler, dolaylı ve dolaysız vergiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dolaysız vergiler, kişilerin bildirdiği gelir ve servet üzerinden alınan vergilerdir. Servet vergilerinin artırılması enflasyonla mücadelede çok etkili olmayabilir çünkü servet vergilerinin esnekliği düşüktür. Bu nedenle, gelir üzerinden alınan vergilerin artırılmasıyla toplam talepte düşüş hedeflenmektedir. Gelir vergisi ve kurumlar vergisi, gelir üzerinden alınan vergilerin iki ana türüdür. Gelir vergisi oranlarının artırılmasıyla vergi mükellefleri ya daha fazla vergi öder ve harcama gelirlerini azaltarak toplam talebi düşürür ya da daha az çalışarak daha az vergi öder, böylece tüketim harcamalarını korumuş olmaktadır. Ancak, ikinci durumda talepte beklenen düşüş gerçekleşmeyebilir. Dolaysız vergiler her iki durumda da beklenen talep azalışını sağlamayabilmektedir (Alçın, 2012).

Borçlanma politikaları, enflasyonla mücadelede kullanılan bir diğer politika aracıdır. Enflasyon genellikle bir iç sorun olduğu için borçlanma politikaları iç borçlanma şeklinde uygulanmaktadır. Bu politikalar, likidite fazlasını azaltmayı hedefler ve uzun vadeli olarak gerçekleştirilmelidir. Borçlanma, vergilere göre daha tercih edilir çünkü toplumda daha kabul edilebilir ve kolay elde edilebilir bir kaynaktır. Borçlanma yoluyla elde edilen gelirler, faizle geri ödenmesi gerektiği için vergi gelirlerinden ayrılmaktadır. Ancak, örneğin merkez bankası kaynaklı kısa vadeli borçlanma, enflasyonist etkilere direkt olarak neden olmakta ve bu nedenle enflasyon dönemlerinde uygun bir politika olmamaktadır. Benzer şekilde, ticari bankalardan uzun vadeli borçlanma durumunda, bu bankaların özel kesime kredi verme miktarının azalması, özel kesimin kredi maliyetlerini artırmaktadır. Bu nedenle, enflasyonla mücadelede en uygun borçlanma kaynağı bireyler, kişiler ve doğrudan halktır (Türk, 1959).

Öte yandan, dolaylı vergi oranlarının artırılması kısa vadede doğrudan talep düşüşüne neden olmaktadır. Dolaylı vergiler, tüketim üzerinden alınan vergilerden oluşmakta ve ÖTV, damga vergisi, KDV, banka ve sigorta muamele vergisi gibi vergileri içermektedir. Dolaylı vergi oranlarının artması geçici olarak fiyat artışlarına neden olmaktadır. Bu fiyat artışlarıyla birlikte enflasyon artışı gibi görünse de aslında bu artışlar, hasılatın devlet hazinesine eklenmesiyle enflasyonist talep baskısını azaltmayı amaçlamaktadır. Dolaylı vergi artışı talep düşüşüne katkı sağlasa da artan fiyatlar olumsuz etkiler yaratmaktadır. Örneğin, düşük gelirli kesim, zorunlu

tüketim mallarına büyük bir pay ayırırken yüksek gelirli kesimlerde bu pay daha azdır, bu da gelir adaletsizliğine yol açmaktadır (Özçelik ve Akıncı, 2018).

2.6. Enflasyonun Ülke Ekonomisine Etkileri

Enflasyon, ülke ekonomileri ve vatandaşlar için istenmeyen bir makroekonomik göstergedir. Yüksek enflasyon oranları, gelir dağılımında bozulma, satın alma gücünün düşmesi, işsizlik oranlarının artması ve borç stokunun artması gibi olumsuz etkiler yaratırken, makul enflasyon oranları ise piyasadaki rekabeti güçlendirebilir ve istihdam olanaklarını artırabilmektedir (Çulpan, 2022).

2.6.1. Enflasyonun ülke ekonomisine olumlu etkileri

Enflasyonun ılımlı seviyelerde seyretmesi, ülke ekonomisine olumlu etkiler sağlayabilir. Bu durumda tasarruf ve yatırımlarda artış yaşanması, istihdam seviyesinde artışı tetikleyerek ekonomiye olumlu yönde katkıda bulunabilir. Ancak bu artışın üretim düzeyinde gerçekleşmemesi halinde yüksek enflasyon riski ortaya çıkabilir. Dolayısıyla, enflasyonun ekonomiyi olumsuz etkilemeyecek şekilde dengelemesi önemlidir. Klasik iktisatçılar, ılımlı enflasyonun (moderate inflation) sosyal maliyetine göre daha fazla fayda sağladığını savunmaktadır. Bununla birlikte, politika yapıcıların enflasyonu optimal seviyede tutarak ekonomik refahı korumaya odaklanması gerekmektedir. Aksi takdirde, işsizlik gibi olumsuz sonuçlarla karşılaşılabilir. Politika yapıcılar, ülke refahını gözeterek enflasyon politikalarını belirlemelidir (Akyüz, 2020).

2.6.2. Enflasyonun ülke ekonomisine olumsuz etkileri

Beklenmeyen enflasyonun ülke ekonomisine maliyetleri arasında gelir dağılımının bozulması, ödemeler dengesinin bozulması, tasarruf ve yatırım hacminin daralması, kaynak yetersizliği gibi durumlar bulunmaktadır. Bu etkiler aşağıda açıklanmaktadır.

Beklenmeyen veya öngörülemeyen enflasyon durumunda gelir dağılımı bozulmaktadır. Sabit bir maaş veya ücretle geçimini sağlayan işçi, memur ve emekliler gibi kesimler enflasyondan olumsuz etkilenmektedir. Alım güçleri azaldığı için harcamalarına karşı zorluklar yaşamaktadırlar. Bu durum sabit gelire sahip olanlar için daha belirgin hale gelmektedir. Gelir düzeyi yüksek veya esnek olan kesimlerde ise etkisi daha az olmaktadır. Gelir dağılımındaki bu eşitsizlik, bazı vatandaşlarda tepkiye yol açmakta ve hatta ülke içinde karışıklık ortamına neden olmaktadır (Seyidoğlu, 2006).

Bunun yanı sıra, beklenmeyen enflasyonun yaşandığı dönemde borçlu kişilerin alım güçlerinin azalması, borçlarını ödeyememelerine ve alacaklıların tahsilat yapamamasına neden olan sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Şirketler ve firmalar, belirsiz gelecek dönemleri göz önünde bulundurarak uzun vadeli anlaşmalardan kaçınabilir ve gelirlerini altın, konut veya döviz gibi değerlendirmeye yönelebilir. Bu durum da ekonomik daralmaya ve zarara yol açmaktadır (Akyüz, 2020).

Enflasyonun yükselmesi, ülke içindeki ürün ve hizmetlerin pahalı hale gelmesi sonucunda vatandaşların dış ülkelerden alışveriş yapmayı tercih etmesine neden olabilmektedir. Bu durumda ihracatta düşüş yaşanırken, ithalatta artış görülmektedir. Bu dengesizlik ödemeler dengesinde bozulmalara yol açmakta ve dış ticaret açığı ortaya çıkmaktadır. Karar vericilerin ise devalüasyon yoluyla ülke para biriminin değerini düşürme veya ithalatı kısıtlama gibi seçenekleri bulunmaktadır. (Olgun, 2012).

Enflasyon, vergi yükünün artmasına neden olan bir etki olarak ortaya çıkmaktadır. Fiyatlar genel seviyesinin artmasıyla birlikte, sabit gelirli bireyler zorunlu olarak reel gelirlerinde ve tüketimlerinde azalma yaşamaktadır. Bu etkiler, tüketimi azaltıcı bir etki gösterdiği için "enflasyon vergisi" olarak adlandırılmaktadır. Enflasyonun reel geliri azaltması ve nominal geliri artırması durumunda, vergi mükelleflerinin vergi yükü enflasyonun artışıyla birlikte artmaktadır. (Altınışık, 2004).

Enflasyon dönemlerinde ülke para birimlerinin değer kaybetmesi, tüketicilerde fiyatların sürekli olarak artacağı endişesine yol açmaktadır. Bu nedenle tüketiciler panik yaşayarak stokçuluk yapmakta ve enflasyonun daha da yükselmesine neden olmaktadır. Bu durumda nakit para tutmak istenmeyen bir durum haline gelmektedir. Ayrıca enflasyon sürecinde belirsizlik hakim olduğu için bireyler yatırım yapma konusunda endişe duymakta ve bu da yatırımlarda azalmaya yol açmaktadır. (Güneş, 2019).

Enflasyon, ülke ekonomilerinde belirsizlik yaratmaktadır. Bu belirsizlik ortamında faiz oranları yükselirken, iktisadi değişkenlerdeki belirsizlik de artmaktadır. Bu nedenle, vatandaşlar ve firmalar uzun vadeli yatırımlardan kaçınmakta ve kısa vadeli yatırımları tercih etmektedir. Bu durumda kaynaklar, finans sektörüne yönlendirilirken diğer sektörlerin üretimini aksatabilmekte, ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir (Oltulular ve Terzi, 2006).

Enflasyon yaşanan ülkelerde hizmet sektörü çalışanları, sürekli değişen fiyatlar nedeniyle ürün etiketlerini güncellemek zorunda kalmaktadır. Bu durum, işletmeler ve satıcılar için masraflı ve zaman alıcı bir süreçtir. Değişen fiyatlar nedeniyle menüler, etiketler, taksimetreler ve yazar

kasalar gibi unsurların değiştirilmesi sektöru maliyet, emek ve zaman açısından zorlamaktadır. Bu durum, ekonomide "menü veya etiket maliyeti" olarak adlandırılmaktadır (Seyidoğlu, 2006).

Enflasyonun bir diğer etkisi ise, vatandaşlar ve firmaların harcamalarını kontrol altında tutmak amacıyla normalden daha az nakit para bulundurarak daha dikkatli para harcamaları gerekliliğidir. Bu durum, bankalarla daha sık iletişim halinde olmalarına neden olmaktadır (Öztürk, 2020).

2.6.3. Enflasyonun neticeleri

Enflasyonun etkisi ilk olarak fiyat artışlarıyla kendini göstermektedir. Eğer bu fiyat artışları öngörülemez ve müdahale edilemezse, zamanla enflasyon büyüyerek ülke ekonomilerini olumsuz etkileyen durumlara yol açmaktadır. Bu nedenle, ülke ekonomilerinin refahı göz önüne alındığında, bu hassas konunun ihmal edilmemesi ve karar vericilerin zamanında, doğru ve etkili müdahalesi önem taşımaktadır (Çulpan, 2022).

Yüksek oranlarda seyreden enflasyonun ülke ekonomisine ve vatandaşlara olumsuz yansımaları bulunmaktadır. Fiyatların sürekli artmasıyla ürün ve hizmetlerin maliyeti artar, harcamalar gelirlere kıyasla yükselir ve alım gücü daralmaktadır. Bu durum, ulusal para birimine olan güveni azaltarak satın alma gücünü etkilemektedir. Değer kaybeden ulusal para, geleceğe dair belirsizliklerle dolu bir ortamda uzun vadeli yatırımlardan kaçınmaya yol açmaktadır (Çulpan, 2022).

Belirsizlik ve öngörülemeyen piyasa koşulları, iş anlaşmalarının ertelenmesi veya iptal edilmesini gerektirmektedir. Hızla artan fiyatlar nedeniyle bireyler güvenli bir ortam bulamamaktadırlar. Kurumlar ve şirketler uzun vadeli yatırımlardan çekinirken, nakit tutma eğiliminde oldukları için altın, döviz ve gayrimenkul gibi yatırımları tercih etmektedirler. Yüksek enflasyon, ülkedeki yatırımların azalmasına neden olarak üretim sektörünü olumsuz etkiler ve ülkenin büyüme seviyesinin düşmesine yol açmaktadır (Çulpan, 2022).

Küçülen bir ekonomi, işgücü piyasalarını sarsar ve daralan ekonomi nedeniyle işverenler çalışanlarını işten çıkarmak zorunda kalmaktadırlar. Üretimin gerçekleşmediği bir ekonomide, uluslararası rekabet gücünde kayıplar ve dış talebin azalmasıyla dış ticaret dengesizliği yaşanmaktadır. Enflasyon aynı zamanda vatandaşlar üzerinde ağır bir etkiye sahiptir. Sabit gelire sahip bireyler, enflasyon karşısında temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşarken, tasarruf edebilen vatandaşların alım güçleri azalmamaktadır. Bu durum gelir dağılımındaki adaletsizliği artırmaktadır. Enflasyon ortamında bireyler ekonomik ve sosyal açıdan zorluklar

yaşarmaktadırlar. Güvensizlik ve kaygı artmakta, sosyal yaşantıları kısıtlanmaktadır. Bu durum uzun vadede ülke için büyük bir sorun oluşturmaktadır. Enflasyonun ekonomi ve vatandaşlar üzerindeki etkisi hiçbir ülkede istenmeyen bir durumdur. Bu nedenle, ülkenin refahını olumsuz etkilemesini önlemek için müdahalelerin zamanında ve doğru bir şekilde yapılması gerekmektedir (Çulpan, 2022).

2.7. Ekonomik Büyüme, İşsizlik ve Enflasyon İlişkisi

Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişki, farklı ampirik kanıtlar ve teorik bakış açılarıyla literatürde çok tartışılan bir konu olmuştur. Türkiye ekonomisi bağlamında, bu ilişki son yıllarda birçok çalışmada ele alınmıştır. Çelik ve ark. (2021) tarafından yapılan bir çalışmada, asimetrik nedensellik testi kullanılarak ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki nedensel ilişki araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçları, ekonomik büyümenin hem enflasyon hem de işsizlik üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu, enflasyon ve işsizliğin ise ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu etkilerin zaman içinde değiştiği ve asimetrik bir ilişki gösterdiği belirtilmiştir.

Benzer şekilde, Yıldırım ve Aksoy (2022) tarafından yapılan bir çalışmada da Türkiye'de enflasyon, ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki zaman serisi analizi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları, enflasyonun ekonomik büyümeyi olumsuz, işsizliği olumlu, ekonomik büyümenin ise işsizliği olumsuz etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, enflasyonun ekonomik büyüme ve işsizlik üzerindeki etkisinin zaman içinde değiştiği ve son yıllarda daha dengeli bir ilişkinin gözlemlendiği belirtilmiştir.

Kolcu ve Yamak (2022) tarafından yapılan bir çalışmada ise Türkiye'de enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1990-2013 dönemini kapsayan zaman serisi analizi kullanılarak incelenmiştir. Çalışma, işsizlik oranı üzerindeki etkisi ve ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisi, ekonomik büyümenin işsizlik oranı üzerindeki pozitif etkisiyle Türkiye ekonomisinde bu değişkenler arasındaki ilişkinin karmaşıklığını ortaya koymaktadır.

Akay ve ark. (2016), Türkiye'de 1998-2018 yılları arasında enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi yapısal kırılma testi kullanarak analiz etmiştir. Çalışmanın sonuçları, enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu, işsizliğin ise ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Çelik ve ark. (2021) ise Türkiye'de 1980-2014 yılları arasında enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi otoregresif dağıtılmış gecikmeli sınırlar testi yöntemiyle araştırmıştır. Çalışmanın sonuçları, enflasyon ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir negatif

ilişki, ekonomik büyüme ve istihdam arasında ise anlamlı bir pozitif ilişki olduğunu göstermektedir. Ancak, enflasyon ile istihdam arasında negatif bir ilişki olduğu, fakat bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

Ertuğrul'un (2019) çalışması ise Türkiye'de ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi kullanarak incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, ekonomik büyüme ile enflasyon arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin bulunduğunu ve Türkiye'nin yüksek ekonomik büyümesinin enflasyonist baskılara yol açabileceğini göstermektedir. Ancak, işsizlik ile ekonomik büyüme veya işsizlik ile enflasyon arasında anlamlı bir nedensel ilişki bulunamamıştır.

Bu çalışmalar, Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkinin karmaşık ve çok boyutlu olduğunu, farklı ampirik kanıtlara ve teorik bakış açlarına sahip olduğunu savunmaktadır. Sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmeye, işsizliği azaltmaya ve enflasyon baskısını azaltmaya yönelik politikalar, Türkiye ekonomisine ve toplumun refahına katkıda bulunmaktadır.

2.8. Türkiye Ekonomisi

Tarih boyunca siyasi ve ekonomik değişimlerden büyük ölçüde etkilenmiş olan Türkiye ekonomisi, yerel ve küresel gelişmelere uyum sağlayarak dönüşüm geçirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren ekonomi politikaları, iç ve dış koşullara göre şekillendirilmiş, zaman içinde çeşitli reform ve dönüşüm süreçleriyle bugünkü yapısına ulaşmıştır. Türkiye ekonomisinin tarihsel süreçleri, temel göstergeleri ve son yıllardaki ekonomik reformlar ele alınmıştır.

2.8.1. Genel bir bakış

Türkiye'nin ekonomisi, siyasi ve iktisadi dönüşümlerle şekillenen zengin bir geçmişi barındırmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, ekonomik yapı ve politikalar, global ve yerel dinamiklerle etkileşim içinde evrilmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın küresel ekonomi üzerindeki etkileri her ne kadar derin olsa da Türkiye bu dönemi nispeten daha az zararla atlatabilmiştir. Bu dönemde, Türkiye'nin ekonomik modeli, devletçilik ve özel girişimciliğin bir arada bulunduğu karma bir yapı sergilemiştir. Ekonomik politikalar, sıkı para politikaları ve denk bütçe uygulamalarıyla birlikte, devletin ekonomideki rolünü ön plana çıkarmış, ancak aynı zamanda özel sektörün kalkınma sürecindeki önemini de göz ardı etmemiştir. Bu dengeli yaklaşım, Türkiye'nin ekonomik temellerini sağlamlaştırmaya yönelik

önemli bir adım olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Keynesyen ekonomi politikalarının etkisiyle, devletin ekonomideki rolü daha da artmıştır. 1950-1960 döneminde Türkiye ekonomisi, elverişli iç ve dış koşullar sayesinde önemli bir büyüme kaydetmiştir. Ancak bu dönemin ikinci yarısı, dış ödeme açıkları ve enflasyon gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Dış kaynaklara olan bağımlılık ve kamu kaynaklarının etkin kullanılmaması, ekonomik zorlukların artmasına neden olmuştur (Acar, 2013).

Türkiye'nin ekonomik yapılanmasında bir diğer dönüm noktası, çok partili hayata geçiş ve ilk beş yıllık kalkınma planlarının uygulanmaya başlaması olmuştur. Bu dönemde ekonomi, siyasi ve iktisadi istikrarsızlıklarla yavaşlamış, ancak tarım sektörüne yapılan devlet destekleriyle kırsal kesimin kalkınmasına önem verilmiştir. 1990'larda, liberal ekonomi politikalarının benimsenmesi ve Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin başlamasıyla, Türkiye ekonomisi yeni bir büyüme atağına geçmiştir. Özelleştirme hamleleri ve yabancı yatırımların artması, ekonomik yapıyı daha da dinamik hale getirmiştir. Ancak 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik krizler ve işsizlik, ekonomideki kırılganlıkları da gözler önüne sermiştir (Acar, 2013).

2.8.2. Tarihsel arka plan

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı ekonomik zorluklar, yeni yönetimin dikkatini ekonomi politikalarının yeniden yapılandırılmasına çevirmiştir. Bu dönemde, tarıma dayalı ekonomik yapı, sanayileşme sürecinin tamamlanamaması, yetersiz sermaye birikimi ve yüksek borç yükü gibi sorunlar ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet yönetimi, bu sorunların üstesinden gelmek ve ekonomik alanda bağımsızlık sağlamak amacıyla politika arayışlarına girmiştir. Bu sürecin belirleyici olaylarından biri, İzmir İktisat Kongresi'nin (1923) düzenlenmesi olmuştur. Burada ekonomi politikalarına yön verecek 'Misak-ı İktisadi' kararları alınmıştır (Parasız, 2004).

İzmir İktisat Kongresi, çeşitli toplum kesimlerinin katılımıyla gerçekleşmiş ve alınan kararlar, ekonomik kalkınmanın sağlanması, yerli üretimin teşvik edilmesi, lüks ithalattan kaçınılması ve yabancı sermayeye sınırlı izin verilmesi gibi temel ilkeleri içermiştir. Ayrıca, kongrede işçi haklarının güvence altına alınması, sanayi teşviklerinin artırılması ve aşar vergisinin kaldırılması gibi önlemler de alınmıştır, bu kararlar doğrultusunda ekonomik politikalar şekillendirilmiştir. 1923-1929 dönemi, Türkiye'nin dışa açık, liberal bir ekonomi modeli benimsemesine tanıklık etmiş, ancak ekonomik altyapının yetersizliği ve sermaye birikiminin olmaması gibi nedenlerle beklenen iktisadi başarının tam anlamıyla yakalanamadığı bir süreç olmuştur. Bu dönemde devlet, özel girişimlerin yetersiz kaldığı alanlarda ekonomiye doğrudan

müdahalelerde bulunmuş ve denk bütçe politikası uygulayarak, dış borçlanmadan kaçınma stratejisi izlemiştir (Parasız, 2004).

TÜİK verilerine göre, 1923-1932 döneminde Türkiye ekonomisi önemli oranda büyümüş, ancak 1927'de yaşanan kuraklık nedeniyle ekonomide geçici bir daralma yaşanmıştır. Bu dönemde yapılan reformlar ve özel sektöre sağlanan destekler, ekonomik kalkınma çabalarını yansıtmaktadır. Ancak, 1929 dünya ekonomik krizinin ardından devletin ekonomideki rolünün arttığı gözlemlenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında atılan adımlar, ekonomik bağımsızlık ve kalkınma hedeflerine ulaşma yolunda önemli bir temel oluşturmuştur. Bu dönemde alınan kararlar ve uygulanan politikalar, Türkiye'nin ekonomik yapılanmasında belirleyici olmuş ve uzun vadede ekonomik gelişimine katkı sağlamıştır (Parasız, 2004).

1929 yılında patlak veren küresel ekonomik kriz, tarım ürünleri fiyatlarının dünya genelinde düşmesiyle Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye'nin o dönemde tarıma dayalı ekonomik yapısı, uluslararası pazarda korumacı politikaların benimsenmesiyle birlikte ihracat gelirlerinde ciddi düşüşlere yol açmıştır. Bu durum, Türkiye'nin dış ticaret dengesini olumsuz etkileyerek ekonomik zorlukların artmasına sebep olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında özel sektörün desteklenmesi ve denetim altında sanayileşme hedeflerine rağmen, ekonominin üretim yapısının dönüşümü gerçekleştirilememiş, bu da Türkiye'yi krize karşı savunmasız bırakmıştır. Krizle birlikte artan üretim maliyetleri ve düşen tarım ürünleri fiyatları, çiftçilerin tarım arazilerini terk etmelerine ve tarımsal üretimin düşmesine yol açmıştır. Bu da ihracat gelirlerinin azalması ve ithalatın düşmesiyle sonuçlanmıştır (Çırak, 2023).

1929 krizinin Türkiye ekonomisine etkileri, dönemin ekonomi politikalarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Finansman ihtiyacının artması ve dış borç ödemelerinin ertelenmesiyle, dış borçlanma politikalarında değişikliğe gidilmiştir. 1930 yılından itibaren, kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere dış borçlanmaya başlanmıştır. Kriz, döviz kurları üzerinden de Türkiye ekonomisini etkilemiştir. Türk Lirasının sterline endeksli olduğu bir dönemde, sterlinin altın standardından çıkması ve değer kaybetmesi, diğer yabancı para birimlerinde de benzer devalüasyonların yaşanmasına sebep olmuştur. Bu durum, Türk Lirasının değerinin yabancı para birimleri karşısında artmasına ve ihracatın olumsuz etkilenmesine yol açarken, dış borçların geri ödemesini zorlaştırmıştır. Kriz, tarım piyasası, kur fiyatları ve dış ticaret dengesi gibi birbiriyle ilişkili alanlar üzerinden Türkiye ekonomisine önemli etkiler bırakmıştır. Dış ticaret açığının artması, firma iflaslarının yaşanması ve kısa dönemli işsizliğin artışı gibi olumsuz sonuçlarla karşılaşmıştır. Ancak, işgücünün büyük bir kısmının tarım sektöründe çalışıyor olması ve finansal piyasaların henüz gelişmemiş olması,

krizin etkilerinin sınırlı kalmasını sağlamıştır. 1929 Ekonomik Buhranı'nın Türkiye üzerindeki etkileri, batılı ülkeler kadar şiddetli olmasa da ekonomi politikalarının yeniden gözden geçirilmesine ve korumacılık anlayışının artmasına neden olmuştur. Bu dönemde devletin ekonomi içindeki rolü genişlemiş ve çeşitli yasal düzenlemelerle ekonomik istikrarın sağlanması hedeflenmiştir (Kazgan, 2021).

1930 ile 1950 yılları arasında Türkiye, 1929 Büyük Buhranı'nın tetiklediği ekonomik zorluklar nedeniyle devletçi ekonomi politikalarına yönelmiştir. Bu dönem, Cumhuriyet tarihinde ekonomi politikalarında önemli bir dönüşümü işaret etmektedir. Krizin ilk etkileri, ulusal paranın değer kaybı ve ihracat gelirlerindeki düşüş gibi alanlarda kendini göstermiş, Türkiye'nin ilk kez ABD'den borç almasına yol açmıştır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 1930'da kurulması ve Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun çıkarılması gibi önlemler, dönemin ekonomik politikalarında belirleyici olmuştur. Devletçilik ve korumacılık, bu dönemin öne çıkan kavramları haline gelmiştir. Kamu yatırımlarının planlanması, kurulması ve işletilmesi, devletin ekonomideki etkinliğini artırmıştır. 1934'te uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı, ithal ikamesi yaklaşımıyla hazırlanmış ve dokuma, maden, kağıt, kimya gibi sektörlerde fabrikaların kurulmasını hızlandırmıştır. Bu plan, Türkiye ekonomisinin önemli ölçüde yerlileşmesini sağlamış ve birçok temel tüketim maddesinin yerli üretimini mümkün kılmıştır (Alpay ve Alkin, 2017).

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, Türkiye ekonomisi yeni zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Tarımsal üretimde düşüş, ithalatın azalması ve fiyat artışları gibi sorunlar, ekonominin daralmasına ve karaborsacılığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde, para basma yoluna gidilmiş ve para arzındaki artış enflasyona yol açmıştır (Alpay ve Alkin, 2017). Savaş sonrası dönemde, ekonomik ve siyasi açıdan önemli değişimlere sahne olmuştur. Daha liberal ve iş birliğine dayalı politikaların benimsenmesi, Türkiye'nin uluslararası kuruluşlara üyeliği ve dış borç alımları, ekonomik kalkınma stratejilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde yaşanan devalüasyon, Türk Lirasının reel değerinde önemli bir düşüşe sebep olmuş, dış borçlanma politikaları yeniden değerlendirilmiştir (Susam ve ark., 2020).

TÜİK verilerine göre, bu dönemde Türkiye'nin GSYH değişken bir seyir izlemiş, savaş yıllarında yaşanan ekonomik daralmaların ardından savaş sonrası toparlanma sürecine girilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomi üzerindeki olumsuz etkileri, 1946 yılından itibaren ekonomik aktivitenin yeniden canlanmasıyla hafiflemeye başlamıştır. Bu dönemde alınan sert ekonomik ve hukuki tedbirler, mal darlığını giderme, enflasyon ve fiyat artışlarını dizginleme, karaborsa ile mücadele ve sosyal adaletsizliklerin giderilmesi gibi zorluklarla başa çıkmayı

amaçlamıştır. Bu hedeflere ulaşmak için 'Milli Koruma Kanunu' gibi kanunlar çıkarılmış, Varlık Vergisi gibi olağanüstü tedbirler uygulanmıştır. Bu politikalar, dönemin ekonomik zorluklarına karşı alınan önlemleri ve devletin ekonomiye müdahalesinin boyutunu yansıtmaktadır (Çırak, 2023).

İkinci Dünya Savaşı'nın küresel çapta yarattığı yıkıcı etkilerden Türkiye de nasibini almıştır. Savaşın baş göstermesiyle, üretken nüfusun büyük bir kısmının askere alınması, özellikle tarım piyasasında ciddi bir üretim düşüşüne yol açmıştır. Üretimin daralması ve tüketim ihtiyaçlarının artması, enflasyonun yükselmesine sebep olmuş, ithalat imkanlarının azalmasıyla birlikte temel tüketim mallarına erişim zorlaşmıştır. Bu süreç, karaborsacılığın ve sosyal huzursuzluğun artmasına neden olmuştur. 1942 yılında ekonomi ve fiyatlar üzerindeki kontrol mekanizmalarının hafifletilmesi, kontrolsüz enflasyonun önünü açmış, fiyatlar genel düzeyi bu dönemde önemli ölçüde yükselmiştir. Bu durum, gelir dağılımını bozmuş, sabit gelirli kesimlerin reel gelirleri azalırken, sermaye ve varlık sahiplerinin servetleri artmıştır (Akın, 2021).

Savaş sonrası dönemde, ekonomik şartların yarattığı ağır sonuçlar özellikle sabit gelirli kesimler tarafından hissedilmiştir. Devlet, memurlara ve dar gelirliilere yönelik ayni ve nakdi destekler sağlayarak bu zorlukları hafifletmeye çalışmış, ancak yüksek enflasyon ve gelir dağılımındaki bozulma ciddi sosyal ve ekonomik sorunlara yol açmıştır. 1946'da gerçekleştirilen devalüasyon ile Türkiye, savaş yıllarının ekonomik yıkımını geride bırakmayı, ekonomiyi yeniden dış dünya ile entegre etmeyi ve dünya ekonomisine açılmayı hedeflemiştir. Bu dönemdeki politikalar, ekonomik tahribatın onarılması ve savaşın sosyo-ekonomik etkilerinin üstesinden gelinmesine yönelik önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve ekonomik zorluklar, devletin müdahaleci politikalarının ve savaş ekonomisinin zorluklarıyla başa çıkma çabalarının bir yansıması olmuştur. Bu süreç, Türkiye ekonomisinin savaşın getirdiği zorluklardan nasıl etkilendiğini ve bu zorluklarla mücadele etmek için alınan tedbirleri detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır (Çırak, 2023).

1950-1960 yılları arasındaki dönem, Türkiye'de ekonomik politikaların önemli bir dönüşüm yaşadığı bir zamanı temsil etmektedir. Bu dönemde, liberal ekonomik anlayışın benimsenmesiyle birlikte, önceki yıllarda uygulanan denk bütçe anlayışından sapılmış, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu döneme dair yapılan düzenlemeler arasında Petrol Kanunu ve Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu gibi önemli kanunlar yer alırken, dış yardım ve borçlarla desteklenen tüketim anlayışında önemli değişiklikler yaşanmış, sermaye birikimi artmaya başlamıştır. Bu dönemde uygulanan

politikalar, ekonomik büyümeyi teşvik ederken tarımda makine kullanımının artması ve olumlu mevsim koşulları tarımsal üretimi artırmıştır (Susam ve ark., 2020).

Dolayısıyla, genişletici politikalar enflasyon ve dış borçlar gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Dış kaynak kullanımının artmasıyla dışa bağımlılık derinleşirken, dış borç yükü ağırlaşmıştır. Bu durum, başta IMF olmak üzere dış kaynak sağlayan kurumlardan devalüasyon baskısının artmasına sebep olmuştur. 1958'de hükümet, ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla IMF ile anlaşma yapmış ve Türk Lirasının değerinin düşürülmesi, dış borçların ertelenmesi ve genişletici maliye politikalarının terk edilmesi gibi önlemleri içeren bir istikrar programı başlatmıştır (Susam ve ark., 2020).

TÜİK verilerine göre, 1950-1960 dönemi GSYH büyüme oranları, liberal politikaların başlangıcında önemli bir artış göstermiş, ancak dönemin sonuna doğru karşılaşılan ekonomik sorunlarla büyüme hızı düşmüştür. Dönemin ilk yıllarında ortalama %11,3 büyüme oranı kaydedilirken, dönem ortalaması %7 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki liberal politikaların başlangıçta olumlu sonuçlar vermesine rağmen, plansız ve hazırlıksız genişlemeci politikaların dönemin sonunda kriz olarak ortaya çıkması, ekonomi politikalarının yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır (Susam ve ark., 2020).

1960'lı yılların başından itibaren Türkiye, ithal ikameci strateji ve planlı kalkınma modelini benimsemiştir. Bu süreçte, ekonomik politikaların yönlendirilmesinde beş yıllık kalkınma planları kritik bir role sahip olmuş, bu planlar kamu yatırımlarını belirlerken özel sektör için rehber niteliği taşımıştır. Kalkınma planları, beşer yıllık periyotlar halinde hazırlanırken, on beş yıllık bir perspektif sunmayı amaçlamıştır. 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, yıllık ortalama %7 büyüme hedefi koymuş, ithal ikameci sanayileşmeyi ve kamu yatırımlarını büyümenin itici gücü olarak öngörmüştür. Bu dönemde, ekonomik yapı içinde tarımın ağırlığı korunmuş, ancak sanayi ve hizmet sektörlerinin payı artmaya başlamıştır. Planın uygulanma süresince ulaşılan büyüme oranı %6,7 olmuş ve büyüme hedefine büyük ölçüde ulaşılmıştır (Çırak, 2023).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), yine %7'lik bir büyüme hedefi belirlemiş, bu kez ekonominin sürükleyici gücü olarak sanayi sektörünü ve özel sektörün desteklenmesini öngörmüştür. Plan, karma ekonomik anlayışla hazırlanmış; ucuz kredi, yatırım indirimi, vergi indirimi gibi özel sektörü destekleyici uygulamaları içermiştir. Ancak, siyasi istikrarsızlıklar ve 1970 yılındaki devalüasyon gibi faktörler nedeniyle planın hedeflerine tam olarak ulaşamamıştır. Yine de bu dönemde önemli büyüme oranları kaydedilmiştir (Çırak, 2023).

TÜİK verilerine göre, 1960-1980 dönemi, planlı kalkınma politikalarının uygulandığı bir dönem olarak kaydedilmiş, büyüme oranları çeşitli dalgalanmalar göstermiştir. 1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, daha önceki planlardan farklı olarak, yirmi iki yıllık yeni bir perspektif ortaya koymuş, ancak 1974 petrol krizi ve iç siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle hedeflere ulaşmakta güçlük çekilmiştir. 1970'lerin sonları, Türkiye ekonomisinde dönüşümün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde, korumacı ekonomi politikalarından vazgeçilmiş, finansal serbestleşme ve neo-liberal politikaların uygulanmasıyla yeni bir ekonomik yapıya geçiş yapılmıştır. 24 Ocak 1980'de açıklanan istikrar programı, bu dönüşümün temelini oluşturmuş, ekonomide köklü değişiklikler getirmiştir. Programın ana hedefleri; dış ödeme dengesizliklerini gidermek, enflasyonu kontrol altına almak, borçların ertelenmesi, yeni kredi olanakları sağlamak ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek olarak belirlenmiştir (Susam ve ark., 2020). Program kapsamında yapılan önemli değişiklikler ise şu şekildedir:

- Türk Lirasının yüzde 32,7 oranında devalüe edilmesi,
- Devletin ekonomideki rolünün azaltılması,
- Gübre, enerji ve ulaştırma dışındaki sübvansiyonların kaldırılması,
- Dış ticaretin serbestleştirilmesi, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi,
- Döviz piyasasının liberalleştirilmesi,
- İthalatın kademeli olarak serbestleştirilmesi,
- Faiz oranlarının serbest bırakılması ve piyasa mekanizmalarının işler hale getirilmesi.

Bu politikalar, Türkiye'yi korumacı bir ekonomik yapıdan, dışa açık ve piyasa ekonomisinin hakim olduğu bir yapıya taşımış, ithal ikamesi stratejilerinden ihracata dayalı sanayileşme modeline geçiş yapılmıştır. 24 Ocak Kararları, IMF destekli bir istikrar programının özelliklerini taşımış ve kısa vadede ekonomide olumlu gelişmeler sağlanmıştır (Parasız, 2004).

1980'li yılların başından itibaren uygulanan bu politikalar, ihracatta artış, reel faiz politikasıyla mevduatların yükseltilmesi, bankacılık sektörünün yeniden düzenlenmesi gibi olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ancak, 1988 yılına gelindiğinde reform sürecinin yavaşlaması ve mevcut kapasitenin artırılmaması gibi nedenlerle ekonomik büyüme yavaşlamış, işsizlik ve enflasyon oranlarında artışlar yaşanmıştır. 1989'da alınan 32 Sayılı Karar ile finansal serbestleşme daha da ileriye taşınmış, cari işlemler ve sermaye hareketleri büyük ölçüde serbest bırakılarak kambiyo rejimi tamamen liberalleştirilmiştir. Bu adımlarla Türkiye, dünya ekonomileriyle daha bütünleşik bir yapıya kavuşmuştur. 1980 ve sonrası dönem, Türkiye ekonomisinde dışa

açıklığın arttığı, piyasa mekanizmalarının güçlendiği ve finansal serbestleşmenin ön plana çıktığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu dönemde, hızlı liberalleşme ve sermaye akımlarının kontrolsüz bir şekilde artması, ekonominin dış şoklara karşı savunmasız hale gelmesine neden olmuş, bu da zamanla ekonomik istikrarsızlıklara yol açmıştır. 1994 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler, bu dönemin zorluklarını ve yapısal sorunlarını açıkça ortaya koymuştur. Bu krizler, ekonomik politikaların yeniden gözden geçirilmesini ve yapısal reformların hayata geçirilmesini zorunlu kılmıştır (Çırak, 2023).

2000'li yılların başlangıcı, Türkiye ekonomisi için dönüşümün ve yeni başlangıçların zamanı olmuştur. 1990'lı yılların sonunda yaşanan ekonomik dalgalanmalar ve 2001 yılının şubat ayında patlak veren derin finansal kriz, Türkiye'nin ekonomik politikalarında radikal değişiklikler yapmasına neden olmuştur. Bu dönemde, 22 Şubat 2001'de Türk Lirasının dalgalı kur sistemine geçişi, mevcut ekonomik politikaların sürdürülemez olduğunu göstermiştir. Bunun üzerine, 14 Nisan 2001 tarihinde "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" ilan edilmiştir. Bu yeni program, dalgalı kur sistemine geçişin ardından ortaya çıkan belirsizlikleri gidermeyi ve ekonominin yeniden yapılandırılmasını hedeflemiştir. Programın ana hedefleri arasında enflasyonla mücadele, mali disiplinin sağlanması, ekonomik büyümenin sağlam temellere oturtulması ve yapısal reformların hayata geçirilmesi yer almıştır. Özellikle, dalgalı kur rejimi altında enflasyonla mücadelenin sürdürülmesi, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, kamu finansmanının güçlendirilmesi ve adil gelir dağılımı sağlanması hedeflenmiştir. Bu çerçevede, dört ana alanda yasal düzenlemeler planlanmış ve büyük ölçüde hayata geçirilmiştir. Bu düzenlemeler; bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, kamu yönetiminin şeffaflığı ve mali disiplinin artırılması, rekabet ve verimliliğin teşvik edilmesi, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi olarak sıralanmaktadır. Özellikle Bankalar Kanunu, Kamu İhale Kanunu, Borçlar Kanunu gibi yasal düzenlemeler, ekonomik yapıda önemli değişikliklerin yapılmasını sağlamıştır (Taşar, 2010).

Bu yapısal reformlar ve programın kararlı uygulanması, 2002 yılından itibaren makroekonomik göstergelerde önemli iyileşmeler sağlamıştır. Türkiye ekonomisi, bu yapısal dönüşümle birlikte, ekonomiye yönelik güven bunalımını aşmayı başarmış ve 2002'den sonra enflasyon hedeflemesi rejimine geçiş yapılmıştır, TCMB daha özerk bir yapıya kavuşmuştur. 2000'li yılların ekonomi politikaları, Türkiye'nin ekonomik yapısını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Özellikle Avrupa Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesi ve AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda yapılan yasal düzenlemeler, ekonomi üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır. Bu dönemde, uluslararası finansal serbestleşme ve yabancı sermaye akımlarının artışı, Türkiye ekonomisini

destekleyen önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Ancak, 2007-2008 küresel finansal krizi, Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Küresel ekonomik dalgalanmalar, Türkiye'nin ihracat ve ithalat rakamlarını, üretimini ve işsizlik oranlarını olumsuz olarak yönlendirmiştir. 2010 yılında, krizden çıkış için uygulanan genişletici politikalar sayesinde ekonomi toparlanmaya başlamış, ancak bu süreçte cari açık gibi yeni sorunlar da ortaya çıkmıştır (Çırak, 2023).

2.8.3. Temel ekonomik göstergeler ve politikalar

Makroekonomik göstergeler, ekonomide bireyler ve kurumlar arasındaki değişiklikleri sistematik olarak analiz etmektedir. Bu göstergeler arasında ekonomik aktivitenin temel faktörü olarak kabul edilen GSYİH'nin diğer makroekonomik göstergelerle doğrudan veya dolaylı bağlantısı bulunmaktadır. Türkiye ekonomisi, 1980'li yıllarda başlayan serbestleşme hareketlerinin ve ardından gelen 1980, 1994, 2001 ve 2008 ekonomik krizlerinin etkisini derinden hissetmiştir. Bu dönemlerde GSYİH, ekonomik büyüme, cari açık, enflasyon, doğrudan yabancı yatırım, dış borç ve işsizlik gibi göstergeler önemli değişimler göstermiştir (Kılıç ve Gümüşsoy, 2019).

Ekonomik büyüme, mal ve hizmet üretim kapasitesindeki artış olarak tanımlanmakta ve genellikle reel GSYİH büyümesiyle ölçülmektedir (Parasız, 2004). GSYİH hacmindeki artış, hane halkı harcamalarındaki artışı ifade etmekte ve ekonomik aktivitede artışa işaret etmektedir. Bu genişleme, şirketleri daha fazla üretmeye ve dolayısıyla istihdam yaratmaya teşvik etmektedir. Türkiye'nin ekonomik büyüme tarihine bakıldığında, 1923 yılından günümüze kadar değişen bir büyüme modeli izlediği görülmektedir (Şahin, 2007). Özellikle 1980, 1994, 2001 ve 2008 krizleri ekonomik büyümeyi önemli ölçüde yavaşlatmış, ancak bu krizlerden sonra ekonomi toparlanma göstermiştir. Kişi başına düşen GSYİH büyümesi, Türkiye'nin fakir bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye geçişini göstermektedir. 1990'lı yıllardan bu yana kişi başına düşen GSYİH'deki önemli artış, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Yüksek enflasyonla mücadelede geçmişe kıyasla ilerleme kaydedilmiş ve enflasyon daha ılımlı bir düzeye gerilemiştir. Doğrudan yabancı yatırımlardaki artış, liberalleşmenin etkisinin Türkiye ekonomisinde görülebileceğinin bir başka işareti olmuştur. Ancak dış borç, işsizlik ve cari açık gibi sorunlar halen Türkiye ekonomisi için büyük sıkıntılar olmaya devam etmektedir (Köse, 2016).

Enflasyon, ekonominin genel fiyat düzeyindeki olağanüstü artış ve bunun sonucunda ulusal para biriminin değer kaybetmesi olarak anlaşılmaktadır. Türkiye, 1970'li ve 1980'li yıllarda yüksek enflasyonla mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1980 yılında uygulanan istikrar

programları enflasyonu kontrol altına almaya yetmemiş, 1990 yılında yüzde 52 olan enflasyon, 1994 yılına kadar yükselişini sürdürmüştür. Bu dönem, Türkiye'de enflasyonun en olumsuz etkilerinin yaşandığı dönem olmuştur. 1969-1972 yılları arasında fiyat artışlarını sınırlamaya yönelik alınan tedbirlerin sonucunda enflasyon ortalama yüzde 13'e düşmüştür. Ancak 1977 yılında yaşanan ekonomik ve siyasi belirsizlik, 1980 yılında enflasyonun yüzde 90'lara yükselmesine neden olmuştur. 1981-1983 yılları arasında bir miktar toparlanma yaşansa da 1988-1994 yılları arasında enflasyon yüzde 60 seviyesinde gerçekleşmiştir. 1994 yılında Türkiye, tarihinin en yüksek enflasyon oranına ulaşmıştır (%119). 2000'li yılların başında geliştirilen enflasyonla mücadele programları kapsamında Uluslararası Para Fonu (IMF) ile geçici bir anlaşma imzalanmıştır. Bu programın amacı, enflasyonu tek haneye düşürmektir. Programın hedefi, 2000-2002 döneminde enflasyonu yüzde 5'e düşürmektir. Belirlenen hedeflere göre tüketici fiyatları endeksine dayalı enflasyonun 2000 yılı sonunda yüzde 25, 2001 yılı sonunda yüzde 12-10 ve 2002 yılı sonunda yüzde 7-5 olması planlanmıştır (Köse, 2016). Türkiye, 2006 yılında net bir enflasyon hedeflemesi politikası benimsemiş, TCMB 2006 yılı için yüzde 5, 2008 yılı için ise yüzde 7,5 enflasyon hedefi belirlemiştir. 2004 yılında yüzde 8 civarında olan enflasyon, küresel kriz nedeniyle 2008 yılında yüzde 10'a yükselmiştir. 2008-2016 yılları arasında enflasyon nispeten düşük seyretmiş, ancak tüketici fiyat endeksi 2017 yılında bir önceki yıla göre yüzde 11 artmıştır. Maliye Bakanlığı'nın 2018 yılı aylık raporuna göre ağustos ayında enflasyon yüzde 17,90 olarak gerçekleşmiştir. TÜİK'e göre 2022 yılında yüzde 67,24 olan enflasyon, 2023 sonunda yüzde 64,27'ye düşmüştür (Kılıç ve Gümüşsoy, 2019).

Yatırım yapmak için gelen şirketler, ev sahibi ülkelere yeni teknolojiler sunmakta, teknik bilgiyi artırmakta ve tedarik darboğazlarının giderilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu durum, ülke ekonomisinin verimliliğinin sağlanmasına ve tekelleşmenin önlenmesine önemli ölçüde yardımcı olmaktadır (Kaymak, 2005). Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımlar, 2000'li yılların başından bu yana önemli ölçüde artmıştır. 1974 ile 2000 yılları arasında 1 milyon dolardan 982 milyon dolara kadar değişen doğrudan yabancı yatırım, ekonominin dışa açılmasıyla birlikte önemli ölçüde gelişmiştir. 1987'de 115 milyon dolar olan sermaye girişi, ertesini yıl yüzde 67 artarak 354 milyon dolara çıkmıştır. 1990'lı yıllarda büyümeye devam edilmesine rağmen 1998'de bir önceki yıla göre yüzde 11'lik bir düşüş yaşanmıştır. Ancak 1998'den sonra doğrudan yabancı yatırımlar yeniden artmıştır. Türkiye'ye yapılan doğrudan yatırımlar, 2002-2007 yılları arasında önemli oranda artış göstermiş ve 2007 yılında Türkiye, 22.047 milyon dolarlık sermaye girişiyle yabancı sermaye çeken ilk 30 ülke arasında yer

almıştır. 2008 küresel krizinin ardından yaşanan belirsizlik, 2009 yılında doğrudan yabancı yatırımları azaltmış, ancak Türkiye, 2017 yılında 10 milyar 904 milyon dolarlık doğrudan yabancı yatırım ile konumunu korumuştur. Doğrudan yabancı yatırımlar, 2018'in ilk yarısında 3 milyar 908 milyon dolara ulaşmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlardaki artış, üretimi, teknolojiyi ve rekabeti artırır, bu da GSYİH'yi ve dolayısıyla büyümeyi artırır. Doğrudan yabancı yatırımların GSYİH'ye oranı, 1974-2000 yılları arasında yüzde 0,1 ile 0,5 arasında dalgalanırken, 2001 yılında bu oran yüzde 1,6'ya yükselmiştir. 2001 krizi sonrasında bu oran 2002 yılında yüzde 0,9'a gerilemiş, 2006 yılında ise yüzde 3,5'in üzerine çıkmıştır. 2010-2017 yılları arasında ise oran yüzde 1,2 olmuştur (Kılıç ve Gümüşsoy, 2019). 24 Ocak 1980'de alınan kararlarla başlayan serbestleşme süreci, doğrudan yatırımların büyümesini desteklemiştir. Türkiye'de 1981 yılında faiz kısıtlamalarının kaldırılması, 1984 yılında döviz alım satımının serbestleştirilmesi ve 1989 yılında döviz düzenlemelerinin tamamen kaldırılması, Türk mali piyasalarının uluslararası sermaye hareketliliğine dahil olmasını sağlamıştır (Kar ve Tatlısöz, 2008).

Dış borç, gelişmekte olan ülkeler için hem kaynak unsuru olarak hem de finansal kısıtlamaları aşmanın bir yolu olarak önemlidir. Ancak dış borç etkin kullanılmadığı takdirde, anapara ve faiz ödemeleri milli gelir artışını aşarak ülkeleri yeniden borç döngüsüne sokabilir ve dış borç yükünü artırabilir (Çelik ve Başkonuş Direkçi, 2013). Türkiye, anayasanın planladığı kalkınma aşamasına (1961) girmiş ve iç tasarruf yetersizliğini telafi etmek için dış borç almıştır. Ancak 1973-1974 petrol krizi gibi dış şoklar bu stratejinin başarısını sınırlamıştır. Özellikle Türkiye'nin büyük bir petrol ithalatçısı olması, petrol krizinden doğrudan etkilenmesine neden olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin dış borç kriziyle mücadele amacıyla imzalanan üç ayrı borç moratoryumu anlaşması, borç yükünün artmasına neden olmuştur. 1980'li yıllarda uygulanan liberalleşme ve dışa dönük, ihracat dostu sanayi politikaları, Türkiye ekonomisinin dış dünyaya açılmasını sağlamış ve dış borç sorunları önemli ölçüde iyileşmiştir. İhracatın desteklenmesi, turizmin ve işçi dövizlerinin teşvik edilmesi gibi politikalar, döviz kurundaki darboğazların aşılmasına ve dış borç yükünün hafifletilmesine yardımcı olmuştur (Erkan vd., 2012). 1994 yılında uygulanan istikrar politikası ve daraltıcı bütçe politikası kapsamında, 1990'lı yıllarda kamu harcamalarının azaltılması ve devlet gelirlerinin artırılması, dolayısıyla dış borcun azaltılması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Ancak 1998-2000 yıllarında yaşanan küresel kriz ve 1999 yılında IMF ile imzalanan Stand-by anlaşması, dış borçlanmanın artmasına neden olmuştur (Koyuncu ve Tekeli, 2010). Türkiye'nin dış borç/GSYİH oranının 1970'den 2023'e kadar sürekli arttığı görülmektedir, özellikle 1976'dan 1987'ye kadar (1979 hariç). 1990'dan bu

yana bu oran yüzde 30 ile 50 arasında değişmektedir. 2001 yılı, Türkiye tarihinde dış borç dengesinin gayri safi milli hasılanın yarısından fazlasını (%57,85) oluşturduğu bir dönem olarak kaydedilmiştir. Net dış borç/GSYİH oranı, 2017 yılında yüzde 34,2 iken, 2018 yılı ilk çeyreğinde yüzde 34,4 ve yüzde 34,1 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Aralık 2023'teki kısa vadeli dış borç pozisyonunun döviz dağılımı ekonomik analiz için önemli bir yapıdır. Bu dönemde ilgili borç tabanının yarısından fazlası (%50,3) dolar, borçların ise euro cinsinden oranı %23,3 olmuştur. Türk lirası cinsinden borçların payı yüzde 10, kalan yüzde 16,4'ü ise diğer para birimleri oluşturmuştur (TCMB, 2023). Finansal serbestleşme ve teknolojik yenilikler, işgücü piyasasında önemli değişikliklere neden olmuş, üretim süreçlerinde işgücü ihtiyaçlarını ve nitelik gerekliliklerini değiştirmiştir. Türkiye'de işsizlik oranını etkileyen faktörler arasında, özellikle tarım sektöründe orantısız derecede yüksek istihdamın yanı sıra işgücü kapasitesinin fazla olması, çok sayıda vasıfsız işgücü ve düşük istihdam oranları yer almaktadır (Çondur ve Bölükbaş, 2014).

Beşinci Kalkınma Planı (1984-1989) ve onu takip eden kalkınma planlarında iş olanaklarını artırmaya ve işgücü piyasasını canlandırmaya yönelik ekonomi politikaları kullanılmıştır. Bu planlar, ekonominin dış dünyaya açılması, emek yoğun teknolojilerin kullanılması, üretim kapasitesinin artırılması ve yabancı sermaye girişinin teşvik edilmesi gibi stratejiler içermiştir (Bekiroğlu, 2010). İşsizlik, Türkiye'de özellikle gençler ve vasıflı işgücü arasında önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. 2000'li yıllarda genç işsizlik oranı %10'un altına düşmemiş, yüksek eğitimli kesimde işsizlik oranı ise %10 ile %17 arasında değişmiştir. Aralık 2023 itibarıyla Türkiye'de işsizlik oranı yüzde 8,9 olmuştur. Aynı zamanda, ekonomideki toplam çalışan sayısı 32 milyon 113 bin olarak belirlenirken, toplam istihdam oranı yüzde 48,9 olarak hesaplanmıştır. Mevsim etkilerinden arındırılmış istatistiklere bakıldığında, çalışan sayısı 32 milyon 56 bine düşerken, istihdam oranı yüzde 48,8 olmuştur. İşgücüne katılım oranı ise 35 milyon 154 bin kişiyle yüzde 53,5 olmuştur. Bu veriler ışığında, mevsimsellikten arındırılmış işsizlik oranı %8,8 olarak hesaplanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024).

Cari işlemler dengesi, dış ekonomik ilişkileri ve bunların ekonomik sonuçlara etkisini kontrol etmektedir. Ödemeler dengesi, cari hesap, sermaye hesabı, rezervler ve net hata hesabını içerirken, cari hesap; mal ve hizmet ticareti ile faiz ödemeleri ve gelirlerini içermektedir. Döviz girişleri çıkışları aştığında cari fazla oluşur; çıkışın geliri aşması durumunda cari açık oluşur ve bu durum genellikle yatırımlarla finanse edilmektedir (Yüksel, 2016). 1970'lerin sonlarına kadar, gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret ve cari açıkların yönetimi konusunda genel bir

iyimserlik yoktur. İhracat ve ithalat talebinin ve fiyat esnekliğinin düşük olduğu varsayımı, bu ülkelerde büyük devalüasyonlar yapılmasını gerektirmektedir. Ekonomik yapının ihracatı sınırlayan ve ithalat kapasitesini yüksek tutan özelliklere sahip olduğu görüşü, yapısal reformların ve ithal ikamesi yoluyla sanayileşmenin cari açıkları azaltabileceğini göstermektedir (Uygur, 2012). Türkiye ekonomisinin dışa açılması ve enerjide dışa bağımlılık, cari dengede önemli faktörler olmuştur. Özellikle petrol fiyatlarındaki artış, Türkiye'nin dış ticaret hacmini ve cari açığını etkileyen önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. 1994 krizi sonrasında Türk lirasının zayıflaması ihracatı artırırken, takip eden yıllarda yaşanan küresel ve bölgesel krizler Türkiye'nin cari işlemler hesabında dalgalanmalara neden olmuştur. 2000'li yılların başındaki ekonomik toparlanma, ithalatın artması sonucu ihracattaki artışa rağmen cari açığın artmasına katkıda bulunmuştur. 2001 yılında yaşanan mali kriz sonrasında Türk lirasının zayıflaması cari fazlaya yol açarak ihracatı teşvik etmiş, ancak dalgalanan enerji fiyatları ve tüketim alışkanlıklarındaki değişiklikler cari açığın kalıcı bir sorun olarak kalmasına neden olmuştur (Yüksel, 2016). TCMB, finansal istikrarın sağlanması ve makroekonomik dengenin korunması amacıyla çeşitli para politikası araçlarını etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu kapsamda, TCMB tarafından belirlenen iki kilometre taşı, kısa vadeli sermaye akımlarını sınırlamak ve kredi büyümesini yavaşlatmaktır. Bu hedefler, TCMB'nin temel amacı olan fiyat istikrarını sağlamak amacıyla finansal istikrar gözetilerek belirlenmiştir. TCMB, fiyat istikrarını sağlamanın yanı sıra politika faizi, zorunlu karşılıklar ve faiz koridorları gibi araçlarla da finansal istikrarı desteklemektedir. Nisan 2011'de açıklanan çıkış stratejisi, küresel mali kriz sırasında alınan girişimlerin normalleşmesine yönelik bir adım olarak tanımlanmıştır. Bu strateji, gecelik piyasada faiz koridorunun daha aktif kullanılmasını ve dolayısıyla para piyasasındaki kısa vadeli faiz oranlarının ekonomik duruma göre belirlenmesini mümkün kılmıştır (Başçı ve Kara, 2011).

2010 düzenlemeleri, borç verme ve borçlanma faiz oranları arasındaki farkı genişleterek, kısa vadeli faiz oranlarındaki oynaklığı artırarak ve ortalama getirileri düşürerek spekülasyon pozisyonların risk düzeyini azaltmayı ve kısa vadeli sermaye akışlarını frenlemeyi amaçlamıştır. Bu politikalar, TCMB'nin fiyat istikrarını sağlama hedefi doğrultusunda finansal istikrarı desteklemektedir. Bu para politikası yaklaşımı, TCMB'nin hem iç hem de dış ekonomik şoklara karşı esnek hareket etmesine olanak sağlamış ve ekonomik dengenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli bir araç haline gelmiştir. Ayrıca, bu politikaların uygulanması, kısa vadeli sermaye hareketlerinin ekonomi dengesi üzerindeki olumsuz

etkilerinin sınırlandırılması çabalarında önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir (Kılıç ve Gümüşsoy, 2019).

Türk ekonomisi tarih boyunca pek çok zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Bu zorluklar arasında yüksek enflasyon, dış borç, işsizlik ve cari açık gibi sorunlar ekonomik istikrarsızlığa yol açmıştır. Özellikle 1994 krizi sonrasında yaşanan rekor yüksek enflasyon ile 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan mali krizler Türkiye ekonomisinde derin izler bırakmıştır. Uluslararası Para Fonu ile yapılan geçici kredi anlaşmaları ve uygulanan net enflasyon hedefi sayesinde enflasyon oranı ılımlı bir seviyeye getirilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlardaki artış, Türkiye'nin 2007 yılında yabancı yatırım çeken ilk 30 ülke arasında yer almasını sağlamıştır (Kılıç ve Gümüşsoy, 2019).

2.8.4. 2000-2023 döneminde ekonomik reformlar

Türkiye'nin ekonomik dönüşümü, 1990'lı yıllardaki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların ardından, 2001 krizinin tetiklediği yapısal reformlar ve ardından gelen siyasi değişikliklerle yeni bir evreye girmiştir. Bu dönemde yaşanan ekonomik sıkıntılar, özellikle yüksek enflasyon, artan dış borçlar, bütçe ve cari açıklar gibi sorunlar, Türkiye ekonomisini derin bir krize sürüklemiş, bu durum da uluslararası finans kuruluşlarından alınan desteklerle aşılma yoluna gidilmiştir. 2001 ekonomik krizinin ardından, Türkiye siyasi alanda yaşanan dönüşümle birlikte, ekonomik reformlarını derinleştirmeye başlamıştır. 2002 yılında yapılan seçimlerden sonra koalisyon hükümetleri yerini tek parti iktidarına bırakmıştır. Ekonomi başta olmak üzere birçok alanda reformlar yapılarak "Yeni Türkiye" süreci başlamıştır. Bu dönemde, bankacılık sektöründe yapılan düzenlemeler, sıkı mali politikaların uygulanması ve özelleştirme süreçlerinin hızlandırılması gibi adımlar, ekonominin istikrar kazanmasını ve sürdürülebilir büyüme trendine girmesini sağlamıştır. Aynı zamanda, Türkiye'nin dış ticaret ve ihracat pazarlarını genişletme çabaları, ekonomik ilişkilerini çeşitlendirme ve yeni pazarlara açılma yönünde önemli adımlar atmıştır (Karagöl, 2013).

Kamu maliyesinde yapılan düzenlemeler ve mali disiplinin sağlanması, bütçe ve borç göstergelerinin Maastricht kriterlerine uygun hale getirilmesi, enflasyonun tek haneli rakamlara düşürülmesi ve para biriminden altı sıfırın atılması, ekonomik istikrarın sağlanmasında kritik öneme sahip olmuştur. Bu dönemde hazırlanan Orta Vadeli Programlar ile makroekonomik politikaların yanı sıra temel sektörlerin iyileştirilmesine yönelik planlar yapılmış ve ekonomik büyümenin sürekliliği hedeflenmiştir. Ekonomide yapılan reformlar, Türkiye'nin küresel ekonomik krizlere karşı dirençli bir yapıya kavuşmasını sağlamış ve uluslararası kredi

derecelendirme kuruluşlarından yatırım yapılabilir seviyede kredi notu almasına katkıda bulunmuştur. Bu süreçte, sosyal yardım ve hizmetlerin artırılması, sosyal güvenlik sistemindeki iyileştirmeler ve eğitim ile sağlık alanlarına yapılan yatırımlar, ekonomik reformların sosyal boyutunu da güçlendirmiştir. 2023 yılı, Cumhuriyetin kuruluşunun 100. yılı olarak belirlenen siyasi, ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşma yolunda önemli bir dönüm noktası olarak öne çıkmaktadır. Bu hedefler doğrultusunda, Türkiye'nin ekonomik büyümesini sürdürülebilir kılmak, dış ticaret dengesini iyileştirmek, mali disiplini korumak ve uluslararası alanda söz sahibi bir ülke konumunu güçlendirmek adına atılan adımlar, gelecek beklentilerini şekillendirmektedir (Karagöl, 2013).

Türkiye ekonomisinin son yirmi yılda geçirdiği dönüşüm, özellikle ekonomik büyüme, dış ticaret, para politikası reformları ve fiyat istikrarının sağlanması gibi konular dolarak ön plana çıkmaktadır. 2000-2023 döneminde Türkiye ekonomisinde yaşanan önemli gelişmeler ve uygulanan ekonomik reformlar, ülkenin ekonomik yapılanmasında dönüşümü ve büyüme performansını önemli ölçüde etkilemiştir. 2001 ekonomik krizinin ardından hayata geçirilen ekonomik istikrar programları ve reformlar, 2002 ile 2007 yılları arasında Türkiye'nin yıllık ortalama %7 gibi bir büyüme oranına ulaşmasını sağlamıştır. Bu dönem, Türkiye ekonomisinin istikrar kazandığı ve sürdürülebilir büyüme patikasına oturduğu bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Küresel ekonomik krizin etkilerinin hissedildiği 2008 yılında dahi, Türkiye ekonomisi iç talep ve ihracatın desteklemesiyle 2009'un son çeyreğinden 2012'nin üçüncü çeyreğine kadar kesintisiz bir büyüme sergilemiştir. Bu süreçte, OECD ülkeleri arasında 2011-2017 yılları arasında yıllık ortalama %6,7 ile en hızlı büyüyen ekonomi olması beklenen Türkiye, kişi başı GSYH'de de önemli bir artış kaydetmiştir. 2002 yılında 3.492 dolar olan kişi başı GSYH, 2011 yılında 10.469 dolara yükselmiş, 2015 yılında ise 12.859 dolar hedefiyle yüksek gelirli ekonomiler arasına girmeyi amaçlamıştır. Orta Gelir Tuzağı'ndan kaçınma ve ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılmak adına Türkiye'nin katma değeri yüksek ürünlerin üretimine yönelmesi, tasarruf oranlarını artırması ve rekabet gücü yüksek sektörlerle odaklanması gerekmektedir. Bu stratejiler, gelişmekte olan bir ekonomi için oldukça önemli ve uzun vadeli büyüme potansiyelinin kilidini açmaktadır. Fiyat istikrarı konusunda da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren her iktidar, enflasyonu kontrol altına almak için çaba sarf etmiş, ancak AK Parti dönemi öncesinde siyasi belirsizlikler nedeniyle bu alanda istikrarlı bir başarı elde edilememiştir. 2001 sonunda %54,4 olan enflasyon oranı, 2004 yılında %9,4'e düşerek tek haneye inmiş ve bu son 34 yılın en düşük enflasyon oranı olarak kaydedilmiştir. 2012 yılında %6,16 ile 1968'den bu yana en düşük enflasyon oranına

ulaşılmıştır. Para politikasındaki sıkı duruşun devam etmesiyle, enflasyon oranındaki düşüş trendinin sürdürülebilirliği hedeflenmektedir (Türel, 2008).

TCMB'nin rezervlerinde de 2002 yılından itibaren her yıl artış gözlemlenmiştir. 2002 yılında 28 milyar dolar olan döviz rezervleri, 2012 yılında 122.1 milyar dolara ulaşmıştır. Bu artış, Türkiye ekonomisinin dış şoklara karşı direncinin artırılmasına ve finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur. 2002 ile 2008 yılları arasında Türkiye'de uygulanan kamu maliyesi politikaları, mali disiplinin sağlanması ve ekonomik istikrarın temellerinin atılması açısından kritik bir rol oynamıştır. Bu dönemde, bütçe yapıları güvenilirlik, şeffaflık ve öngörülebilirlik ilkeleri doğrultusunda şekillendirilmiş, bu sayede bütçe dengesi ve mali disiplin başarıyla sağlanmıştır. Harcamaların azaltılması ve geniş çaplı özelleştirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, hükümetin temel politikalarından biri haline gelmiştir. Bu politikalar, bütçe giderlerinin etkin bir şekilde yönetilmesi ve vergi gelirlerinin artırılmasıyla bütçe performansında olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda ekonomik büyüme ile uyumlu bütçe politikalarının benimsenmesi, yapısal reformlarla desteklenen tasarruf önlemlerini ön plana çıkarmıştır. 2001 ekonomik krizinin ardından, merkezi yönetim bütçesindeki faiz giderlerinin GSYH'ye oranı önemli ölçüde azalarak 2001'de %17,1 iken, 2012'de %3,5'e düşmüştür. Bu düşüş, ekonomide sağlanan mali disiplinin ve yapısal reformların bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Yığıtoğlu, 2005).

2002'de başlatılan Acil Eylem Planı kapsamında vergi ve harcama reformlarına ağırlık verilmiş, yapısal reformlar ve özelleştirmeler hızlandırılmıştır. Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT'ler) gruplandırılarak özelleştirme süreci, uygun stratejiler çerçevesinde ilerletilmiştir. Gerçekleştirilen bu politikalar, bütçe açığının GSYH içindeki payının azalmasına önemli katkılar sağlamıştır. 2002 yılında GSYH'nin %11,9'una denk gelen bütçe açığı, sonraki yıllarda %3'ün altına düşerek Maastricht Kriterleriyle uyum sağlamıştır. AB tanımlı genel yönetim borç stokunun GSYH'ye oranı da 2002'de %74 iken, 2011'de %39,2'ye gerilemiştir. Bu orandaki düşüş, Türkiye'nin borç yönetimindeki başarısını ve mali sağlamlığını göstermektedir. 2002-2012 yılları arasında gerçekleşen seçim ve referandumlar boyunca popülist politikalardan kaçınılması, mali disiplinin ve yapısal reformların sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Bu dönemde alınan maliye politikaları, Türkiye'nin AB ülkelerinde yaşanan borç krizinin olumsuz etkilerini hafifletmesine ve politika uygulamada geniş bir manevra alanı bulmasına olanak tanımıştır. Bu gelişmeler, Türkiye ekonomisinin geleceğe yönelik olumlu bir görünüm kazanmasına katkıda bulunmuştur (Karagöl, 2010).

Türkiye'nin 2001 ekonomik krizi sonrası uluslararası mali kuruluşlarla olan ilişkileri, özellikle Uluslararası Para Fonu (IMF) ile olan bağlamda, önemli bir dönüşüm süreci geçirmiştir. 2002 yılında IMF ile yapılan 23,5 milyar Dolar tutarındaki kredi anlaşması, Türkiye'nin tarihindeki en büyük borçlanma olmuş ve bu borç, planlandığı üzere yaklaşık 11 yıl içinde sonlandırılmıştır. 2008 yılında sona eren 19. Stand-by Anlaşması'nın bitimini takiben, hükümet, küresel ekonomik krize rağmen IMF ile yeni bir anlaşma yapmayacağını duyurmuş ve bu karar, Türkiye'nin ekonomik bağımsızlık yolunda önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Türkiye, artık IMF'ye kaynak sağlayan bir ülke konumuna gelerek, uluslararası finansal sistemdeki rolünü değiştirmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar açısından Türkiye, 2002-2012 yılları arasında önemli bir dönüşüm yaşamıştır. 1950 ile 2002 yılları arasında ülkeye giren toplam doğrudan yabancı yatırım miktarı 20 milyar Dolar'ın altında iken, bu rakam sonraki on yılda 110 milyar Dolar'a ulaşmıştır. Bu artış, Türkiye'nin uluslararası yatırımcılar için cazip bir destinasyon haline geldiğini göstermektedir. Kredi derecelendirme ajanslarının Türkiye'nin ekonomik performansını ve finansal istikrarını yansıtan kredi notları konusunda ise çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Piyasa göstergeleri ve CDS primleri, Türkiye'nin yüksek bir kredi notuna sahip olması gerektiğini işaret etmesine rağmen, bazı uluslararası derecelendirme kuruluşları bu performansı notlarına yansıtmada tereddüt göstermiştir. Ancak Fitch Ratings'in 2012'de Türkiye'nin notunu "yatırım yapılabilir" seviyeye yükseltmesi, uluslararası finans çevrelerinde olumlu bir adım olarak karşılanmıştır (Karagöl, 2010).

2008-2009 döneminde yaşanan küresel finansal kriz, dünya ekonomisinin merkezini sarsmış ve ekonomik güç dengelerini yeniden şekillendirmiştir. Bu dönemde, ekonomik büyümenin merkezi gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru kaymıştır. Türkiye, bu global dönüşüm sürecinde, dış politikasını ekonomik hedefleriyle uyumlu bir şekilde yeniden düzenleyerek, krizin etkilerini minimize etmeyi ve dış ticaretini çeşitlendirmeyi başarmıştır. Küresel kriz döneminde Türkiye'nin dış ticaret stratejisinde önemli bir değişiklik yaşanmış, özellikle Ortadoğu ve Afrika pazarlarına yönelik açılımlar sayesinde, bu bölgelerle ticari ilişkiler derinleştirilmiştir. Bu strateji, Avrupa Birliği (AB) ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payının 2012 yılında %46'dan %38,2'ye düşmesine rağmen, Ortadoğu ve Afrika'ya yapılan ihracat artışıyla bu düşüşün telafi edilmesini ve Türkiye'nin toplam ihracatının 2012 yılında bir önceki yıla göre %13,1 artış göstermesini sağlamıştır. Bu durum, Türkiye'nin küresel ekonomik krizin getirdiği zorluklara karşı dayanıklılığını ve yeni pazar arayışlarındaki başarısını göstermektedir. Türkiye'nin kalkınma yardımları da bu dönemde önem kazanmış, özellikle yardım yapılan ülkelerle uzun vadeli siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin

güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Bu yardımlar, Türkiye'nin dış politikasında yumuşak güç unsurlarını etkin şekilde kullanmasına ve uluslararası alanda itibarını artırmasına katkıda bulunmuştur. 2001 ekonomik krizinin ardından ihracatta sürekli bir artış trendi izleyen Türkiye, küresel ekonomik krizin etkileriyle 2009 yılında bir yavaşlama yaşasa da 2010 yılından itibaren ihracatını tekrar artırma yoluna gitmiştir. 2002 yılında 36 milyar Dolar olan ihracat miktarı, 2012 yılında 152,6 milyar Dolar'a ulaşarak, Türkiye'nin dış ticaret alanında kaydettiği büyük ilerlemeyi ortaya koymuştur. Bu başarı, Türkiye'nin ekonomik stratejilerinin doğru yönde ilerlediğinin ve küresel ekonomideki değişen dinamiklere uyum sağlayabildiğinin bir göstergesi olmuştur. Bu dönemdeki ekonomik politikalar ve stratejik hamleler, Türkiye'nin dünya ekonomisindeki konumunu güçlendirmiş ve geleceğe yönelik büyüme potansiyelini artırmıştır (Karagöl, 2010).

2023 yılı, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. kuruluş yıldönümü olarak büyük önem taşımaktadır ve bu önemli yıl için hükümet, ekonomik, sosyal ve siyasi alanda iddialı hedefler belirlemiştir. Bu hedeflerin başında, GSYH 2 trilyon Dolar'a ulaşması ve kişi başına düşen milli gelirin 25 bin Dolar olması yer almaktadır. Ayrıca, ihracatın 500 milyar Dolar seviyesine çıkartılması ve Türkiye ekonomisinin dünyanın ilk 10 ekonomisi arasına girmesi gibi hedefler yer almaktadır. Bu hedeflere ulaşmak için, Türkiye'nin ekonomik büyümesinin sürdürülebilir ve istikrarlı olması gerekmektedir. Bu bağlamda, yurtiçi tasarrufların artırılması ve yatırımların bu tasarruflarla finanse edilmesi zorunlu hale gelmiştir. AR-GE ve yenilikçilik kapasitesinin güçlendirilmesi de 2023 hedeflerine ulaşmak için oldukça önemli görülmektedir. Türkiye'nin GSYH içindeki AR-GE harcamalarının oranı, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında düşük kalmaktadır. Bu nedenle, ekonomik büyümenin yanı sıra uluslararası rekabetçiliğin artırılması amacıyla AR-GE'ye yapılan yatırımların artırılması gerekmekte, bu sayede yüksek katma değerli ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Enerji politikalarının ekonomik hedeflerle uyumlu hale getirilmesi ve enerji bağımlılığının azaltılması da Türkiye'nin önündeki önemli zorluklardan biri olmuştur. Bu doğrultuda, yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımların artırılması ve enerji verimliliğinin geliştirilmesi planlanmaktadır. Cari açığın kontrol altına alınması ve azaltılması, sürdürülebilir ekonomik büyüme için bir başka önemli hedef olmuştur. Bu amaçla, Türkiye'nin ithal ettiği ancak üretmediği malların yerli üretiminin teşvik edilmesi ve böylece ithalatın azaltılması planlanmaktadır. İstanbul'un küresel ve bölgesel bir finans merkezi haline gelmesi, uluslararası fonların ülkeye akışını teşvik etmesi ve yurtiçi tasarrufları artırması hedeflenmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri, şehirleşme sürecini hızlandırırken, ekonomik büyümeye de önemli katkılar sağlamaktadır. Bu projeler hem yaşam

kalitesini artırmakta hem de ekonomik aktiviteler için yeni fırsatlar yaratmaktadır. Türkiye'nin ekonomik hedeflerine ulaşmasının anahtarı, yapılacak reformların ve yatırımların kararlılıkla uygulanmasında yatmaktadır. Bu hedefler doğrultusunda atılacak adımlar, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma yolunda ilerlemesini sağlayarak ve uluslararası arenada daha güçlü bir konum elde etmesine olanak tanımaktadır (Karagöl, 2013).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK YÖNTEM

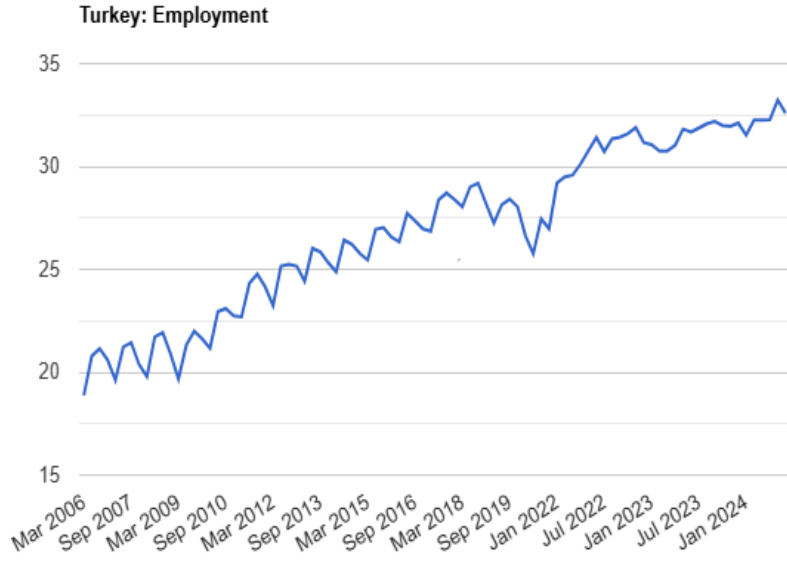
Çalışmada kullanılan ekonometrik yöntemler detaylandırılmıştır. İlk olarak, çalışmada ele alınan verilerin kaynağı ve seçilen değişkenler açıklanmış, ardından verilerin analiz edilmesi sürecinde kullanılan yöntemler ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Verilerin durağan olup olmadığı Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi ile incelenmiş, değişkenler arasındaki ilişkiler ise Granger Nedensellik Testi ve Phillips Eğrisi Modeli ile analiz edilmiştir.

3.1. Veri Toplama ve Değişkenlerin Seçimi

3.1.1. İstihdam

Ekonomide ücretli çalışan veya serbest meslek sahibi olarak çalışan kişilerin milyon sayısını ifade etmektedir. İşsizlik, istihdam politikalarının bir sonucu olduğundan istihdam temel bu çalışmanın temel bileşenleri arasında yer almıştır.

Türkiye özelinde bakıldığında istihdamın zaman serisi grafiğinin görünümüne Şekil 3.1’de yer verilmiştir. Burada en son değer, Haziran 2024 itibarıyla 32,59 milyon çalışan kişidir ve bu, önceki 33,23 milyon çalışan kişi değerine kıyasla bir düşüştür. Tarihsel olarak, Mart 2006’dan Haziran 2024’e kadar Türkiye’nin ortalaması 26,94 milyon çalışan kişidir. En düşük 18,87 milyon çalışan kişi Mart 2006’da kaydedilirken, en yüksek 33,23 milyon çalışan kişi Mayıs 2024’te ulaşıldığı görülmektedir (Global Economy, 2024).

Şekil 3.1. Türkiye’de İstihdam Görünümünün Zaman Serisi Grafiği

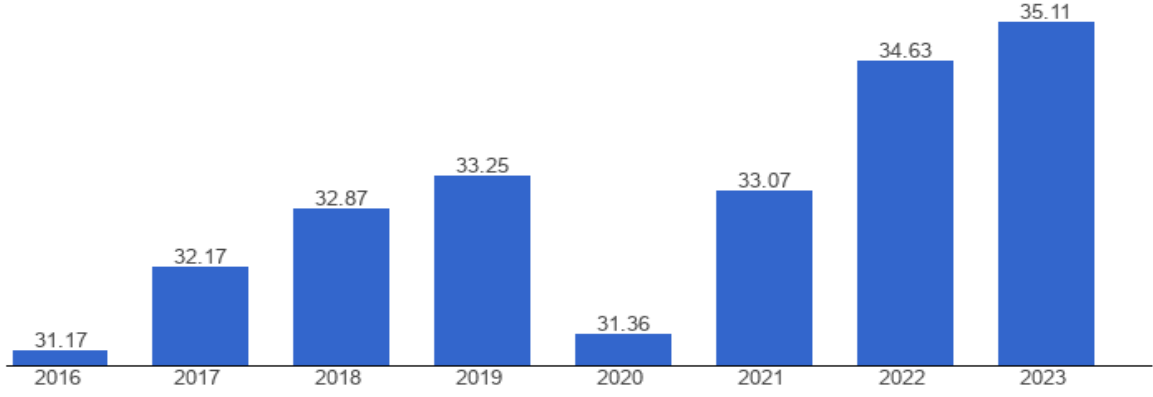
*Ölçü: milyon çalışan kişi

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTL.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

3.1.2. İşgücü

İşgücü, belirli bir dönemde mal ve hizmet üretimi için emek sağlayan 15 yaş ve üzeri kişileri ifade etmektedir. Şu anda istihdam edilen kişileri ve işsiz olup iş arayan kişileri ve ilk kez iş arayanları kapsamaktadır. İşgücü büyüklüğü, mevsimlik işçilerin girip çıkmasıyla yıl boyunca değişme eğiliminde olan bir parametreyi ifade etmektedir. İşgücü büyüklüğü, istihdam ile doğrudan ilişkili olup, bu çalışma kapsamında işgücü parametresi, istihdam ilişkisi bağlamında incelenen bir parametredir. Türkiye özelinde bakıldığında, iş gücü görünümüne Şekil 3.2’de yer verilmiştir.

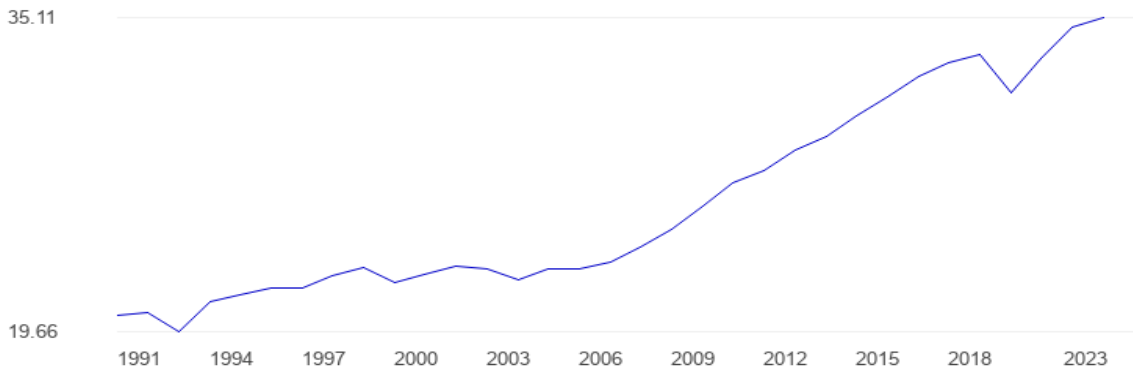
Şekil 3.2. Türkiye’de İşgücü Büyüklüğü Görünümünün Zaman Serisi Grafiği

*Ölçü: milyon çalışan kişi

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.2’de görüleceği üzere 2023 yılı itibarıyla, Dünya Bankası verilerine göre 35.11 milyon kişi olarak kaydedilmiştir. Bu rakam, 1991 ile 2023 yılları arasındaki ölçümlerde ulaşılan en yüksek işgücü sayısını ifade etmektedir. Söz konusu dönemde Türkiye’nin işgücü ortalaması 25.85 milyon kişi iken, en düşük işgücü değeri 19.66 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir. İşgücünün zamanla artış göstermesi, Türkiye’nin ekonomik büyümesi, demografik değişiklikler ve istihdam yapısındaki gelişmelerle ilişkilendirilebilmektedir. Bu eğilim, ülkenin işgücü piyasasında giderek daha fazla bireyin aktif hale geldiğini ve iş aradığını ortaya koymaktadır. Türkiye’nin işgücü görünümüne ait zaman serisi grafiğine Şekil 3.3’te yer verilmiştir.

Şekil 3.3. Türkiye’nin İşgücü Piyasası Zaman Serisi Grafiği

*Ölçü: milyon çalışan kişi

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

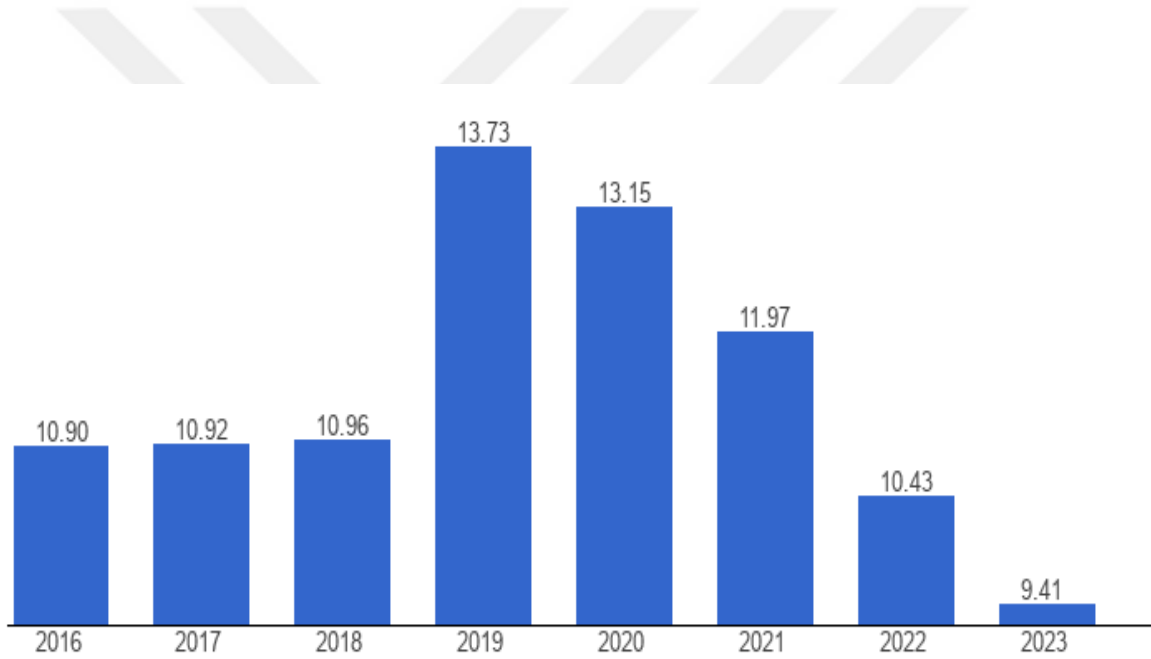
<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.3'te görüleceği üzere 2023'teki son değer 35,11 milyon kişidir ve 2022'deki 34,63 milyon kişiden artış göstermektedir. Karşılaştırma yapmak gerekirse, dünya ortalaması 178 ülkeden alınan verilere göre 20,30 milyon kişidir. Tarihsel olarak, Türkiye'nin 1991'den 2023'e kadar olan ortalaması 25,85 milyon kişidir. En düşük değer olan 19,66 milyon kişiye 1993'te ulaşılmışken, en yüksek değer olan 35,11 milyon kişiye 2023'te ulaşılmıştır (Global Ekonomi, Türkiye İşgücü Piyasası,2024).

3.1.3. İşsizlik oranı

İşsizlik, işsiz olan ancak iş aramaya hazır olan işgücünün oranı olarak tanımlanmaktadır. İşsizlik oranı doğrudan işsizlik ile ilişkilidir. Bu da işsizlik indeksinde yer almaktadır.

Türkiye'nin işsizlik oranının görünümüne Şekil 3.4'te yer verilmiştir.

Şekil 3.4. Türkiye'nin İşsizlik Oranı

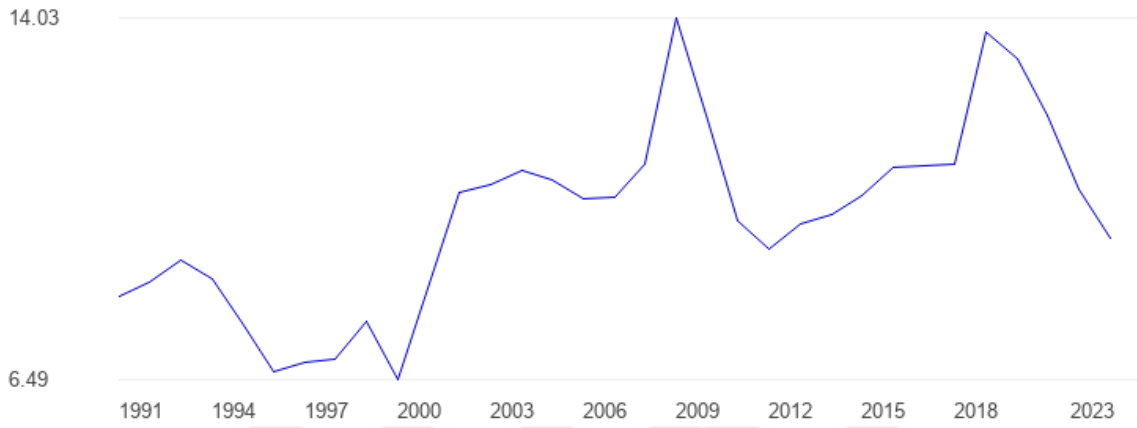
*Ölçü Milyon kişi

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.4'te görüldüğü üzere Türkiye'nin işsizlik oranı 2023 yılı itibarıyla %9,41 olarak belirlenmiştir. Dünya Bankası verilerine göre 1991-2023 yılları arasında işsizlik oranı ortalama %9,85 seviyesindeyken, bu dönemde en düşük işsizlik oranı %6,49, en yüksek işsizlik oranı ise %14,03 olarak kaydedilmiştir. 2023'teki işsizlik oranının tarihsel ortalamasının biraz altında kalması, Türkiye'de iş gücü piyasasında olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bu düşüş,

istihdam yaratma potansiyelindeki artış veya işgücüne katılımı belirli düzenlemelerin etkili olabileceğine işaret etmektedir. Ancak işsizlik oranındaki dalgalanmalar, ekonomik koşullardaki değişimlerle de ilişkili kabul edilmektedir. 2023'teki son değer, 2022'deki %10,43'ten düşükle %9,41'dir. Karşılaştırıldığında, 178 ülkeden alınan verilere göre dünya ortalaması %6,99'dur. Tarihsel olarak, Türkiye'nin 1991'den 2023'e kadar olan ortalaması %9,85'tir. En düşük değer olan %6,49'a 2000 yılında ulaşılmışken, en yüksek değer olan %14,03'e 2009 yılında ulaşılmıştır.

Şekil 3.5. Türkiye'nin İşsizlik Oranının Zaman Serisi Görünümü

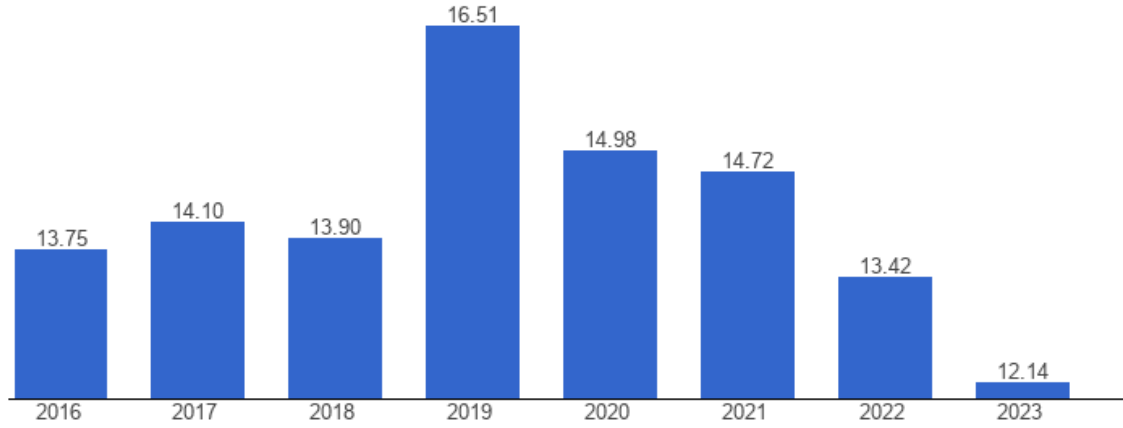
*Ölçü Milyon kişi

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).
<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Türkiye ve diğer ülkelerdeki işsizlik oranı, işsiz insanların işgücüne oranı olarak tanımlanmaktadır. İşgücü, çalışan veya işsiz, yani işi olmayan ancak aktif olarak iş arayan kişileri içerir. İşgücü, iş aramayan kişileri, çocukları ve emeklileri içermemektedir.

İşsizlik oranı, patlama dönemlerinde bile nadiren %4-5'in altına düşebilmektedir. Ekonominin farklı sektörleri veya şehirler arasında hareket eden insanlar her zaman bulunabilmektedir. Ekonomi durgunluğa girdiğinde, işsizlik çok daha yüksek sayılara, hatta bazen çift haneli rakamlara ulaşabilmektedir (Global Ekonomi, İşsizlik Oranı Parametresi, 2024).

İşsizlik oranı parametresi kadın, çocuk ve erkek işsizlik oranını ifade etmektedir. Ancak dezavantajlı gruplardan kabul edilen kadın işsizlik oranlarının ayrıca incelenmesi ülke refah seviyesi göstergesi olarak kabul edildiğinden kadın işsizlik oranı çalışmaya dahil edilmiştir. Bu parametrenin görünümüne Şekil 3.6'da yer verilmiştir.

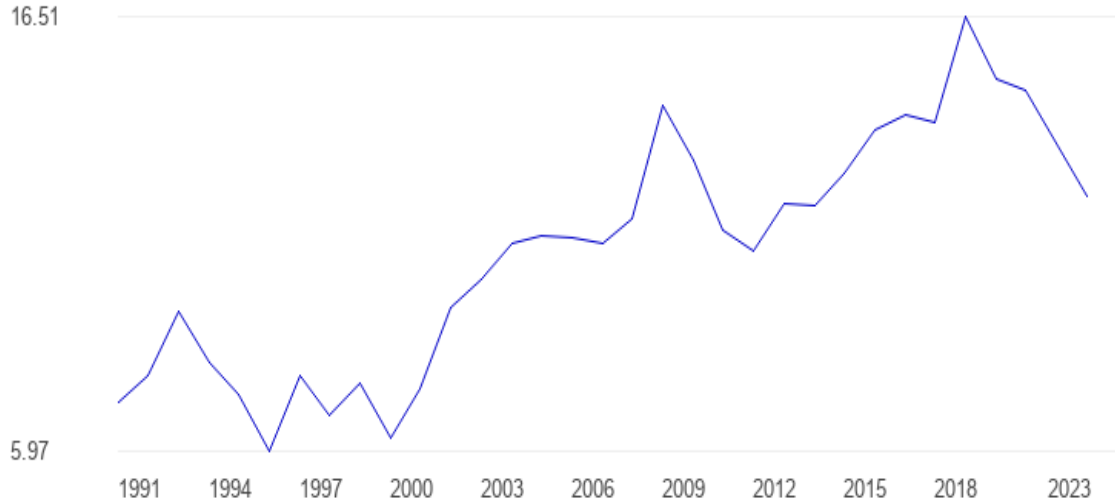
Şekil 3.6. Türkiye'de Kadın İşsizlik Oranı

*Ölçü Milyon kişi

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.6'da görüleceği üzere 2023 yılı itibarıyla Türkiye'de kadın işsizlik oranı %12,14 olarak kaydedilmiştir. Dünya Bankası verilerine göre 1991-2023 döneminde kadın işsizlik oranının ortalaması %10,80 iken, bu süreçte kadın işsizlik oranı en düşük %5,97, en yüksek ise %16,51 seviyelerine ulaşmıştır. 2023'teki oran, tarihsel ortalamanın üzerinde olup kadın işgücü piyasasında hâlâ bazı zorluklar yaşandığını göstermektedir. 2023'teki son değer, 2022'deki %13,42'den düşüşle %12,14'tür. Karşılaştırıldığında, 178 ülkeden alınan verilere göre dünya ortalaması %8,37'dir. Tarihsel olarak, Türkiye'nin 1991'den 2023'e kadar olan ortalaması %10,8'dir. En düşük değer olan %5,97'ye 1996'da ulaşılmışken, en yüksek değer olan %16,51'e 2019'da ulaşılmış olduğu görülmektedir (Global Ekonomi, Kadın İşsizlik Oranı Parametresi, 2024). Şekil 3.7'de Türkiye'de kadın işsizlik oranının zaman serisi grafiğine yer verilmiştir.

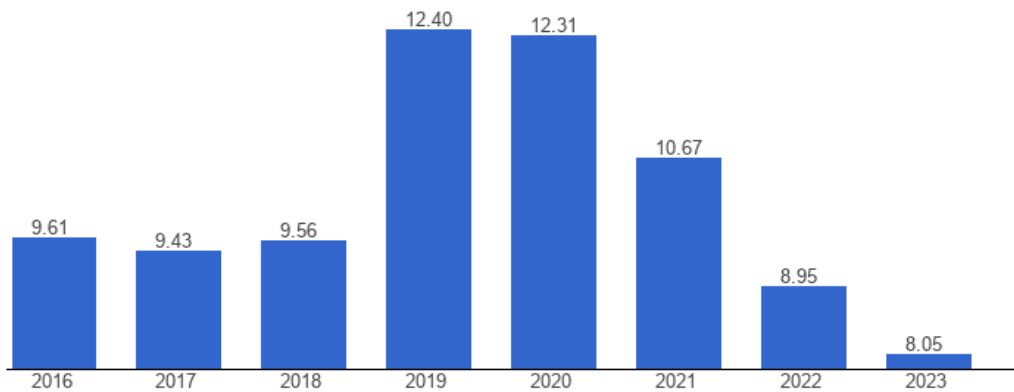
Şekil 3.7. Türkiye'de Kadın İşsizlik Oranının Zaman Serisi Grafiği

*Ölçü Milyon kişi

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Kadın işsizlik oranının genel işsizlik oranından daha yüksek seyretmesi, kadınların iş piyasasına erişiminde karşılaştıkları engellerin, cinsiyet eşitsizliklerinin ve istihdam fırsatlarındaki kısıtlamaların devam ettiğine işaret etmektedir. Kadın işsizliğinin yanı sıra cinsiyet eşitliği gibi refah seviyesi göstergesi bağlamında erkek işsizlik oranları da bu çalışma kapsamında bir değişken olarak seçilmiştir. Erkek işsizlik oranının veri kayıtlarına Şekil 3.8'de yer verilmiştir.

Şekil 3.8. Türkiye'de Erkek İşsizlik Oranı

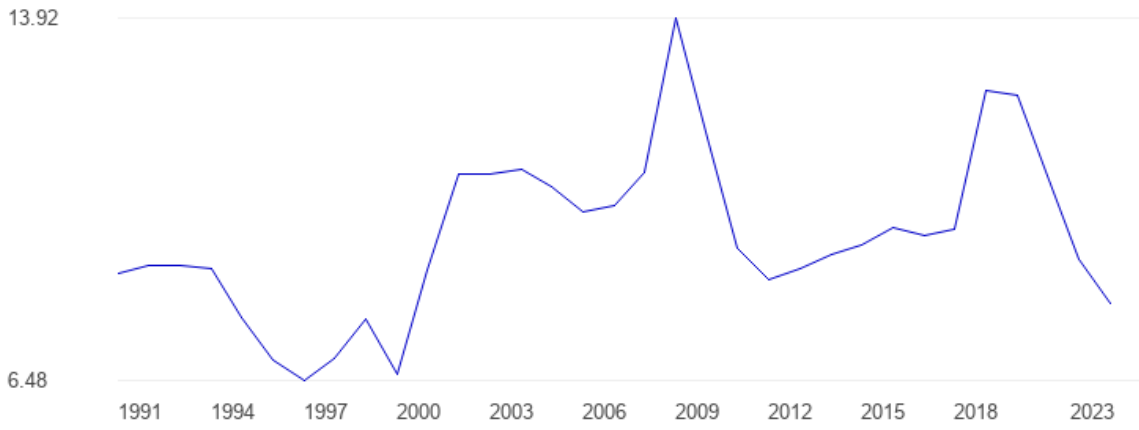
*Ölçü: Milyon kişi

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.8’de de görüldüğü üzere 2023 yılı itibarıyla Türkiye’de erkek işsizlik oranı %8,05 olarak belirlenmiştir. Dünya Bankası verilerine göre, 1991-2023 yılları arasında erkek işsizlik oranı ortalama %9,41 seviyesinde gerçekleşmiştir; bu dönemde en düşük oran %6.48, en yüksek oran ise %13,92 olarak kaydedilmiştir. 2023'teki oran, tarihsel ortalamasının altında olup erkek iş gücü piyasasında görece olumlu bir durum sergilemektedir. Erkek işsizlik oranının kadın işsizlik oranından daha düşük seyretmesi, erkeklerin iş gücü piyasasında daha fazla istihdam fırsatına sahip olduğunu ve cinsiyet bazında istihdam olanaklarında farklılıkların sürdüğünü göstermektedir (Global Ekonomi, Erkek İşsizliği Parametresi,2024).

Erkek işsizliği parametresinin zaman serisi grafiğine Global ekonomi derlemesi veri tabanı grafiğine Şekil 3.9’da yer verilmiştir.

Şekil 3.9. Türkiye'de Erkek İşsizlik Oranının Zaman Serisi Grafiği

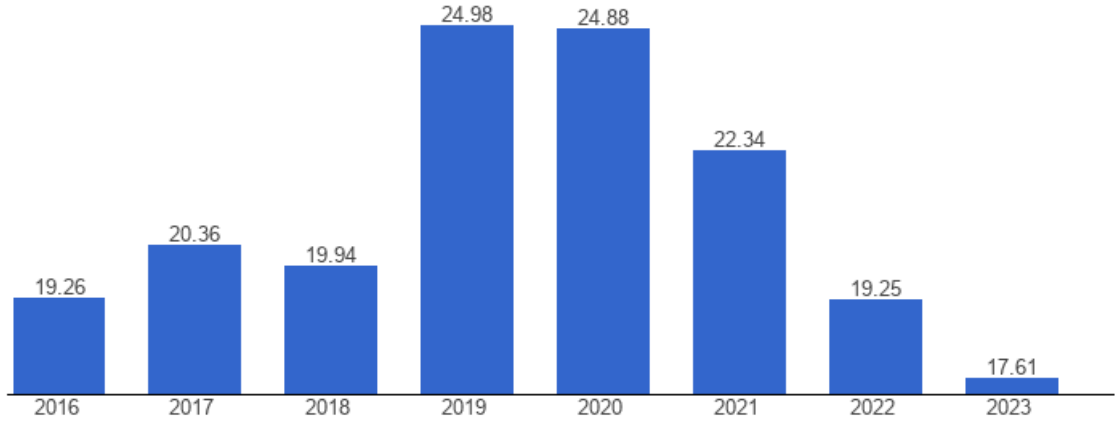
*Ölçü: Milyon kişi

** Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACT1.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.9’dan görüleceği üzere 2023'teki son değer, 2022'deki %8,95'ten düşüşle %8,05'tir. Karşılaştırıldığında, 178 ülkeden alınan verilere göre dünya ortalaması %6,42'dir. Tarihsel olarak, Türkiye'nin 1991'den 2023'e kadar olan ortalaması %9,41'dir. En düşük değer olan %6,48'e 1997'de ulaşılmışken, en yüksek değer olan %13,92'ye 2009'da ulaşılmıştır.

Genç işsizliği, 15-24 yaş aralığındaki işsiz ancak iş arayan ve iş arayan işgücünün oranını ifade etmektedir. Genç işsizliği, incelenen ülkenin refah seviyesine ait bir başka gösterge olup kadın ve erkek işsizliği oranına dahil olmayan grubu göstermesi bakımından önemli kabul edilmektedir. Global ekonomi veri tabanında yapılan çalışmada genç işsizliği verilerine Şekil 3.10'da yer verilmiştir.

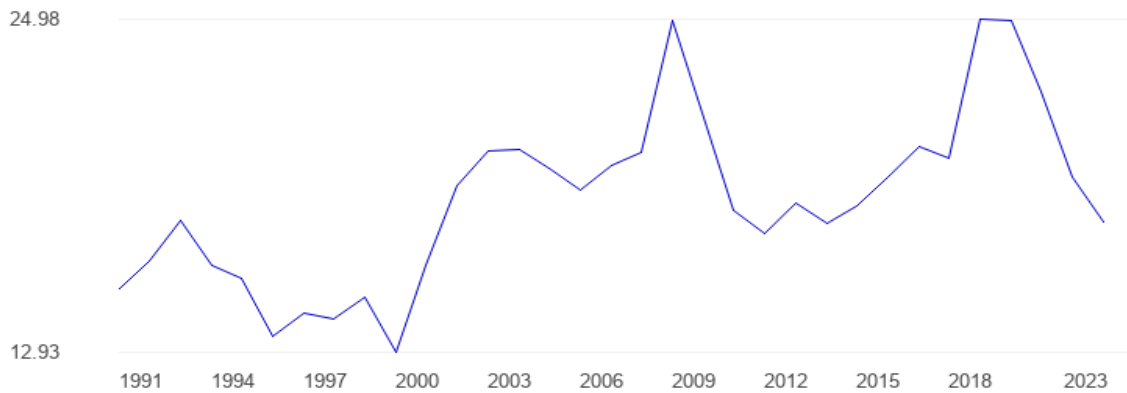
Şekil 3.10. Türkiye'de Genç İşsizlik Oranı

*Ölçü: Milyon kişi

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.10'da görüleceği üzere 2023 yılı itibarıyla Türkiye'de genç nüfustaki (15-24 yaş arası) işsizlik oranı %17,61 olarak kaydedilmiştir. Dünya Bankası verilerine göre 1991-2023 döneminde genç işsizlik oranı ortalama %18,42 seviyesinde olup, bu süre zarfında en düşük işsizlik oranı %12,93, en yüksek oran ise %24,98 olarak kayıtlara geçmiştir. 2023'teki genç işsizlik oranının uzun dönem ortalamasının biraz altında olması, genç iş gücü piyasasında bir miktar iyileşmeye işaret etse de oran, genel işsizlik oranlarına kıyasla oldukça yüksektir. Genç işsizlik oranının bu denli yüksek olması, gençlerin iş piyasasına girişte zorluk yaşadığını ve istihdam fırsatlarının genç nüfus için sınırlı olduğunu göstermektedir. Türkiye'de genç işsizlik oranının zaman serisi grafiğine Şekil 3.11'de yer verilmiştir.

Şekil 3.11. Türkiye'de Genç İşsizlik Oranının Zaman Serisi Grafiği

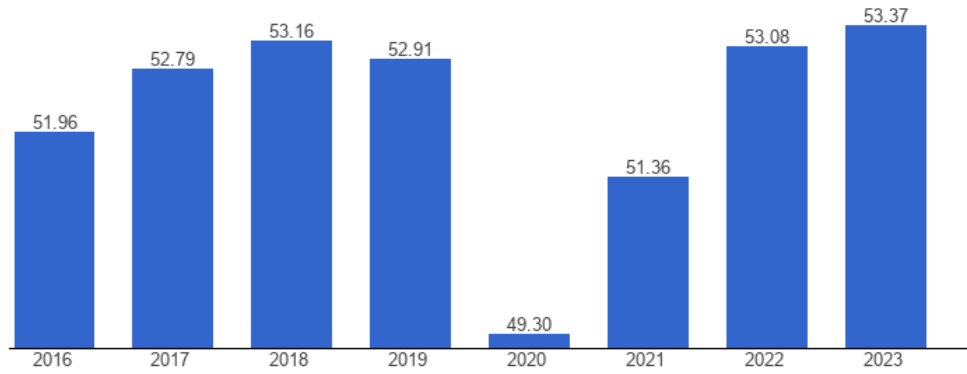
**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.11’de 2023’teki son değer, 2022’deki %19,25’ten düşüşle %17,61’dir. Karşılaştırıldığında, 178 ülkeden alınan verilere göre dünya ortalaması %16,08’dir. Tarihsel olarak, Türkiye için 1991’den 2023’e kadar olan ortalama %18,42’dir. En düşük değer olan %12,93’e 2000 yılında ulaşılmışken, en yüksek değer olan %24,98’e 2019’da ulaşılmıştır.

3.1.4. İşgücüne katılım oranı

İşgücü katılım oranı, 15 yaş ve üzeri nüfusun ekonomik olarak aktif olan kısmının oranı olup, belirli bir dönemde mal ve hizmet üretimi için emek sağlayan tüm kişileri ifade etmektedir. İşsizlik oranının belirlenmesi için bu parametre istihdam endeksinin bir bileşenini oluşturmaktadır. Şekil 3.12’de Türkiye’nin işgücüne katılım oranının görünümüne yer verilmiştir.

Şekil 3.12. Türkiye’de İşgücü Katılım Oranı

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.12’de görüleceği üzere 2023 yılı itibarıyla Türkiye’de işgücü katılım oranı %53,37 olarak belirlenmiştir. Dünya Bankası verilerine göre 1991-2023 yılları arasında işgücü katılım oranı ortalama %50,82 seviyesinde olup, bu dönemde en düşük oran %45,52, en yüksek oran ise %57,00 olarak kaydedilmiştir. 2023’teki oran, tarihsel ortalamanın üzerinde olup, Türkiye’de iş gücüne katılan bireylerin sayısının arttığını göstermektedir (Global Ekonomi, İşgücü Katılım Oranı Parametresi,2024).

İşgücü katılım oranındaki bu artış, ekonomik büyüme, demografik değişimler ve iş gücüne katılımı teşvik eden politikalardan kaynaklanıyor olabilir. Ancak, işgücü katılım oranının üst sınırının %57 ile sınırlı kalması, iş gücüne katılımı artırmak için daha fazla düzenleme ve teşvik

edici önlemler alınması gerektiğini de düşündürmektedir. İşgücü katılım oranı parametresinin zaman serisi grafiğine Şekil 3.13'te yer verilmiştir.

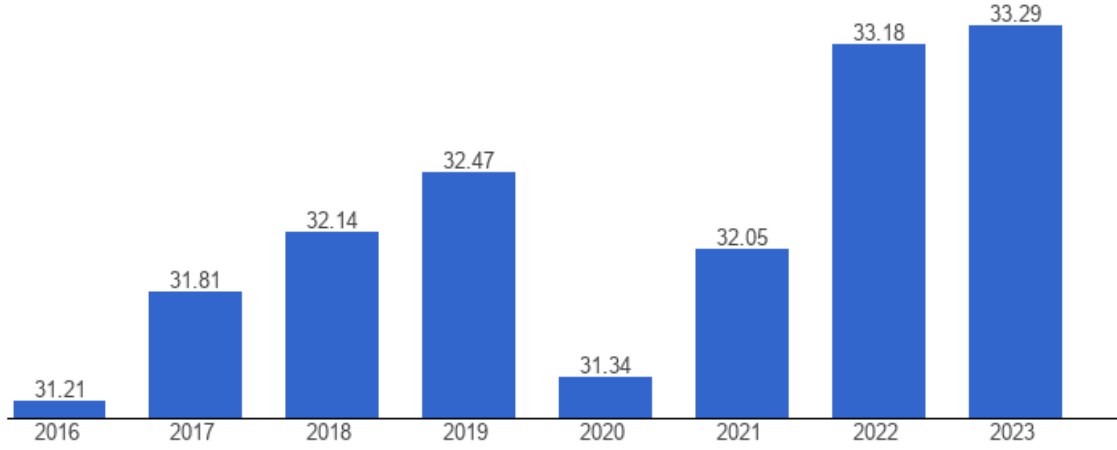
Şekil 3.13. Türkiye’de İşgücü Katılım Oranının Zaman Serisi Grafiği

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

2023'teki son değer, 2022'deki %53,08'den artışla %53,37'dir. Karşılaştırıldığında, 178 ülkeden alınan verilere göre dünya ortalaması %60,88'dir. Tarihsel olarak, Türkiye için 1991'den 2023'e kadar olan ortalama %50,82'dir. En düşük değer olan %45,52'ye 2006'da ulaşılmışken, en yüksek değer olan %57'ye 1991'de ulaşılmış olduğu görülmektedir (Global Ekonomi, İşgücü Katılım Oranı Parametresi,2024).

İşgücüne katılım oranında kadın işgücüne katılım endeksi istihdam ve işsizlik endekslerinde olduğu gibi işgücüne katılımı ayrı bir endeks olarak kabul edilmektedir. Kadınların işgücüne katılımını gösteren Global ekonomi veri bankası tabanında yapılan inceleme sonuçlarına Şekil 3.14'te yer verilmiştir.

Şekil 3.14. Türkiye’de Kadın İşgücü Katılım Oranı

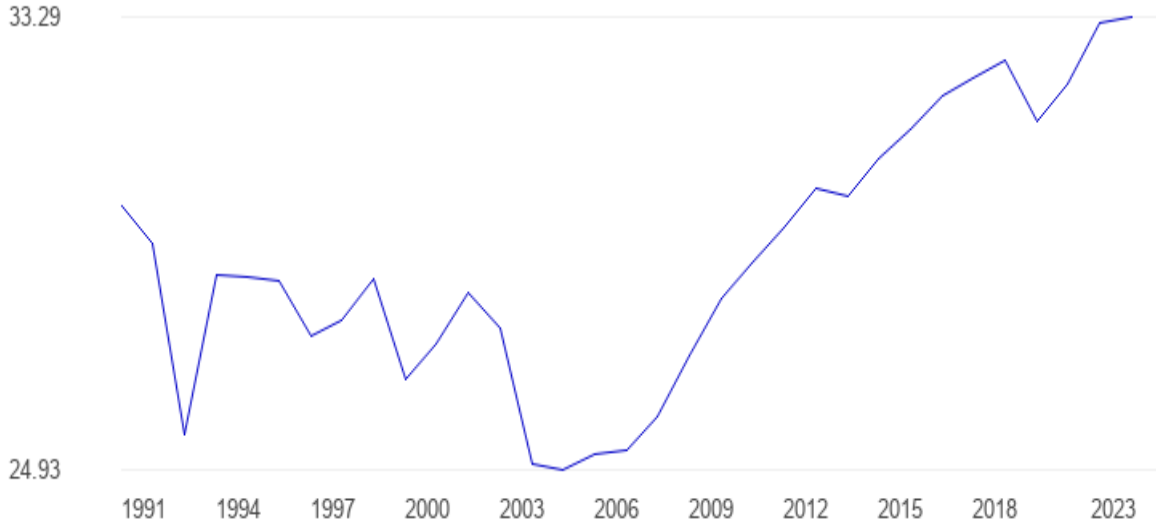
****Kaynak:** Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.14’te görüldüğü üzere 2023 yılı itibarıyla Türkiye’de işgücüne katılan kadın oranı %33,29’a ulaşarak 1991-2023 döneminde kaydedilen en yüksek seviyeye çıkmıştır. Dünya Bankası verilerine göre, bu yıllar arasında kadın işgücünün ortalama oranı %28,81 olarak belirlenmiştir ve en düşük değer %24,93 olduğu görülmektedir (Global Ekonomi, İşgücüne Kadın Katılımı Parametresi, 2024).

2023’teki bu artış, kadınların iş gücüne katılımında olumlu bir eğilim gösterse de kadınların iş gücüne katılım oranının hâlâ düşük seviyelerde olması, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın istihdamı konusunda daha fazla destekleyici politika gerekliliğine işaret etmektedir.

Kadın işgücü katılım oranı dünya bankası verilerine dayanan zaman serisine Şekil 3.15'te yer verilmiştir.

Şekil 3.15. Türkiye’de Kadın İşgücü Katılım Oranının Zaman Serisi Grafiği

*Ölçü: Milyon kişi

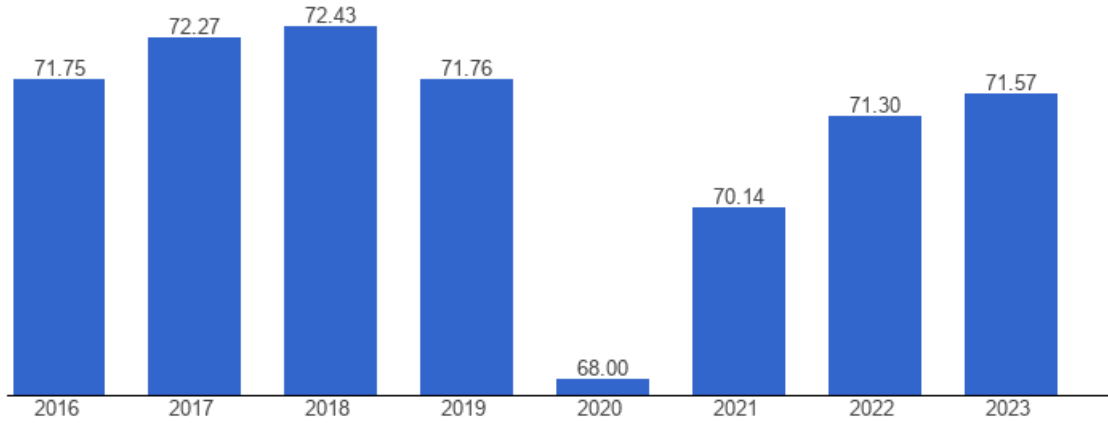
**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.5’te görüleceği üzere, 2023’teki son değer, 2022’deki %33,18’den artışla %33,29’dur. Karşılaştırıldığında, 178 ülkeden alınan verilere göre dünya ortalaması %41,56’dır. Tarihsel olarak, Türkiye için 1991’den 2023’e kadar olan ortalama %28,81’dir. En düşük değer olan %24,93’e 2005’te ulaşılmışken, en yüksek değer olan %33,29’a 2023’te ulaşılmış olduğu görülmektedir (Dünya Bankası, 2024).

Kadınların iş gücüne katılımının artırılması, ülke ekonomisine katkı sağlayabilecek önemli bir potansiyele işaret ederken, toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirmek için işgücü piyasasındaki engellerin azaltılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi önem arz etmektedir. Kadın işgücü katılım oranı, 15 yaş ve üzeri ekonomik olarak aktif kadın nüfusunun yüzdesidir. Bu, çalışan kişileri ve işsiz kişileri de içermektedir.

Erkek işgücü katılım parametresi verilerinin sunumuna Şekil 3.16’da yer verilmiştir.

Şekil 3.16. Türkiye’de Erkek İşgücü Katılım Oranı

*Ölçü: Milyon kişi

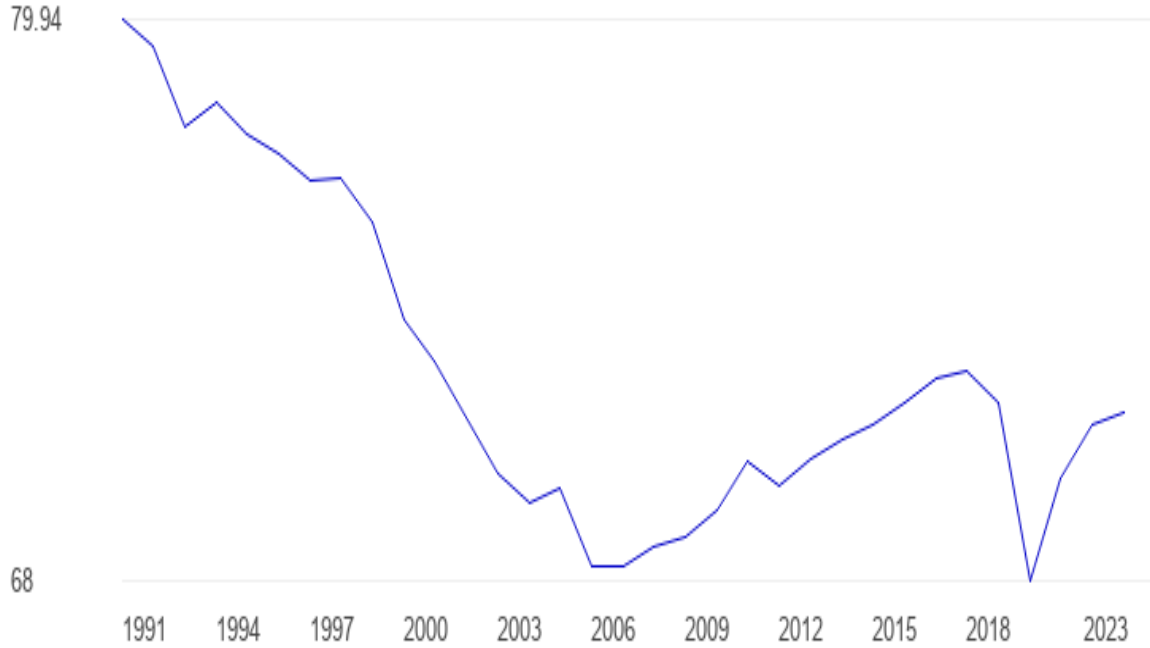
**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.16’da görüldüğü üzere 2023 yılı itibarıyla Türkiye’de erkek işgücü katılım oranı %71,57 olarak kaydedilmiştir. Dünya Bankası verilerine göre, 1991-2023 yılları arasında erkek işgücü katılım oranı ortalama %72,49 seviyesinde olup, bu dönemde en düşük oran %68.00, en yüksek oran ise %79,94 olarak kaydedilmiştir (Global Ekonomi, İşgücüne Erkek Katılımı Parametresi, 2024).

2023’teki oran, uzun dönem ortalamasının biraz altında kalmakta olup erkeklerin iş gücüne katılım oranında nispi bir düşüşe işaret etmektedir.

Erkeklerin iş gücüne katılım oranının zaman serisi grafiğine Şekil 3.17’de yer verilmiştir.

Şekil 3.17. Türkiye’de Erkek İşgücü Katılım Oranı Zaman Serisi Grafiği

*Ölçü: Milyon kişi

**Kaynak: Dünya Bankası, (2024).

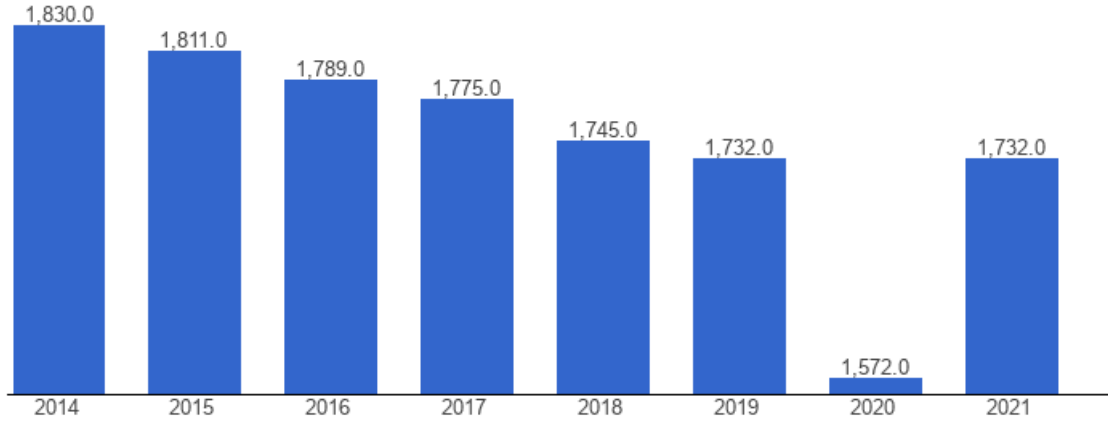
<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>

Şekil 3.17’de görüleceği üzere 2023’teki son değer, 2022’deki %71,3’ten artışla %71,57’dir. Karşılaştırıldığında, 178 ülkeden alınan verilere göre dünya ortalaması %70,48’dir. Tarihsel olarak, Türkiye’nin 1991’den 2023’e kadar olan ortalaması %72,49’dur. En düşük değer olan %68’e 2020’de ulaşılırken, en yüksek değer olan %79,94’e 1991’de ulaşıldığı görülmektedir (Global Ekonomi, İşgücüne Erkek Katılımı Parametresi, 2024).

Çalışılan saatler, bir işçinin bir yıl içerisinde çalıştığı ortalama saat sayısını ifade etmektedir.

2021 yılı itibarıyla Türkiye’de yıllık ortalama çalışma saati 1.732 saat olarak kaydedilmiştir. Uluslararası çalışma örgütü (ILO) verilerine göre, 1970-2021 döneminde Türkiye’de ortalama yıllık çalışma saati 1.901,17 olup, bu süre zarfında en düşük yıllık çalışma saati 1.572, en yüksek ise 2.086 saat olarak gerçekleşmiştir. 2021’deki ortalama çalışma saati, uzun dönem ortalamasının altında olup, Türkiye’de çalışma sürelerinde zamanla bir azalma eğilimi olduğunu göstermektedir. Bu parametre asıl olarak analizimizin bir parçası olmamakla birlikte istihdam parametresinin bir parçası olarak işgücü endeksinde yer alması sebebiyle incelenmiştir. Ancak seçilen parametreler açısından bakıldığında ILO veri tabanında bulunduğu

hali ile 2010-2014 yılları için eksik veri olduğu görülmüştür. Ancak parametrenin ifade ettiği hali ile 2014 yılı ile 2023 yılı arasındaki değerlendirme için kullanılmıştır. Asıl parametrelerden biri olmamakla birlikte dönemsel sergisine Şekil 3.18’de yer verilmiştir. Ayrıca, çalışma kapsamında bu indikatörün temsili çalışılan saat başına düşen GSYİH değerleriyle ölçülmüştür.

Şekil 3.18. Türkiye’de Çalışma Saati Verileri

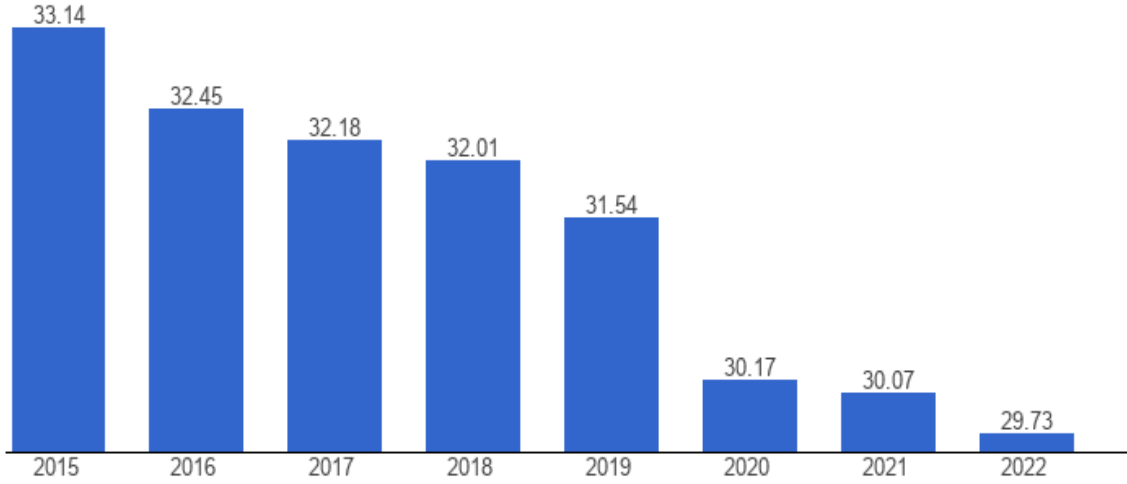
*Ölçü: Milyon kişi

**Kaynak: İLO,2024 <https://ilostat.ilo.org/methods/concepts-and-definitions/verilerinden-hesaplanmistir>.

Şekil 3.18’de görülen bu azalma, iş gücü piyasasındaki çalışma koşullarının değişmesi, çalışma saatlerinin düzenlenmesi ve daha dengeli iş-yaşam dengesine yönelik politikalarla açıklanabilmektedir. Çalışma saatlerindeki düşüş, işçilerin verimliliğini ve yaşam kalitesini artırma yönünde olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilmektedir. 2021’deki son değer 1732 saattir, 2020’deki 1572 saatten artış. Karşılaştırıldığında, dünya ortalaması 40 ülkeden alınan verilere göre 1662,06 saattir. Tarihsel olarak, Türkiye’nin 1970’ten 2021’e kadar olan ortalaması 1901,17 saat olarak görülmektedir. En düşük değer olan 1572 saate 2020’de ulaşılırken, en yüksek değer olan 2086 saate 1970’te ulaşılmış olduğu görülmektedir.

İşgücüne katılım parametresi endeksi içerisinde yer alan Serbest meslekte serbest çalışanlar değişkeni, kendi hesaplarına veya bir veya birkaç ortakla veya kooperatifte çalışarak "serbest meslek işleri" olarak tanımlanan iş türlerini elinde bulunduran çalışanları kapsamaktadır. Yani ücretin doğrudan üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen kârlara bağlı olduğu işler olarak tanımlanmaktadır. Serbest çalışanlar, işverenler, kendi hesabına çalışanlar, üretici kooperatiflerinin üyeleri ve katkıda bulunan aile işçileri olmak üzere dört alt kategoriye içermektedir. Çalışma kapsamında Dünya bankası işgücü katılım endeksinde işgücü katılımı

başlığı altında bu parametre yer almaktadır. İlgili indikatör tanıtılmış ve işgücü katılımı parametresi ile çalışma kapsamında temsil edilmiştir. Bu indikatör tek başına incelendiğinde, 2015 yılı ile 2022 yılı arasındaki verilerine ulaşılabilir. ILO tarafından sunulan verilere baktığımızda işgücü katılımı altındaki indeks olan serbest meslek istihdamının görünümüne Şekil 3.19’da yer verilmiştir.

Şekil 3.19. Türkiye’de Serbest Meslek Dağılımı İle İşgücüne Katılım Oranı

*Ölçü: Milyon kişi

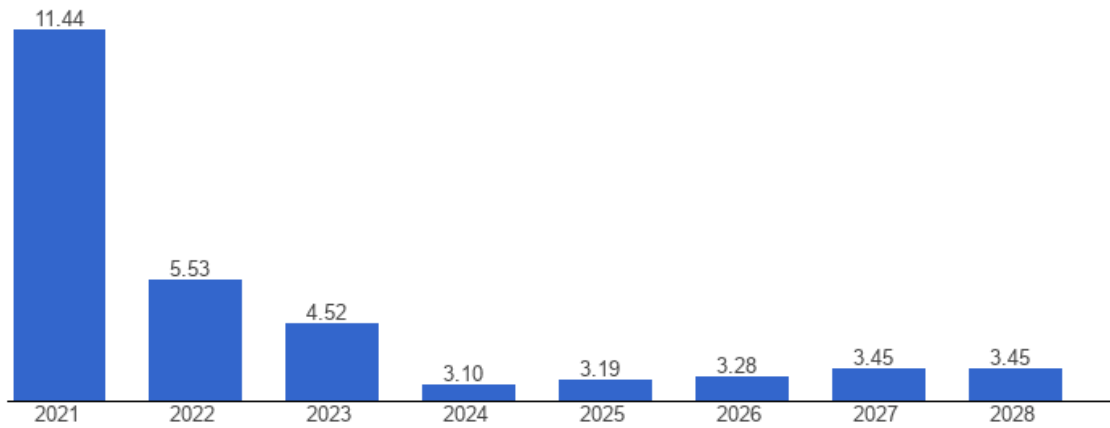
**Kaynak: İLO,2024 <https://ilostat.ilo.org/methods/concepts-and-definitions/> verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 3.19’da görüldüğü üzere, 2022 yılı itibarıyla Türkiye’de serbest meslek sahipleri toplam istihdamın %29,73’ünü oluşturmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre 1991-2022 döneminde serbest meslek oranı ortalama %42,67 olup, bu süreçte en düşük oran %29,73, en yüksek oran ise %53,90 olarak kaydedilmiştir. 2022’deki oran, uzun dönem ortalamasının oldukça altında olup, serbest meslekte çalışanların toplam istihdamdaki payının giderek azaldığını göstermektedir. Bu azalma, Türkiye iş gücü piyasasında daha fazla bireyin maaşlı veya ücretli işlere yöneldiğine işaret edebilir ve kayıtlı istihdamın artışı, işletmelerin büyümesi veya istihdamın sektörel yapısındaki değişimlerle açıklanabilir. Serbest meslek sahiplerinin oranındaki bu düşüş, çalışanların daha fazla güvenceye sahip işlere yönelme eğiliminde olduğunu yansıtmaktadır. Türkiye’de gayri resmi istihdam ölçümü ILO anketlerine dayalı olarak sözsel bir dizilimle yapılmıştır. Ancak bu istihdam türü bir netliğe sahip olmadığından işgücü katılım endeksi incelemesinin dışında tutulmuştur. Sözsel bildirimine göre ILO tarafından

yapılan uluslararası anket verilerine göre 2020 yılı itibarıyla Türkiye’de gayri resmi istihdam, toplam istihdamın %31,40’ını oluşturduğu düşünülmektedir (ILO, 2024).

3.1.5. Ekonomik büyüme tahmini

Sabit fiyatlı GSYİH'deki yıllık yüzdelik değişimleri ifade etmektedir. Baz yıl ülkeye özgüdür. Harcama bazlı GSYİH, mal ve hizmet ihracatının fob değeri dahil olmak üzere alıcı fiyatlarında toplam nihai harcamadır, mal ve hizmet ithalatının fob değeri hariç tutulmaktadır. Türkiye'nin ekonomik büyüme tahmini, Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre 2028 yılı için %3,45 olarak öngörülmektedir. 1980-2028 yılları arasında Türkiye’nin ortalama büyüme oranı %4,51 olup, bu dönemde en düşük büyüme oranı %-5,75, en yüksek ise %11,44 olarak kaydedilmiştir. Ekonomik büyüme, dünya bankası indikatörlerinde, yatırım oranı, enflasyon oranı, bütçe tahmini ve cari hesap indikatörlerini içermektedir. IMF (2024) veri tabanına göre Türkiye’nin ekonomik büyüme payı 2021-2028 tahminlerini içeren verilerle yapılan analiz sonuçlarına Şekil 3.20’de yer verilmiştir.

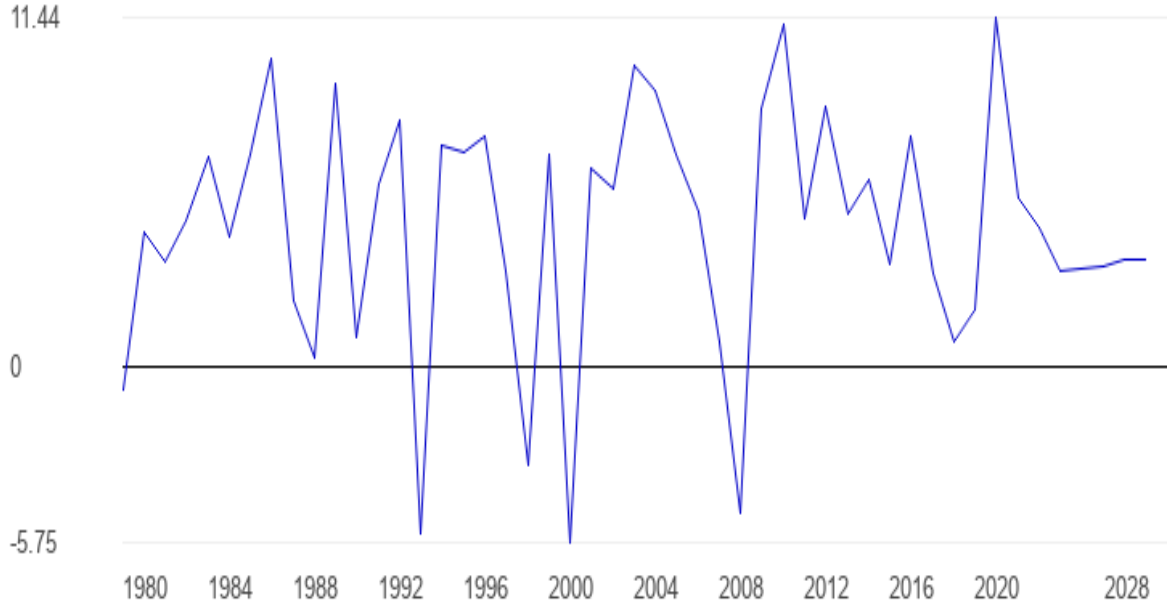
Şekil 3.20. Türkiye’nin Ekonomik Büyüme Oranlarının Yıllara Göre Dağılımı ve 2028 Tahmini Büyüme Payı

*Ölçü: Milyon kişi

**Kaynak IMF,2024: <https://www.imf.org/en/Search#q=turkey&sort=relevancy>

Şekil 3.20’de görüldüğü üzere 2028 tahmininin uzun dönem ortalamasının altında olması, Türkiye ekonomisinin orta vadede daha yavaş bir büyüme hızına sahip olabileceğini işaret etmektedir. Bu durum, küresel ekonomik koşullar, iç talep, enflasyon baskıları ve olası yapısal reform ihtiyaçları gibi faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir. Öngörülen bu büyüme oranı, Türkiye’nin sürdürülebilir bir ekonomik gelişme için yapısal reformlara ve uzun vadeli stratejik

planlamalara ihtiyaç duyabileceğini göstermektedir. IMF veri tabanında yer alan bilgilere göre ekonomik büyüme göstergesi 1980-2028 aralığının zaman serisi grafiğine Şekil 3.21’de yer verilmiştir.

Şekil 3.21. Türkiye’nin Ekonomik Büyüme Oranı Tahmini Zaman Serisi Analizi

*Ölçü: Milyon kişi

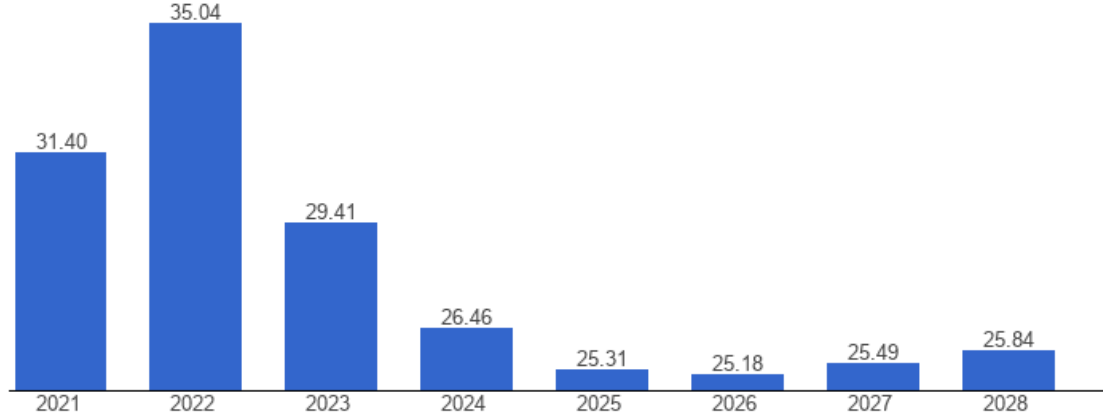
**Kaynak IMF,2024: <https://www.imf.org/en/Search#q=turkey&sort=relevancy>

Şekil 3.21’de yer alan seri, geçmiş yıllara ait gerçek tarihsel değerleri ve cari ve gelecek birkaç yıla ait tahmini değerleri içermektedir. 2028'deki son değer, 2027'deki 3,45'ten değişmeden 3,45'tir. Karşılaştırıldığında, 183 ülkeden alınan verilere göre dünya ortalaması 3,37'dir. Tarihsel olarak, Türkiye için 1980'den 2028'e kadar olan ortalama 4,51'dir. En düşük değer olan -5,75 yüzde, 2001'de ulaşılırken, en yüksek değer olan 11,44 yüzde 2021'de kaydedilmiş olduğu görülmektedir.

3.1.6. Yatırım oranı

Ekonomik büyüme endeksinin bir indikatörü olarak kabul edilen yatırım oranı parametresi cari yerel para biriminde toplam yatırım ile cari yerel para biriminde GSYİH oranı olarak ifade edilmektedir. Yatırım veya brüt sermaye oluşumu, brüt sabit sermaye oluşumunun toplam değeri ve envanter ve satın almalarındaki değişiklikler eksi bir birim veya sektör için değerli eşyaların elden çıkarılması ile ölçülmektedir. Bu bağlamda alt parametreleri, gerçek GSYİH'nin

değişim oranı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, milyar 2010 ABD doları Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, milyar ABD doları Kişi başına düşen GSYİH, cari ABD doları Kişi başına düşen GSYİH, Satın Alma Gücü Paritesi Kişi başına düşen GSYİH, sabit dolar Çalışılan saat başına düşen GSYİH, ABD'ye göre endeks Cari ABD doları cinsinden çalışılan saat başına düşen GSYİH ile temsil edilmektedir. 2028 yılı için Türkiye'nin yatırım oranı tahmini, Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre yatırım oranı tahmin gösterimine Şekil 3.22'de yer verilmiştir.

Şekil 3.22. Türkiye'nin Ekonomik Büyüme İndikatörü Yatırım Oranı Tahmini (2021-2028)

*Ölçü: Milyon kişi

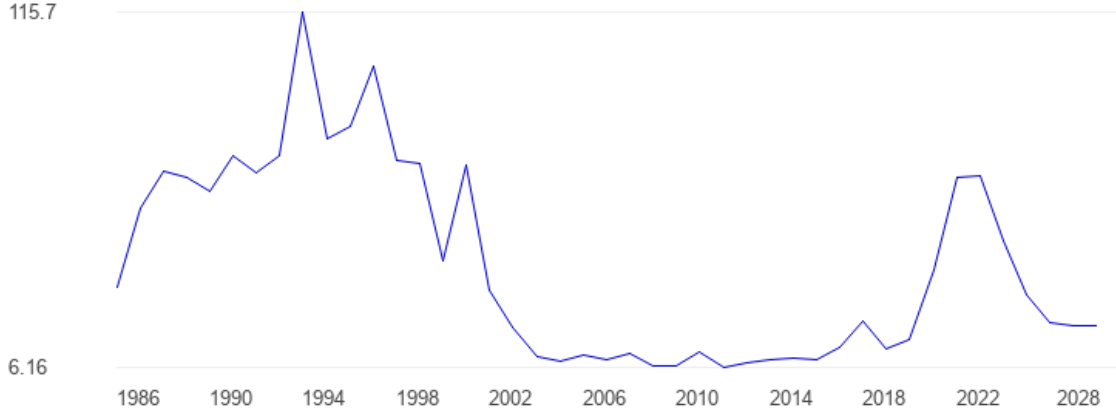
**Kaynak IMF,2024: <https://www.imf.org/en/Search#q=turkey&sort=relevancy>

Şekil 3.22'de görüldüğü üzere, 2028 yılı için Türkiye'nin yatırım oranı tahmini, Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre %25,84 olarak öngörülmektedir. 1980-2028 yılları arasında Türkiye'de ortalama yatırım oranı %25,53 seviyesinde gerçekleşmiş olup, bu dönemde en düşük oran %18.03, en yüksek oran ise %35,04 olarak kaydedilmiş olduğu görülmektedir.

2028 yılı tahmini, uzun dönem ortalamasına oldukça yakın bir değer olarak dikkat çekmektedir, bu da Türkiye ekonomisinde yatırım seviyelerinin istikrarını koruduğunu göstermektedir. Yatırımların bu düzeyde devam etmesi, ekonomik büyümeyi destekleyebilecek bir unsur olarak değerlendirilirken, bu yatırımların verimliliği ve sürdürülebilir sektörlere yönlendirilmesi, Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik performansı açısından önemli olacağı görülmektedir.

3.1.7. Enflasyon oranı

Dönem sonu tüketici fiyatlarındaki yıllık yüzdelik değişimler enflasyon oranı olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon indikatörünün IMF verilerine dayanan 2028 tahminini yansıtan zaman serisi gösterimine Şekil 3.23'te yer verilmiştir.

Şekil 3.23. Türkiye'nin Enflasyon Oranı Tahmini Zaman Serisi Grafiği

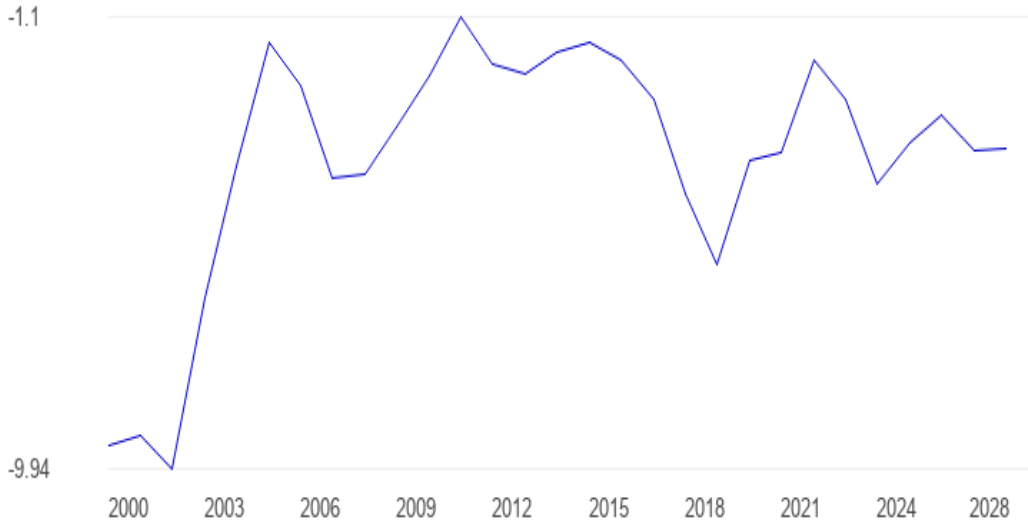
*Ölçü: Milyon kişi

**Kaynak IMF,2024: <https://www.imf.org/en/Search#q=turkey&sort=relevancy>

Şekil 3.23'te görüleceği üzere seri, geçmiş yıllara ait gerçek tarihsel değerleri ve cari ve gelecek birkaç yıla ait tahmin değerlerini içermektedir. 2028'deki son değer %18,6'dır, 2027'deki %18,67'den düşüş. Karşılaştırıldığında, dünya ortalaması 183 ülkeden alınan verilere göre %6,16'dır. Tarihsel olarak, Türkiye'nin 1986'dan 2028'e kadar olan ortalaması %37,48'dir. En düşük değer olan %6,16'ya 2012'de ulaşılmışken, en yüksek değer olan %115,7'ye 1994'te ulaşılmış olduğu görülmektedir.

3.1.8. Bütçe dengesi

Yapısal bütçe dengesi, ekonomik döngünün ötesinde yapısal olmayan unsurlar için ayarlanmış genel hükümet döngüsel olarak ayarlanmış dengesine atıfta bulunur. Bunlara geçici finans sektörü ve varlık fiyat hareketleri ile tek seferlik veya geçici gelir veya harcama kalemleri dahildir. Döngüsel olarak ayarlanmış denge, ekonomik döngünün etkileri için ayarlanmış mali denge olarak tanımlanmaktadır. (IMF, 2024). Dünya bankası endeksine göre ekonomik büyüme göstergelerinden biri olan bütçe dengesi indikatörünün IMF verilerine dayanan 2028 tahminini yansıtan zaman serisi gösterimine Şekil 3.24'te yer verilmiştir.

Şekil 3.24. Türkiye'nin Bütçe Dengesi Tahmini Zaman Serisi Grafiği

*Ölçü: Milyon kişi

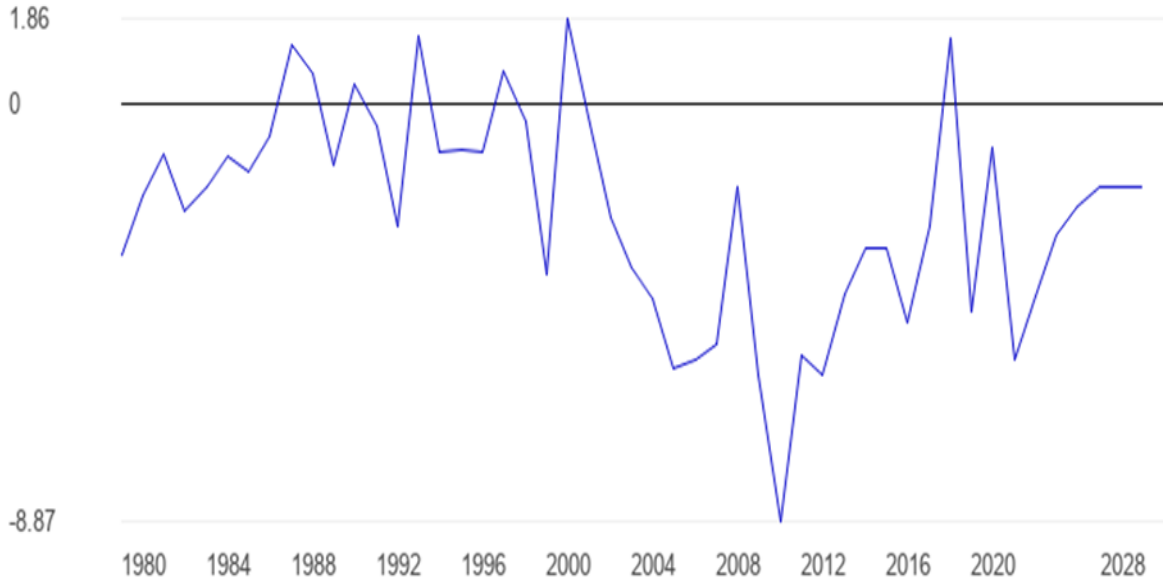
**Kaynak IMF,2024: <https://www.imf.org/en/Search#q=turkey&sort=relevancy>

Şekil 3.24'te görüldüğü üzere tarihsel olarak, Türkiye için 2000'den 2028'e kadar olan ortalama $-\%3,88$ 'dir. En düşük değer olan $-\%9,94$ 'e 2002'de ulaşılmışken, en yüksek değer olan $-\%1,1$ 'e 2011'de ulaşılmış olduğu görülmektedir.

3.1.9. Cari hesap

Cari hesap, finansal ve sermaye kalemleri dışındaki tüm işlemlerdir. Başlıca sınıflandırmalar mal ve hizmetler, gelir ve cari transferler olarak tanımlanmaktadır.

IMF (2024)'e göre, 2028 yılı için Türkiye'nin cari hesap dengesi tahmini, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın (GSYİH) $\% -1,77$ 'si olarak öngörülmektedir. IMF veri tabanına göre 1980-2028 arası 2023-2028 aralığı tahmini olmak üzere cari hesap göstergesinin zaman serisi grafiğine Şekil 3.25'te yer verilmiştir.

Şekil 3.25. Türkiye'nin Cari Hesap Tahmini Zaman Serisi Grafiği

*Ölçü: Milyon kişi

**Kaynak IMF,2024: <https://www.imf.org/en/Search#q=turkey&sort=relevancy>

Şekil 3.25'te görüldüğü üzere, Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre, 1980-2028 yılları arasında Türkiye'nin cari hesap dengesi ortalama % -2,31 seviyesinde gerçekleşmiştir; bu dönemde en düşük değer % -8,87, en yüksek değer ise %1,86 olmuştur. 2028 tahmininin uzun dönem ortalamasından daha iyi bir seviyede olması, Türkiye'nin dış ticaret açığının ve cari hesap dengesizliğinin bir miktar iyileşme gösterebileceğine işaret etmektedir. Cari açık oranının düşürülmesi, döviz ihtiyacını azaltarak finansal istikrarı artırabilir. Ancak, sürdürülebilir bir cari denge için yüksek katma değerli ihracatın teşviki ve dışa bağımlılığı azaltacak ekonomik politikaların devam etmesi önem taşımaktadır.

Seri, geçmiş yıllara ait gerçek tarihsel değerleri ve cari ve gelecek birkaç yıla ait tahmini değerleri içermektedir. 2028'deki son değer, 2027'deki -1,76'dan düşüşle -1,77 yüzdendir. Karşılaştırıldığında, 182 ülkeden alınan verilere göre dünya ortalaması -0,95 yüzdendir. Tarihsel olarak, Türkiye için 1980'den 2028'e kadar olan ortalama -2,31 yüzdendir. En düşük değer olan yüzde -8,87 2011'de ulaşılırken, en yüksek değer olan %1,86 2001'de kaydedildiği görülmektedir.

3.2. Verilerin Hazırlanması ve Analizi

Bu çalışmada kullanılan veriler, Dünya bankası endeksine dayalı olarak seçilmiş ve Global Ekonomi 2024¹ platformundan satın alınarak kullanılmıştır. Veri sunum dosyasına Ek 1’de yer verilmiştir.

Araştırma kapsamında, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon oranları arasındaki ilişkileri analiz etmek için Granger Nedensellik Testi, ADF Kök Testi ve Phillips Eğrisi Modeli kullanılmaktadır. Bu yöntemle, verilerin zaman içindeki davranışları incelenerek değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri belirlemek amacıyla kullanılmıştır.

Zaman serisi analizi için veri setinin durağan olup olmadığının kontrol edilmesi gerekmektedir. Durağanlık testi olarak Augmented Dickey-Fuller (ADF) Testi uygulanmaktadır. ADF testi, bir zaman serisinin birim kök içerip içermediğini (durağan olup olmadığını) test etmektedir. Eğer p değeri anlamlılık seviyesinden (genelde 0.05) düşükse, serinin durağan olduğu kabul edilmekte olup, aksi durumda serinin durağan olmadığını göstermektedir.

ADF Testi Hipotezlerine aşağıda yer verilmiştir.

H_0 : Seri durağan değildir (birim kök içerir).

H_1 : Seri durağandır.

ADF Test İstatistiğine Denklem (3.1)’de yer verilmiştir.

$$ADF = \frac{\sum_{t=1}^T (y_t - \alpha y_{t-1})^2}{\sigma^2} \quad (3.1)$$

Elde edilen p değerine göre karar verilmektedir. Durağan olmayan seriler için fark alma işlemi uygulanarak seri durağan hale getirilir. Örneğin, birinci dereceden fark alma formülüne Denklem (3.2)’de yer verilmiştir.

$$y'_t = y_t - y_{t-1} \quad (3.2)$$

¹ <https://www.theglobaleconomy.com/download-data.php>

Granger nedensellik testi parametrelerin bir zaman serisinin başka bir seriyi tahmin etme yeteneğine sahip olup olmadığını test eder. Çalışma kapsamında bu test, ekonomik büyüme ve işsizlik oranı arasındaki nedensellik ilişkisi incelenirken, ekonomik büyümenin geçmiş değerlerinin işsizlik oranını anlamlı bir şekilde tahmin edip etmediği test etmek amacıyla kullanılmıştır. Granger nedensellik testi formülüne Denklem (3.3)'de yer verilmiştir.

$$Y_t = \alpha + \sum_{i=1}^p \beta_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^q \gamma_j X_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3.3)$$

Denklem (3.3)'te;

- Y_t : Bağımlı değişkenin değerini (örneğin işsizlik oranı),
- X_{t-j} : Bağımsız değişkenin gecikmeli değerini (örneğin ekonomik büyüme),
- p, q : En uygun gecikme sayısını ifade etmektedir.

Gecikme sayısı, en düşük AIC ve BIC değerine göre seçilmiştir. Elde edilen p değeri anlamlılık seviyesinden düşükse ($p < 0.05$), bir değişkenin diğerini Granger anlamında etkilediği kabul edilmektedir.

Phillips Eğrisi, işsizlik ile enflasyon oranı arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu öne sürer. Phillips eğrisinin formülüne Denklem (3.4)'de yer verilmiştir.

$$\pi_t = \pi_{t-1} - \alpha(U_t - U^*) \quad (3.4)$$

Denklem (3.4)'te yer alan

- π_t : Enflasyon oranını,
- U_t : İşsizlik oranını,
- U^* : Doğal işsizlik oranını
- α : İşsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi gösteren katsayıyı ifade etmektedir.

Bu çalışma kapsamında Phillips Eğrisi analizi, işsizlik ve enflasyon verileri arasındaki korelasyon ve nedensellik ilişkisi incelemek için kullanılmıştır. Granger testi sonuçlarına göre

bu iki değişken arasındaki kısa vadeli ilişki değerlendirilmiştir. Son olarak korelasyon analizi sonuçların birbiri ile ilişkisini göstermek için kullanılmıştır.

Sonuçların yorumlanmasında zaman serisi grafikleri, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon oranlarının yıllık değişimlerini göstermek üzere, Granger nedensellik testleri için p değeri sonuçlarına göre yorum yapılmıştır. Hesaplamalar için Stata 2.0 paket programı kullanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK ANALİZDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Ekonometrik analiz sonuçları ele alınmıştır. ADF test sonuçları, Granger Nedensellik Testi bulguları, Phillips Eğrisi ve Okun Yasası analizleri gibi çeşitli ekonometrik testlerin veriler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlerin durağanlık durumlarının değerlendirilmesi ile başlayan bu bölümde, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri ve korelasyonlar üzerine ayrıntılı analizler sunulmuştur.

4.1. ADF Testi ve Regresyon Analizlerine Göre Bulgular

4.1.1. Ekonomik büyüme oranına ilişkin ADF testi sonuçları

ADF (durağanlık) testi regresyon modeline aşağıda yer verilmiştir.

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta Y_{t-1} + \gamma_1 \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.1)$$

Bağımlı değişken: ΔY_t , $Y_t - Y_{t-1}$ (Birinci farklar)

Bağımsız değişkenler: Y_{t-1} ve ΔY_{t-1} olmak üzere, bir önceki dönem değeri olarak kurulmuştur.

AIC (Akaike Bilgi Kriteri) ve BIC (Bayesian Bilgi Kriteri) değerlerine bakarak yıllık bazda ilerleme görüldüğünden $p=1$ olarak alınmıştır.

Regresyon modeli uygulandığında ΔY_t ve ΔY_{t-1} değişkenlerinin değerleri hesaplanmış ve sonuçlarına Tablo 4.1’de yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Değişkenlerin Hesaplanması

Yıl	Y_t	Y_{t-1}	$\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$	ΔY_{t-1}
2001	-5,75	6,93	-12,68	
2002	6,45	-5,75	12,2	-12,7
2003	5,76	6,45	-0,69	12,2
2004	9,8	5,76	4,04	-0,69
2005	8,99	9,8	-0,81	4,04
2006	6,95	8,99	-2,04	-0,81
2007	5,04	6,95	-1,91	-2,04
2008	0,82	5,04	-4,22	-1,91
2009	-4,82	0,82	-5,64	-4,22
2010	8,43	-4,82	13,25	-5,64
2011	11,2	8,43	2,77	13,25

2012	4,79	11,2	-6,41	2,77
2013	8,49	4,79	3,7	-6,41
2014	4,94	8,49	-3,55	3,7
2015	6,08	4,94	1,14	-3,55
2016	3,32	6,08	-2,76	1,14
2017	7,5	3,32	4,18	-2,76
2018	3,01	7,5	-4,49	4,18
2019	0,82	3,01	-2,19	-4,49
2020	1,86	0,82	1,04	-2,19
2021	11,44	1,86	9,58	1,04
2022	5,53	11,4	-5,91	9,58
2023	4,52	5,53	-1,01	-5,91

Değişkenlerin hesaplanmasının ardından regresyon analizi yapılmış ve sonuçlarına Tablo 4.2’de yer verilmiştir.

Tablo 4.2. ADF Testi Regresyon Sonuçları

Parametre	Katsayı (β)	Standart Hata	t-istatistiği	p-değeri
Sabit (α)	0,85	0,91	0,93	0,366
Y_{t-1}	-0,88	0,17	-5,18	0,0001
ΔY_{t-1}	0,31	0,2	1,55	0,139

ADF test istatistiği, Y_{t-1} 'nin t-istatistiği ile aynı olup değeri Tablo 4.2’de görüldüğü üzere -5,18 olarak hesaplanmıştır.

Ekonomik Büyüme Oranı için ADF Testi Sonuçlarına Tablo 4.3’te yer verilmiştir.

Tablo 4.3. Ekonomik Büyüme Oranı İçin ADF Testi Sonuçları

MacKinnon Critical Values	Değer
ADF İstatistiği	-5,18
p-değeri	0,0001
Kritik Değer (%5)	-3
Sonuç	Durağan

Tablo 4.3’te görüldüğü üzere ADF test istatistiği (-5,18), %5’lik kritik değerden (-3,00) daha küçüktür. p-değeri 0,05 olan anlamlılık değerinden küçük olduğundan ekonomik büyüme oranı

serisi birim kök içermemektedir ve durağandır. Bu durumda H_0 hipotezi reddedilmiştir. ekonomik büyüme oranı serisinin durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu, serinin zaman içinde sabit bir ortalama ve varyansa sahip olduğunu ve ekonometrik modellemelerde kullanılabileceğini göstermektedir.

4.1.2. Enflasyon oranına ilişkin ADF testi sonuçları

ADF (durağanlık) testi regresyon modeline aşağıda yer verilmiştir.

$$\Delta\pi_t = \alpha + \beta\pi_{t-1} + \gamma\Delta\pi_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.2)$$

Bağımlı Değişken, $\Delta\pi_t$, Enflasyon oranının birinci farkı,

Bağımsız Değişkenler, π_{t-1} ve $\Delta\pi_{t-1}$, Bir önceki dönemin enflasyon oranı olarak belirlenmiştir. Enflasyon Oranı ve Birinci Farklarının hesaplanmasına ilkin sonuçlara Tablo 4.4'te yer verilmiştir.

Tablo 4.4. Enflasyon Oranı ve Birinci Fark Değişkenlerinin Hesaplanması Sonuçları

Yıl	π_t	π_{t-1}	$\Delta\pi_t = \pi_t - \pi_{t-1}$
2001	54,4	54,9	-0,5
2002	45	54,4	-9,4
2003	21,6	45	-23,4
2004	8,6	21,6	-13
2005	8,2	8,6	-0,4
2006	9,6	8,2	1,4
2007	8,8	9,6	-0,8
2008	10,4	8,8	1,6
2009	6,3	10,4	-4,1
2010	8,6	6,3	2,3
2011	6,5	8,6	-2,1
2012	8,9	6,5	2,4
2013	7,5	8,9	-1,4
2014	8,9	7,5	1,4
2015	7,7	8,9	-1,2
2016	7,8	7,7	0,1
2017	11,1	7,8	3,3
2018	16,3	11,1	5,2
2019	15,2	16,3	-1,1
2020	12,3	15,2	-2,9

2021	19,6	12,3	7,3
2022	72,3	19,6	52,7
2023	64,77	72,3	-7,53

Enflasyon Oranı ADF Testi Regresyon Sonuçlarına Tablo 4.5’te yer verilmiştir.

Tablo 4.5. Enflasyon Oranı ADF Testi Regresyon Sonuçları

Parametre	Katsayı (β)	Standart Hata	t-istatistiği	p-değeri
Sabit (α)	0,5	3,2	0,16	0,87
π_{t-1}	-0,12	0,07	-1,71	0,11
$\Delta\pi_{t-1}$	0,29	0,19	1,53	0,14

ADF test istatistiğini ifade eden Tablo 4.5’te görüldüğü üzere, π_{t-1} ’nin t-istatistiği -1,71’dir. Kritik Değerler (MacKinnon Critical Values) tablosuna göre, %1’lik dilim -3,75; %5’lik dilim -2,99 ve %10’luk dilim -2,63 değerine sahiptir. Bu bağlamda ADF test istatistiği (-1,71), %5’lik kritik değer olan -2,99 daha büyük olduğundan H_0 reddedilmemektedir. Yani enflasyon oranı serisi durağan değildir. Bu sebeple enflasyon oranı için durağanlaştırma işlemi yapılmıştır. Bu işlemde Birinci Farklı Enflasyon Oranı Serisi ($\Delta\pi_t$) hesaplanan $\Delta\pi_t$ değerleri kullanılmıştır. En uygun gecikme sayısı (p) 0 olarak alınmıştır. ADF (durağanlık) testi regresyon modeli aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

$$\Delta\pi_t = \alpha + \beta\Delta\pi_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.3)$$

İşlemin yapılması sonra birinci farklı enflasyon oranı ADF testi sonuçlarına Tablo 4.6’da yer verilmiştir.

Tablo 4.6. Birinci Farklı Enflasyon Oranı ADF Testi Sonuçları

Parametre	Katsayı (β)	Standart Hata	t-istatistiği	p-değeri
Sabit (α)	-0,5	1,1	-0,45	0,66
$\Delta\pi_{t-1}$	-0,92	0,25	-3,68	0,001

$P < 0,005$ değeri anlamlı kabul edilmiştir.

Tablo 4.6’da görüleceği üzere $\Delta\pi_{t-1}$ ’nin t-istatistiği -3,68 değerinde görülmektedir. Bu değer aralığı Kritik Değerler (MacKinnon Critical Values) tablosunda kontrol edildiğinde, -3,68 ve t istatistik değerinin %5’lik kritik değerden (-2,99) daha küçük olduğu görülmüştür. P anlamlılık

değerinin ise 0,001 olduğu görülmektedir. Yapılan; birinci farkı alınmış enflasyon oranı serisi durağandır. Seri durağan hale geldiğinden H_0 hipotezi reddedilmiştir.

4.1.3. İşsizlik oranına ilişkin ADF testi sonuçları

ADF test denklemi şu şekilde kurulmuştur.

$$\Delta U_t = \alpha + \beta U_{t-1} + \sum_{i=1}^p \gamma_i \Delta U_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.4)$$

Regresyon Denklemi şu şekilde kurulmuştur.

$$\Delta U_t = \alpha + \beta U_{t-1} + \gamma \Delta U_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.5)$$

Bağımlı Değişken, ΔU_t İşsizlik oranının birinci farkını ifade etmektedir. Bağımsız Değişkenler, U_{t-1} ve ΔU_{t-1} Bir önceki dönemin işsizlik oranını ifade etmektedir. AIC ve BIC kriterlerine göre en uygun gecikme sayısı $p = 1$ olarak belirlenmiştir.

Değişkenlerin hesaplanması sonrası işsizlik oranı ve birinci farklarının gösterimine Tablo 4.7’de yer verilmiştir.

Tablo 4.7. İşsizlik Oranı ve Birinci Farkları Değişkenlerin Hesaplanması Sonuçları

Yıl	U_t	U_{t-1}	$\Delta U_t = U_t - U_{t-1}$
2001	8,38	6,49	1,89
2002	10,36	8,38	1,98
2003	10,54	10,36	0,18
2004	10,84	10,54	0,3
2005	10,64	10,84	-0,2
2006	10,23	10,64	-0,41
2007	10,28	10,23	0,05
2008	10,97	10,28	0,69
2009	14,03	10,97	3,06
2010	11,88	14,03	-2,15
2011	9,79	11,88	-2,09
2012	9,21	9,79	-0,58
2013	9,71	9,21	0,5
2014	9,9	9,71	0,19
2015	10,3	9,9	0,4

2016	10,9	10,3	0,6
2017	10,92	10,9	0,02
2018	10,96	10,92	0,04
2019	13,73	10,96	2,77
2020	13,15	13,73	-0,58
2021	11,97	13,15	-1,18
2022	10,43	11,97	-1,54
2023	9,39	10,43	-1,04

İşsizlik Oranı ADF Testi Regresyon işlemi yapıldığında, ADF test istatistiği -1,71 olarak bulunmuştur. Kritik Değerler (MacKinnon Critical Values) tablosunda kontrol edildiğinde, %5'lik kritik değerden -2,99 daha büyük olduğu görülmüştür. Durağan olmayan işsizlik oranı serisi için birinci fark alma işlemi uygulanmıştır. En uygun gecikme sayısı $p = 0$ olarak belirlenmiştir. Birinci fark alma işlemi için regresyon denklemi şu şekilde kurulmuştur.

$$\Delta U_t = \alpha + \beta \Delta U_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.6)$$

ADF denklemi ise şu şekilde kurulmuştur.

$$\Delta(\Delta U_t) = \alpha + \beta \Delta U_{t-1} + \sum_{i=1}^p \gamma_i \Delta(\Delta U_{t-i}) + \varepsilon_t \quad (4.7)$$

Birinci Farklı İşsizlik Oranı ADF Testi Sonuçlarına Tablo 4.8’de yer verilmiştir.

Tablo 4.8. Birinci Farklı İşsizlik Oranı ADF Testi Sonuçları

Parametre	Katsayı (β)	Standart Hata	t-istatistiği	p-değeri
Sabit (α)	-0,02	0,23	-0,09	0,93
ΔU_{t-1}	-0,85	0,24	-3,54	0,002

$P < 0,005$ değeri anlamlı kabul edilmiştir.

Tablo 4.8’den de görüleceği üzere ΔU_{t-1} 'nin t-istatistiği değeri -3,54 olarak hesaplanmıştır. Kritik Değerler (MacKinnon Critical Values) tablosuna göre -3,54 olarak hesaplanan değer, %5'lik kritik değerden küçüktür. Bu durağanlaştırma işlemi sonrası H_0 hipotezi reddedilmiştir.

ADF testi regresyon sonuçlarının özetine Tablo 4.9’da yer verilmiştir.

Tablo 4.9. ADF Testi Regresyon Sonuçlarının Özet Görünümü

Seri	Durağanlık Durumu	ADF Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)	p-değeri	Sonuç
Ekonomik Büyüme Oranı	Durağan	-5,18	-2,99	0,0001	Durağan
İşsizlik Oranı	Durağan Değil	-1,71	-2,99	0,11	Durağan Değil
Δ İşsizlik Oranı	Durağan	-3,54	-2,99	0,002	Durağan
Enflasyon Oranı	Durağan Değil	-1,71	-2,99	0,11	Durağan Değil
Δ Enflasyon Oranı	Durağan	-3,68	-2,99	0,001	Durağan

Δ = durağanlaştırma işlemi uygulanan birinci farkları alınmış işlem anlamına gelmektedir.

Tablo 4.9’da görülen değerler işsizlik oranı ve enflasyon oranı serileri durağan değildir ve birinci farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Ekonomik büyüme oranı serisi ise durağandır ve fark alma işlemine gerek olmadığını göstermektedir. Yapılan kök birim testleri ile ekonometrik modellere geçmeden önce serilerin durağanlık özellikleri dikkate alınmış ve gerekli dönüşümlerin yapılarak serilerin durağan hale getirilmesi sağlanmıştır.

4.2. Granger Nedensellik Testi Sonuçlarına Göre Ekonomik Büyüme, Enflasyon Oranı ve İşsizlik İlişkisine Dair Bulgular (İkili Analizlerin Nedenselliği)

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerini belirlemek için Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Bu test, bir zaman serisinin başka bir zaman serisini tahmin etme gücünü ölçmek için kullanılmaktadır. Test, H_0 ; X, Y'yi Granger anlamda nedensel olarak etkilemez H_1 , X, Y'yi Granger anlamda nedensel olarak etkiler hipotezleriyle uygulanmıştır. Örneğin ekonomik büyüme(X) ile işsizlik oranı (Y) ilişkisi incelemesinde X, Y'yi Granger anlamda nedensel olarak etkilemez H_1 , X, Y'yi Granger anlamda nedensel olarak etkiler hipotezleriyle uygulanmıştır.

4.2.1. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ekonomik büyüme -işsizlik oranına ilişkin bulgular

Kısıtlı model sadece işsizlik gecikmeleriyle, kısıtsız model ekonomik büyüme ve işsizlik gecikmeleriyle hesaplanmıştır. Gecikme sayısı (lag)2 olarak alınmıştır. Modeller şu şekilde kurulmuştur;

Sadece işsizlik gecikmeleriyle kısıtlı model

$$\Delta U_t = \alpha + \sum_{i=1}^2 \beta_i \Delta U_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.8)$$

Ekonomik büyüme ve işsizlik gecikmeleriyle kısıtsız model

$$\Delta U_t = \alpha + \sum_{i=1}^2 \beta_i \Delta U_{t-i} + \sum_{i=1}^2 \gamma_i Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.9)$$

Stata ile kısıtlı modelin kullanılmasıyla Hata Kareler Toplamı Regresyon sonucu (SSRr) 10,50 olarak hesaplanmıştır. Kısıtsız Modelin Hata Kareler Toplamı Regresyon sonucu (SSRur) ise 7,20 olarak hesaplanmıştır.

m; Kısıt Sayısı= 2

n; Gözlem Sayısı= 22 ;24 yılda 2 gecikme ile

k; Kısıtsız Modeldeki Parametre Sayısı= 1 (sabit) + 2 (β) + 2 (γ) = 5 olmak üzere,

Granger Nedensellik Testinin F-İstatistiğinin Hesaplanması şu şekilde yapılmıştır;

$$F = \frac{(SSRr-SSRur)/m}{SSRur/(n-k)} = \frac{(10,50-7,20)/2}{7,20/(22-5)} = \frac{3,30/2}{7,20/17} = \frac{1,65}{0,4235} = 3,897 \quad (4.10)$$

F(2,17) dağılımına göre² p-değeri =0.038 olarak hesaplanmıştır.

p-değeri 0.038 < 0.05 olması sebebiyle H_0 hipotezi reddedilerek, Ekonomik büyümenin, işsizlik oranını Granger anlamda etkilediğini ileri süren H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

X ve Y değerlerinin yerleri değiştirilerek işsizlik oranı (X) ve işsizlik oranı (Y) olmak üzere Granger Nedensellik Testi uygulandığında, yani ekonomik büyüme işsizliği etkilemekte ancak işsizlik oranı, ekonomik büyümeyi etkiler mi? sorusu araştırılmıştır.

Sadece ekonomik büyüme gecikmeleriyle kısıtlı model şu şekilde kurulmuştur:

² Paydaki Serbestlik Derecesi (m), kısıt sayısı, yani test edilen gecikme sayısı 2 ve paydadaki serbestlik derecesi gözlem sayısı (n=22) eksi kısıtsız modeldeki tahmin edilen parametre sayısı (k=5) olmak üzere (n -k=17) esas alınarak F(2,17) anlam değeri esas alınmıştır.

$$Y_t = \alpha + \sum_{i=1}^2 \beta_i Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.11)$$

İşsizlik oranı ve ekonomik büyüme gecikmeleriyle kısıtsız model şu şekilde kurulmuştur:

$$Y_t = \alpha + \sum_{i=1}^2 \beta_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^2 \gamma_i U_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.12)$$

Stata 2.0 ile yapılan regresyon analizi sonucunda, kısıtlı model hata kareler toplamı regresyon sonucu (SSRr) =12,80; kısıtsız model hata kareler toplamı regresyon sonucu (SSRur) ise 11,90 olarak bulunmuştur.

$$F = \frac{(12,80-11,90)/2}{11,90/(22-5)} = 0,643 \quad (4.13)$$

F istatistik değeri ise 0,643 olarak hesaplanmıştır. F(2,17) dağılımına göre p-değeri 0,54 olarak hesaplanmıştır.

Nedensellik testi sonucuna göre, ekonomik büyüme işsizlik oranını etkilerken; işsizlik oranı ekonomik büyüme oranını etkilememektedir. Yani Granger nedensellik testine göre işsizlik oranı ekonomik büyümeyi Granger anlamda etkilemediği görülmektedir.

4.2.2. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ekonomik büyüme ile enflasyon oranı arasındaki ilişkinin incelenmesine ait bulgular

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerini belirlemek için Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Bu test, bir zaman serisinin başka bir zaman serisini tahmin etme gücünü ölçmek için kullanılmaktadır. Test, H_0 ; X, Y'yi Granger anlamda nedensel olarak etkilemez H_1 , X, Y'yi Granger anlamda nedensel olarak etkiler hipotezleriyle uygulanmıştır. Örneğin, H_0 hipotezi, ekonomik büyüme, enflasyon oranını Granger anlamda etkilememekte ve H_1 hipotezi ekonomik büyüme, enflasyon oranını Granger anlamda etkilemektedir biçiminde kurulmuştur.

Enflasyon oranı serisi birinci farkı alınarak durağan hale getirilmişti ($\Delta\pi_t$) ancak Ekonomik büyüme serisi zaten durağandı (Y_t). Ancak Ekonomik büyüme ve enflasyon ilişkisinin ikili analiz sonuçlarına ulaşmak için durağan olan ekonomik büyüme için farkların eşitlenmesi amacıyla durağan hale getirilmiş olan enflasyon serisi ile eşitlemek amacıyla ekonomik büyüme serisinin de birinci dereceden farkı alınmıştır (ΔY_t).

Gecikme sayısı (lag) için AIC, BIC ve LR testlerine göre en uygun gecikme sayısının belirlenmesi gerekmektedir. Ancak veri seti 24 yıllık ve sadece 1 ülke (Türkiye) için yapıldığından gözlem sayısının en fazla 24 olması sebebiyle gecikme sayısı 1 olarak alınmıştır.

Sadece enflasyon oranının birinci farkına göre (π_{t-1}) oluşturulan kısıtlı model şu şekilde kurulmuştur:

$$\Delta\pi_t = \alpha + \beta_1\Delta\pi_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.14)$$

Kısıtsız Model Enflasyon ve ekonomik büyümenin birinci farkına göre ($\Delta\pi_{t-1}$ ve ΔY_{t-1}) oluşturulan kısıtsız model şu şekilde kurulmuştur:

$$\Delta\pi_t = \alpha + \beta_1\Delta\pi_{t-1} + \gamma_1\Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.15)$$

Stata 2.0 ile Kısıtlı Modelin Hata Kareler Toplamı (SSRr) 1640,00 olarak hesaplanmış, Kısıtsız Modelin Hata Kareler Toplamı (SSRur) ise 1210,00 olarak hesaplanmıştır.

m, Kısıt Sayısı= 1 (γ_1 katsayısının kısıtı)

n, Gözlem Sayısı= 22 (24 gözlem - 2 gecikme)

k, Kısıtsız Modeldeki Parametre Sayısı= 1 (sabit) + 1 (β_1) + 1 (γ_1) = 3 olmak üzere,

F istatistiği hesaplaması şu şekilde yapılmıştır:

$$F = \frac{(SSRr-SSRur)/m}{SSRur/(n-k)} = \frac{(1640-1210)/1}{1210/(22-3)} = 6,76 \quad (4.16)$$

$F(1,19)^3$ dağılımına göre p-değeri = 0,017 olarak hesaplanmıştır.

F-İstatistiği (6,76) > Kritik Değer %5 anlamlılık düzeyinde 4,38 ve p-değeri 0,017 < 0,05 anlamlılık düzeyinde olduğundan H_0 reddedilmiş, ekonomik büyüme, enflasyon oranını Granger anlamda etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Enflasyon oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki için X ve Y değerleri yer değiştirilerek yeniden analiz edilmiştir. Yani ekonomik büyüme, enflasyon oranını Granger anlamda

³ Paydaki Serbestlik Derecesi (m), kısıt sayısı, yani test edilen gecikme sayısı 1 ve paydadaki serbestlik derecesi gözlem sayısı (n=22) eksi kısıtsız modeldeki tahmin edilen parametre sayısı (k=3) olmak üzere (22 -3=19) esas alınarak $F(1,19)$ anlam değeri esas alınmıştır.

etkilemekte, ancak, enflasyon oranı ekonomik büyüme etkiler mi? sorusunun cevabı incelenmiştir.

Sadece ΔY_{t-1} kısıtlı model şu şekilde kurulmuştur:

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta_1 \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.17)$$

ΔY_{t-1} ve $\Delta \pi_{t-1}$ içeren kısıtsız model şu şekilde kurulmuştur:

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta_1 \Delta Y_{t-1} + \gamma_1 \Delta \pi_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.18)$$

Stata ile yapılan regresyon analizinde, SSRr değeri 590,00 ve SSRur değeri ise 440,00 olarak bulunmuştur. Enflasyonun ekonomik büyümeyi etkileme nedenselliğinde F değeri 6,47 olarak bulunmuştur. F(1,19) dağılımına göre p-değeri = 0,019 olarak hesaplanmıştır. F-İstatistiği 6,47 > 4.38 Kritik Değerden büyük ve p-değeri 0,019 < 0,005 anlamlılık değerinde olduğundan Enflasyon oranı, ekonomik büyümeyi etkileyen nedensel ilişki içinde oldukları görülmüştür. Yani ekonomik büyüme ve enflasyon oranı arasında karşılıklı nedensellik bulunduğu tespit edilmiştir.

4.2.3. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre enflasyon oranı ile işsizlik oranına ilişkin bulgular (ikili analiz sonuçları)

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerini belirlemek için Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Bu test, bir zaman serisinin başka bir zaman serisini tahmin etme gücünü ölçmek için kullanılmaktadır. Test, H_0 ; X, Y'yi Granger anlamda nedensel olarak etkilemez H_1 , X, Y'yi Granger anlamda nedensel olarak etkiler hipotezleriyle uygulanmıştır. Örneğin enflasyon oranı (X) - işsizlik oranı(Y) ise H_0 hipotezi enflasyon oranı (X), işsizlik oranını (Y) Granger anlamda etkilememektedir ve H_1 enflasyon oranı (X), işsizlik oranını (Y) Granger anlamda etkilemektedir biçiminde hipotezler kurulmuştur. Önceki analizlerle tutarlı olması için her iki değişken çifti için de gecikme sayısı (lag) 2 olarak seçilmiştir.

İki seri de durağan olmadığından birinci derece farkları ile işleme devam edilmiş, sadece enflasyon oranının birinci farkına göre oluşturulan kısıtlı model şu şekilde kurulmuştur:

$$\Delta U_t = \alpha + \sum_{i=1}^2 \beta_i \Delta U_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.19)$$

Kısıtsız model ise şu şekilde kurulmuştur:

$$\Delta U_t = \alpha + \sum_{i=1}^2 \beta_i \Delta U_{t-i} + \sum_{i=1}^2 \gamma_i \Delta \pi_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.20)$$

Stata ile yapılan Regresyon Analizlerinin sonuçlarında SSRr= 9,40 ve SSRur= 6,80 olarak hesaplanmıştır.

F istatistiği hesaplanmıştır.

$$F = \frac{(SSRr-SSRur)/m}{SSRur/(n-k)} = \frac{(9,40-6,80)/2}{6,80/(22-5)} = 3,25 \quad (4.21)$$

F değeri 3,25 ile < 3.59 Kritik Değere yakın olarak görülmektedir. Buna göre, ancak p-değeri p-değeri 0,045 < 0.05 olan bir anlamlılık değerine sahiptir.

Yapılan hesaplama sonucunda enflasyon oranının, Granger anlamda işsizliği etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda H_0 reddedilerek H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Yine X ve Y yer değiştirilerek işsizlik oranı(X) ve enflasyon oranı (Y) olarak ele alındığında yani enflasyon oranı işsizlik oranını etkilemekte ancak işsizlik oranı enflasyon oranını etkiler mi? sorusunun cevabının araştırılması sağlanmıştır.

Sadece işsizlik oranının birinci farkına göre oluşturulan kısıtlı model şu şekilde kurulmuştur:

$$\Delta \pi_t = \alpha + \sum_{i=1}^2 \beta_i \Delta \pi_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.22)$$

Kısıtsız model şu şekilde kurulmuştur:

$$\Delta \pi_t = \alpha + \sum_{i=1}^2 \beta_i \Delta \pi_{t-i} + \sum_{i=1}^2 \gamma_i \Delta U_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4.23)$$

Stata ile yapılan Regresyon Analizlerinin sonuçlarında SSRr= 15,00 ve SSRur= 13,50 olarak hesaplanmıştır.

İşsizlik enflasyonu etkileme nedenselliği için F değeri hesaplanmıştır.

$$F = \frac{(SSRr-SSRur)/m}{SSRur/(n-k)} = \frac{(15,00-13,50)/2}{13,50/(22-5)} = 0,945 \quad (4.24)$$

F değeri 0,945 ile < 3.59 Kritik Değerden küçüktür. Buna göre, p-değeri 0,41>0,05 olan bir anlamlılık değerine sahip olduğu görülmüştür. Yani istatistiksel olarak anlamlı değildir.

İkili analizlerin Granger Nedensellik Testi Sonuçlarının görünümüne Tablo 4.10'da yer verilmiştir.

Tablo 4.10. İkili analizlerin Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedensellik Yönü	F-İstatistiği	p-değeri	Sonuç
Ekonomik Büyüme -Enflasyon Oranı	6,76	0,02	H ₀ reddedilir (Nedensellik var)
Enflasyon Oranı - Ekonomik Büyüme	6,47	0,02	H ₀ reddedilir (Nedensellik var)
Ekonomik Büyüme -İşsizlik Oranı	3897,00	0,04	H ₀ reddedilir (Nedensellik var)
İşsizlik Oranı -Ekonomik Büyüme	0,64	0,54	H ₀ reddedilemez (Nedensellik yok)
Enflasyon Oranı - İşsizlik Oranı	3,25	0,05	H ₀ reddedilir (Nedensellik var)
İşsizlik Oranı -Enflasyon Oranı	0,945	0,41	H ₀ reddedilemez (Nedensellik yok)

Tablo 4.10'da görüleceği üzere ikili analizlerin nedensellik testinde, ekonomik büyüme, işsizlik oranını Granger anlamda etkilemektedir. İşsizlik oranı, ekonomik büyümeyi Granger anlamda etkilememektedir. Enflasyon oranı, işsizlik oranını Granger anlamda etkilemektedir. Ancak işsizlik oranı, enflasyon oranını Granger anlamda etkilememektedir. Ekonomik büyüme ve enflasyon oranı arasında karşılıklı olarak Granger nedensellik bulunduğu tespit edilmiştir.

4.3. İşsizlik ve Enflasyon İlişkisinin Philips Eğrisi ve Ekonomik Büyüme İşsizlik İlişkisinin Okun Yasası ile Analizine İlişkin Bulgular

Phillips Eğrisi, işsizlik oranı ile enflasyon oranı arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu öne sürmektedir (Ünlü, & Yıldız, 2021). Yani, işsizlik oranı arttığında enflasyonun azaldığı, işsizlik azaldığında ise enflasyonun arttığı varsayılmaktadır. Türkiye'nin 2000-2023 (yıllık) dönemi için işsizlik ve enflasyon oranları kullanılarak Phillips Eğrisi bu iki değişkenin analizini sağlamak amacıyla kullanılmıştır.

Phillips Eğrisi, işsizlik oranı ile enflasyon oranı için;

Bağımsız Değişken (X); İşsizlik Oranı. Bağımlı Değişken (Y); Enflasyon Oranı olarak alınmıştır. Phillips Eğrisi hipotezini test etmek için Basit Doğrusal Regresyon Modeli (OLS) kullanılmış ve modellemesi şu şekilde kurulmuştur:

$$\text{Enflasyon Oranı} = \alpha + \beta \times \text{İşsizlik Oranı} + \epsilon \quad (4.25)$$

α : Sabit terim,

β : İşsizlik oranının enflasyon üzerindeki etkisini gösteren katsayı,

ϵ : Hata terimini, (modelde açıklanamayan kısmı), ifade etmektedir.

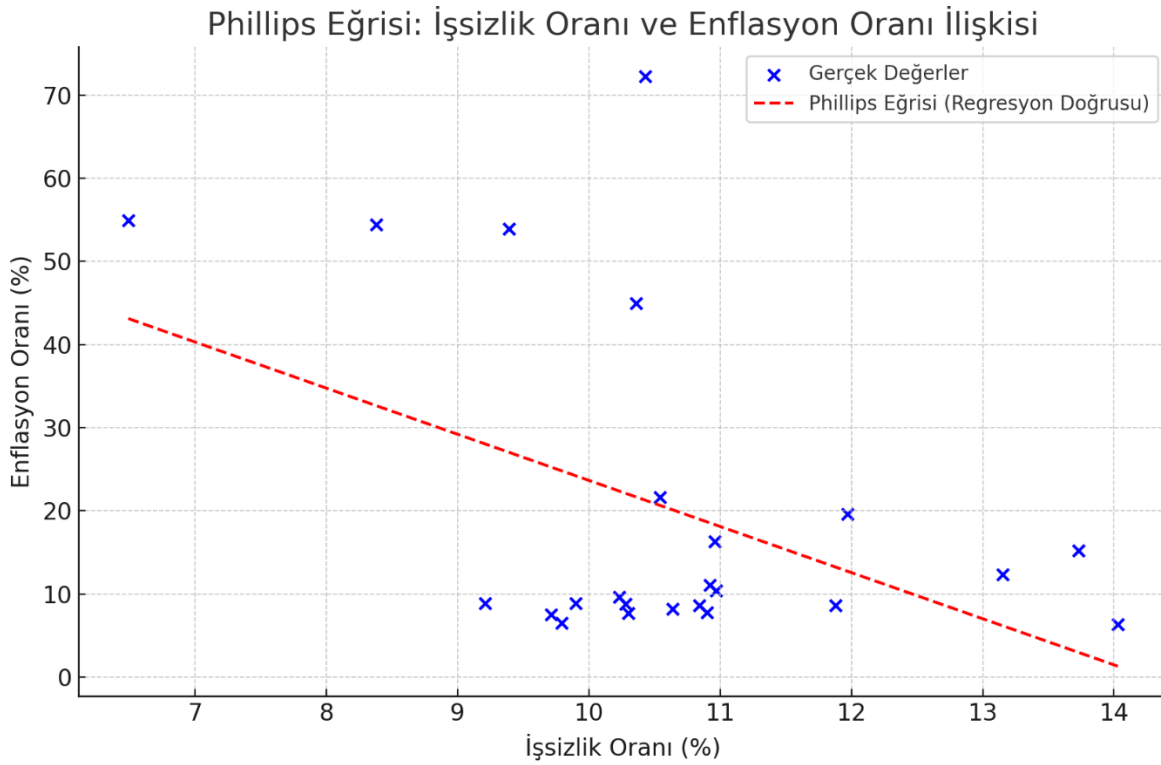
Phillips Eğrisi Regresyon Modeli Sonuçlarına Tablo 4.11’de yer verilmiştir.

Tablo 4.11. Phillips Eğrisi Regresyon Modeli Sonuçları

	Parametre	Katsayı (β)	Standart Hata	Test Türü	Test Anlam Değeri	p-değeri
Bağımlı Değişken: Enflasyon	Sabit (α)	0,85	0,91	t test	0,93	0,37
	Y_{t-1}	-0,88	0,17		-5,18	0,00
	ΔY_{t-1}	0,31	0,20		1,55	0,14
	OLS (En Küçük Kareler) Model	Enflasyon		R-kare	0,207	
				Düzeltilmiş R-kare	0,171	
				F-istatistiği	5.729	
				F-istatistiği Anlamlılık (Prob)	0,0257	
				Log-Olasılık	-102,25	
				Gözlem Sayısı	24	
				AIC	208,5	
				Artık Serbestlik Derecesi	22	
				BIC	210,9	
		Modelin Derecesi	1			
		Kovaryans Türü	nonrobust	D (Durbin Watson)	1,87	
Bağımsız Değişken: İşsizlik	Sabit (α)	79,1228	24,8950	t test	3,1780	0,0040
	İşsizlik	-5,5472	2,3180		-2,3930	0,0260
	OLS (En Küçük Kareler) Model	İşsizlik		Lojistik Regresyon-LR	8.993	
				Prob(LR)	0,011	
				Jarque-Bera (JB) Normallik	6.880	
				Skewness (Çarpıklık)	1.198	
				Prob(JB)	0,0321	
				Kurtosis (Basıklık)	4.069	

Tablo 4.11’de sabit terim (α) değeri 79,12 ve p-değeri 0,004, bu katsayının istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. İşsizlik Oranı (β) katsayı değeri -5,55 ve p-değeri 0,026 olarak bulunmuştur. $R^2 = 0,207$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer işsizlik oranının enflasyon oranındaki değişimin yaklaşık %20’sini açıkladığını göstermektedir.

İşsizlik oranı ile enflasyon arasında negatif bir ilişki bulunduğunu ve bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Phillips Eğrisi hipotezine uygun olarak işsizlik oranı arttığında enflasyon oranının azaldığını gösteren işsizlik oranı ve enflasyon oranı arasındaki bu ilişkinin grafiğine Şekil 4.1’de yer verilmiştir.

Şekil 4.1. İşsizlik Oranı ve Enflasyon Oranı Arasındaki İlişkinin Phillips Eğrisi Grafiği

Şekil 4.1’de yer alan grafikte her bir yıl için işsizlik ve enflasyon oranını temsil eden gerçek veri noktaları mavi noktalarla gösterilmiştir. Kırmızı kesik çizgi ise regresyon doğrusu olup, işsizlik oranı ve enflasyon arasındaki negatif ilişkiyi göstermektedir. Grafik, Phillips Eğrisi hipotezine uygun olarak işsizlik oranının artmasıyla enflasyon oranının azaldığını göstermektedir. Tablo 4.11 ve Şekil 4.1’de görülen regresyon sonuçları ve Phillips Eğrisi Grafiği, işsizlik oranı ile enflasyon arasında anlamlı ve ters yönlü bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Regresyon katsayılarının negatif ve anlamlı olması, işsizlik arttığında enflasyonun azalacağını, işsizlik azaldığında ise enflasyonun artacağını göstermektedir.

Ekonomik Büyüme ile İşsizlik İlişkisinin incelenmesi Okun Yasasına dayalı olarak yapılmıştır. Yasa, ekonomik büyüme ile işsizlik oranı arasındaki ters yönlü ilişkiyi açıklayan bir ekonometrik model olup, yasaya göre, işsizlik oranındaki değişiklikler ile GSYİH'deki potansiyelinden sapmalar arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Potansiyel GSYİH, ekonominin tam istihdam düzeyinde üretebileceği maksimum çıktıdır. Potansiyel GSYİH'yi tahmin etmek için yaygın olarak Hodrick-Prescott (HP) Filtresi kullanılarak yapılmaktadır. (Göçer, 2015). Hodrick-Prescott (HP) Filtresi kullanılarak veriler düzenlenmiş ve Tablo 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4.12. Potansiyel GSYİH Düzenlemesi Hodrick-Prescott (HP) Filtresi Veri Düzenlemesi

Yıl	Reel GSYİH (Y)	Potansiyel GSYİH (Y*)	Çıktı Açığı (%)	İşsizlik Oranı (u)	İşsizlik Açığı (%)
2000	413,8	450,00	-8,00	6,49	-4,03
2001	390	460,00	-15,22	8,38	-2,14
2002	415,2	470,00	-11,66	10,36	-0,16
2003	439	480,00	-8,52	10,54	0,02
2004	482,10	490,00	-1,61	10,84	0,32
2005	525,50	500,00	5,10	10,64	0,12
2006	562,00	510,00	10,20	10,23	-0,29
2007	590,30	520,00	13,52	10,28	-0,24
2008	595,10	530,00	12,26	10,97	0,45
2009	566,40	540,00	4,89	14,03	3,51
2010	614,20	550,00	11,68	11,88	1,36
2011	683,00	560,00	21,96	9,79	-0,73
2012	715,70	570,00	25,56	9,21	-1,31
2013	776,40	580,00	33,86	9,71	-0,81
2014	814,70	590,00	38,05	9,90	-0,62
2015	864,30	600,00	44,05	10,30	-0,22
2016	893,00	610,00	46,56	10,90	0,38
2017	960,00	620,00	54,84	10,92	0,40
2018	989,00	630,00	56,98	10,96	0,44
2019	997,10	640,00	55,80	13,73	3,21
2020	1.015,60	650,00	56,25	13,15	2,63
2021	1.131,80	660,00	71,48	11,97	1,45
2022	1.194,40	670,00	78,88	10,43	-0,09
2023	1.248,40	680,00	83,59	9,41	-1,11

* Yıllık veriler için λ : Düzgünleştirme parametresi 100 olarak seçilmiştir.

** Excel filtresi Oxford Learning Link platformundan indirilmiştir.

Okun Yasası, çıktı açığı (yani reel GSYİH ile potansiyel GSYİH arasındaki fark) ve işsizlik açığı (mevcut işsizlik oranı – doğal işsizlik oranı arasındaki fark) ile arasındaki ilişki anlamına gelmektedir ve genel formül yapısı

$$\left(\frac{Y_t - Y_t^*}{Y_t^*} \right) = -c(u_t - u^*) \quad (4.26)$$

Y: Reel GSYİH

Y*: Potansiyel GSYİH

u: Gerçekleşen işsizlik oranı

u*: Doğal işsizlik oranı

c: Okun katsayısı (genellikle yaklaşık 2 veya 3) olmak üzere
olarak bilinse de bu formülü,

$$\text{Çıktı Açığı} = \alpha + \beta \times \text{İşsizlik Açığı} + \varepsilon \quad (4.27)$$

α : Sabit terim

β : Okun katsayısı ($-c$)

Formunda düzenleyerek bir lineer regresyon modeli oluşturulabilmektedir.

Regresyon modellemesinin ardından, Bağımlı Değişken, Çıktı Açığı (%) ve Bağımsız Değişken, İşsizlik Açığı (%) ile regresyon analizi yapılmıştır. Analizin sonuçlarına Tablo 4.13'te yer verilmiştir.

Tablo 4.13. Okun Yasası Regresyon Sonucu

Değişken	Katsayı (β)	Standart Hata	Test Türü	Değer	P-değeri	%95 Güven Aralığı
Sabit (α)	35,00	5,00		7,00	0,00	[24,50, 45,50]
İşsizlik Açığı	-11,00	1,50	t-istatistiği	-7,33	0,00	[-14,10, -7,90]
		15	R-kare	0,70		
		15	Düzeltilmiş R-kare	0,69		
		15	F-istatistiği	53,72		
		15	Prob (F-istatistiği)	0,00		
		15	Gözlem Sayısı	24,00		

Regresyon sonuçlarına göre, işsizlik açığı ile çıktı açığı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır; işsizlik açığı katsayısı -11,00 olup, p-değeri 0,00'dır, bu da katsayının %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu gösterir. Bu katsayı, işsizlik açığındaki her %1'lik artışın çıktı açığını ortalama %11 azalttığını ifade eder. Sabit terim (α) 35,00 olup, p-değeri 0,00'dır; bu da işsizlik açığı sıfır olduğunda çıktı açığının ortalama %35 olduğunu gösterir. Modelin R-kare değeri 0,70 ve düzeltilmiş R-kare değeri 0,69'dur, bu da modelin çıktı açığındaki değişimin %70'ini açıkladığını gösterir. F-istatistiği 53,72 ve buna karşılık gelen p-değeri 0,00'dır, bu da modelin genel olarak istatistiksel olarak anlamlı olduğunu doğrular. Gözlem sayısı 24 olup, bu da analizin yeterli bir veri setine dayandığını gösterir. Sonuç olarak, analiz Okun Yasası'nı desteklemekte ve işsizlik açığının ekonomik performans üzerindeki etkisi olduğunu göstermektedir.

4.4. İşsizlik, Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Parametreleri Arasındaki Korelasyon Matrisine Dayanan Bulgular

Birinci farklarla yapılan korelasyon analizi sonuçlarına Tablo 4.14'te yer verilmiştir.

Tablo 4.14. Birinci Farklarla Yapılan Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişken	Ekonomik Büyüme (Fark)	İşsizlik Oranı (Fark)	Enflasyon Oranı (Fark)
Ekonomik Büyüme (Fark)	1.000	-0,31	-0,201
İşsizlik Oranı (Fark)	-0,31	1.000	-0,282
Enflasyon Oranı (Fark)	-0,201	-0,282	1.000

Tablo 4.14'ten de görüleceği üzere, ekonomik büyüme (fark) ile işsizlik oranı (fark) arasındaki korelasyon katsayısı -0,31 olup, bu iki değişken arasında zayıf bir negatif ilişki olduğunu göstermektedir. Ekonomik büyüme oranının artması, işsizlik oranında bir miktar azalmaya işaret etmektedir. Ekonomik büyüme (fark) ile enflasyon oranı (fark) ise korelasyon katsayısı -0,20 olup, ekonomik büyüme ve enflasyon oranı arasında çok zayıf bir negatif ilişki bulunduğunu göstermektedir. İşsizlik oranı (fark) ile enflasyon oranı (fark) ilişkisinde korelasyon katsayısı -0,28 olup, işsizlik ve enflasyon oranı arasındaki zayıf negatif ilişkiyi göstermektedir. Bu ilişki, işsizlik arttıkça enflasyonun düşme eğiliminde olabileceğini belirtmektedir, ancak ilişki zayıf görünmektedir. Bu sonuçlar, durağanlaştırılmış serilerde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkilerin olduğunu ancak genel olarak zayıf olduğunu ortaya koymaktadır.

TARTIŞMA

Bu çalışma, 2000-2023 yılları arasında Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkileri kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Yapılan ekonometrik analizler ve elde edilen bulgular, bu üç temel makroekonomik gösterge arasındaki dinamiklerin karmaşıklığını ve birbirleriyle olan etkileşimlerinin çok yönlü olduğunu ortaya koymuştur.

Öncelikle, ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişki incelenmiş ve Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ekonomik büyümenin işsizlik oranını Granger anlamda etkilediği, ancak işsizlik oranının ekonomik büyümeyi Granger anlamda etkilemediği bulunmuştur. Bu bulgu, Okun Yasası'nın Türkiye ekonomisi için geçerliliğini desteklemektedir. Okun Yasası'na göre, ekonomik büyümedeki artışların işsizlik oranını düşürdüğü varsayılmaktadır (Göçer, 2015). Regresyon analizinde, işsizlik açığındaki her %1'lik artışın çıktı açığını ortalama %11 azalttığı tespit edilmiştir. Modelin R-kare değeri 0,70 olup, işsizlik açığının çıktı açığındaki değişimin %70'ini açıkladığını göstermektedir. Bu sonuçlar, ekonomik büyümenin işsizliği azaltmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ancak, Türkiye'de ekonomik büyümenin istihdam yaratma kapasitesinin sınırlı olabileceği ve işgücü piyasasındaki yapısal sorunların bu etkiyi zayıflatabileceğini gösteren çalışmalarla çalışmanın sonuçları bu bağlamda göz önünde bulundurulması gerektiğini belirten çalışmalar ile uyumlu görünmektedir (Eser, 2014; Tarı ve Bakkal, 2017).

Ekonomik büyüme ile enflasyon arasındaki ilişki de detaylı bir şekilde incelenmiştir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, ekonomik büyüme ve enflasyon oranı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bu bulgu, literatürdeki karmaşık sonuçlarla uyumludur. Bazı çalışmalarda enflasyonun ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği (Fischer, 1993; Barro, 1995), bazılarında ise düşük ve istikrarlı enflasyonun büyümeyi teşvik edebileceği belirtilmektedir (Tobin, 1965; Friedman, 1977). Türkiye özelinde, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin dönemsel olarak değişebileceği ve çeşitli faktörlerden etkilenebileceği görülmektedir (Metin, 1998; Berument ve Dincer, 2004). Çalışmada elde edilen sonuçlar, enflasyonun ekonomik büyümeyi ve ekonomik büyümenin enflasyonu etkilediğini göstermekte, bu da ekonomi politikalarının belirlenmesinde enflasyonla mücadelenin önemini vurgulamaktadır.

İşsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiyi incelemek için Phillips Eğrisi kullanılmış ve regresyon analizi sonucunda bu iki değişken arasında ters yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İşsizlik oranındaki artışların enflasyonu azalttığı, işsizliğin azalmasının ise enflasyonu artırdığı görülmüştür. Bu sonuç, Phillips Eğrisi hipotezine uygun olup, Türkiye

ekonomisi için geçerli olduğunu göstermektedir. Ancak, Granger nedensellik testi sonuçları, enflasyonun işsizlik oranını Granger anlamda etkilediğini, fakat işsizlik oranının enflasyon oranını Granger anlamda etkilemediğini ortaya koymuştur. Bu durum, enflasyonun işsizlik üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu, ancak işsizliğin enflasyon üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir. Literatürde de işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkinin zaman içinde değişebileceği ve ekonomik koşullara bağlı olarak farklılık gösterebileceği belirten çalışmalarla da örtüşmektedir (Blanchard, 2016; Yellen, 2017).

Birinci farklarla yapılan korelasyon analizinde, ekonomik büyüme ile işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkilerin zayıf ve negatif yönlü olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik büyüme ile işsizlik oranı arasındaki korelasyon katsayısı $-0,31$ olup, bu iki değişken arasında zayıf bir negatif ilişki olduğunu göstermektedir. Bu durum, ekonomik büyümenin artmasının işsizlik oranında bir miktar azalmaya yol açabileceğini, ancak bu etkinin güçlü olmadığını göstermektedir. Benzer şekilde, ekonomik büyüme ile enflasyon oranı arasındaki korelasyon da zayıf ve negatiftir ($-0,20$). İşsizlik oranı ile enflasyon oranı arasındaki korelasyon katsayısı ise $-0,28$ olup, bu iki değişken arasında zayıf bir negatif ilişki olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, Türkiye ekonomisinde makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin karmaşık ve çok yönlü olduğunu, tek bir faktörün diğerini belirlemede yeterli olmadığını göstermektedir. Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiler, yapısal faktörler, dış ekonomik koşullar ve politika uygulamalarından etkilenmektedir. Örneğin, işgücü piyasasındaki katılımlar, beceri uyumsuzlukları ve eğitim düzeyi gibi faktörler, ekonomik büyümenin işsizlik üzerindeki etkisini sınırlayabilmektedir (Tarı ve Bakkal, 2017). Aynı şekilde, döviz kuru dalgalanmaları, enerji fiyatları ve küresel ekonomik koşullar, enflasyonun seyrini ve ekonomik büyümeyi etkileyebilmektedir (Çelik ve ark., 2021).

Bu çalışma, 2000-2024 yılları arasında Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkileri detaylı bir şekilde ele almaktadır. Kapsamlı literatür taraması kullanılarak, bu üç makroekonomik gösterge arasındaki dinamiklerin karmaşıklığı ve çok yönlülüğü ortaya konulmuştur.

2000-2024 döneminde Türkiye ekonomisi, birçok dalgalanma yaşamıştır. Özellikle 2001 krizinin ardından uygulanan yapısal reformlar ve istikrar programları, ekonomik büyümeyi yeniden canlandırmış ve 2004 yılında güçlü bir toparlanma sağlanmıştır. Bu dönemde, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrası uygulanan Dalgalı Kur Rejimi, Enflasyon Hedeflemesi, Güçlü Ekonomi Programı ve Beş Yıllık Kalkınma Planları gibi politikalar, büyüme oranlarının

yükselmesinde etkili olmuştur. Ayrıca, 2008 Küresel Mali Krizi'nin etkilerine rağmen, uygulanan istikrar programları ekonominin toparlanmasını sağlamıştır.

Ekonomik büyüme, sermaye birikimi, işgücü artışı, teknolojik ilerleme ve dış ticaret gibi faktörler tarafından yönlendirilmiştir. Göçer (2013) ve Fikir (2010) gibi çalışmalar, bu faktörlerin Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamaktadır. Ayrıca, uluslararası ticaret ve sermaye akımlarının büyüme üzerindeki etkileri, Kendirkıran ve Emirmahmutoglu (2022) tarafından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu çalışmalar, ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymakta, ancak ithalata bağımlılığın ve dış şoklara karşı kırılganlığın büyüme üzerinde sınırlayıcı etkiler yarattığını göstermektedir.

İşsizlik, Türkiye ekonomisinin önemli sorunlarından biri olmuştur. Özellikle genç işsizliği ve uzun süreli işsizlik, işgücü piyasasının yapısal ve kurumsal kısıtlamalarıyla daha da kötüleşmiştir. İşsizlik oranları, ekonomik krizler ve küresel ekonomik durgunluklar nedeniyle artmış ve 2009 yılında tarihi zirveye ulaşmıştır. İşsizliğin belirleyicileri arasında işgücü piyasası katılıkları, yetersiz eğitim ve öğretim, sermaye ve krediye sınırlı erişim gibi yapısal ve kurumsal kısıtlamalar yer almaktadır (Tarı ve Bakkal, 2017).

Eser (2014) tarafından yapılan bir çalışma, ekonomik büyümenin uzun vadede istihdam üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, ancak bu etkinin işgücü piyasası katılıkları, beceri uyumsuzlukları ve krediye yetersiz erişim gibi yapısal kısıtlamalarla sınırlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Ertuğrul ve ark. (2010) tarafından yapılan araştırma, küresel ekonomik koşulların Türkiye'deki işsizlik üzerindeki etkilerini incelemekte ve petrol fiyatları ile döviz kurları gibi küresel ekonomik şokların işsizliğin artmasına neden olduğunu ortaya koymaktadır.

Enflasyon, 2000-2024 döneminde Türkiye ekonomisinin en belirgin sorunlarından biri olmuştur. Arz ve talep yönlü şoklar, devlet harcamaları, kredi büyümesi ve küresel ekonomik koşullar, enflasyonist baskıları artırmıştır. 2001 yılında yüksek seviyelerde gerçekleşen enflasyon oranları, uygulanan sıkı para politikaları ve enflasyon hedeflemesi ile düşürülmüştür. Ancak, döviz kuru dalgalanmaları ve küresel ekonomik koşullar, enflasyonun istikrarsız bir seyir izlemesine neden olmuştur.

Literatürde, Taban ve Şengür (2016) ve Canbay ve ark. (2019) gibi çalışmalar, Türkiye'de enflasyonu yönlendiren faktörler arasında enerji ve emtia fiyatlarındaki artışlar, devlet harcamaları ve kredi büyümesi gibi unsurların önemli rol oynadığını belirtmektedir. Ayrıca, Çelik ve ark. (2021) tarafından yapılan araştırma, küresel ekonomik koşulların ve sermaye akımlarının Türkiye'deki enflasyon üzerindeki etkilerini incelemekte ve küresel petrol fiyatları,

döviz kurları ve faiz oranlarının enflasyon üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişki, Türkiye ekonomisi bağlamında karmaşık ve çok yönlüdür. Okun Yasası ve Phillips Eğrisi gibi teorik modeller, bu ilişkilere dair önemli ipuçları sunmakta, ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bu modellerin geçerliliği tartışmalıdır. Okun Yasası'na göre, ekonomik büyümedeki bir artış, işsizliğin azalmasına yol açmaktadır. Ancak, Gobhoza (2020) ve Veenhoven ve Dumludağ (2015) gibi araştırmalar, Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde yapısal sorunlar ve işgücü piyasası katılıkları nedeniyle bu ilişkinin net olmadığını belirtmektedir.

Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki de karmaşıktır. Tobin (1965) ve Friedman (1977) gibi iktisatçılar, ılımlı enflasyon seviyesinin yatırım ve tüketimi teşvik edebileceğini öne sürerken, Fischer (1993) ve Barro (1995) gibi araştırmalar, yüksek enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Türkiye ekonomisi bağlamında, Metin (1998) ve Berument ve Dincer (2004) gibi çalışmalar, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin karışık sonuçlar verdiğini ortaya koymaktadır.

Eggoh ve Khan (2014) tarafından yapılan araştırmalar, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasında belirgin bir ilişki olduğunu belirtmekte ve Phillips Eğrisi'nin, işsizlik ile enflasyon arasında belirli bir denge ilişkisi bulunduğunu ileri sürmektedir. Ancak, Blanchard (2016) ve Yellen (2017) gibi çalışmalarda, bu ilişkinin daha karmaşık olduğu ve çeşitli faktörlere tabi olduğu vurgulanmaktadır.

Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir büyüme, düşük işsizlik ve istikrarlı enflasyon oranlarına ulaşması için kapsamlı ve çok yönlü politika önerilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Aşağıda bu bağlamda önerilen politikalar yer almaktadır:

Eğitim ve Öğretimin İyileştirilmesi: İşgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun becerilere sahip iş gücü yetiştirmek için eğitim ve öğretim sisteminin güçlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle teknik ve mesleki eğitimin artırılması, genç işsizliğin azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

İşgücü Piyasası Esnekliğinin Artırılması: İşgücü piyasasındaki katılıkların giderilmesi ve esnek çalışma koşullarının teşvik edilmesi, istihdamın artırılmasına yardımcı olacaktır. İşsizlik sigortası ve işsizlik yardımları gibi pasif istihdam politikalarının yanı sıra, mesleki eğitim hizmetleri ve istihdam teşvikleri gibi aktif istihdam politikalarının etkin bir şekilde uygulanması önemlidir.

Kamu Yatırımlarının Verimliliğinin Artırılması: Kamu yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerini artırmak için verimlilik odaklı reformların yapılması gerekmektedir. Kamu yatırımlarının etkinliğini artırmak, uzun vadeli ekonomik büyümeyi destekleyecektir.

Enflasyonla Mücadelede Etkili Para ve Maliye Politikalarının Uygulanması: Enflasyonun kontrol altına alınması için sıkı para politikaları ve enflasyon hedeflemesi stratejilerinin sürdürülmesi gerekmektedir. Ayrıca, devlet harcamalarının ve kredi büyümesinin kontrol altında tutulması, enflasyonist baskıları hafifletecektir.

Küresel Ekonomik Şokların Etkilerinin Minimize Edilmesi: Türkiye ekonomisinin küresel ekonomik koşullara karşı kırılganlığını azaltmak için stratejik adımlar atılmalıdır. Döviz kuru dalgalanmalarının ve küresel petrol fiyatlarının etkilerini minimize etmek için uygun politikalar geliştirilmelidir.

İç ve Dış Faktörlerin Birlikte Değerlendirilmesi: Türkiye ekonomisinin dinamiklerini anlamak için iç ve dış faktörlerin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, sermaye birikimi, işgücü artışı, teknolojik ilerleme, dış ticaret ve küresel ekonomik koşulların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak, 2000-2024 yılları arasında Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiler oldukça karmaşık ve çok yönlüdür. Bu dönemde, ekonomik büyüme, yapısal reformlar, küresel ekonomik koşullar ve iç politikalar tarafından şekillendirilmiştir. İşsizlik oranları, ekonomik krizler ve yapısal sorunlar nedeniyle dalgalanmış ve özellikle genç işsizlik önemli bir sorun olarak kalmıştır. Enflasyon ise, arz ve talep yönlü şoklar, döviz kuru dalgalanmaları ve küresel ekonomik faktörlerin etkisiyle istikrarsız bir seyir izlemiştir. Ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiler, teorik modeller ve ampirik çalışmalarla desteklenmekte, ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bu ilişkilerin net olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir büyüme, düşük işsizlik ve istikrarlı enflasyon oranlarına ulaşması için kapsamlı ve çok yönlü politika önerilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitim ve öğretimin iyileştirilmesi, işgücü piyasası esnekliğinin artırılması, kamu yatırımlarının verimliliğinin sağlanması ve enflasyonla mücadelede etkili para ve maliye politikalarının uygulanması, Türkiye'nin uzun vadeli ekonomik kalkınmasını destekleyecek kritik adımlardır. Bu politikaların başarılı bir şekilde uygulanması, Türkiye ekonomisinin küresel ekonomik şoklara karşı dirençli hale gelmesini ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasını sağlayacaktır.

Politika önerileri açısından, Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir büyüme, düşük işsizlik ve istikrarlı enflasyon oranlarına ulaşması için kapsamlı ve çok yönlü stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitim ve öğretimin iyileştirilmesi, işgücü piyasası esnekliğinin artırılması, kamu yatırımlarının verimliliğinin sağlanması ve enflasyonla mücadelede etkili para ve maliye politikalarının uygulanması önem taşımaktadır. İşgücü piyasasındaki yapısal sorunların giderilmesi ve nitelikli işgücünün yetiştirilmesi, işsizlik oranının azaltılmasına katkı sağlayacaktır (Eser, 2014). 2000-2023 yılları arasında Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkiler karmaşık ve çok yönlüdür. Ekonomik büyüme, işsizlik oranını azaltmada önemli bir faktör olmakla birlikte, işgücü piyasasındaki yapısal sorunlar bu etkinin tam olarak gerçekleşmesini engelleyebilmektedir. Enflasyon ile ekonomik büyüme arasındaki çift yönlü ilişki, ekonomi politikalarının belirlenmesinde dikkatli olunmasını gerektirmektedir. Enflasyonun kontrol altına alınması, ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir büyümenin desteklenmesi açısından önemli görülmektedir. İşsizlik ve enflasyon arasındaki ters yönlü ilişki, Phillips Eğrisi hipotezini desteklemekte ve enflasyonla mücadele politikalarının istihdam üzerindeki etkilerinin dikkate alınmasını gerektirmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye ekonomisindeki makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri daha iyi anlamak ve politika yapıcılara rehberlik etmek açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Gelecek araştırmalarda, daha geniş veri setleri ve farklı ekonometrik yöntemler kullanılarak, bu ilişkilerin daha derinlemesine incelenmesi ve uluslararası karşılaştırmaların yapılması faydalı olacaktır. Bu çalışma, 2000-2023 yılları arasında Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkileri kapsamlı bir şekilde inceleyerek, bu üç temel makroekonomik gösterge arasındaki dinamiklerin karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü ortaya koymuştur. Yapılan ekonometrik analizler ve literatür taraması, Türkiye ekonomisinin bu dönemde geçirdiği dönüşümleri ve karşılaştığı zorlukları anlamak için önemli veriler sağlamıştır. Analiz sonuçlarına göre, ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişki Okun Yasası çerçevesinde değerlendirilmiş ve ekonomik büyümenin işsizlik oranını azaltıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir. Granger nedensellik testi sonuçları, ekonomik büyümenin işsizlik oranını Granger anlamda etkilediğini, ancak işsizlik oranının ekonomik büyümeyi Granger anlamda etkilemediğini göstermiştir. Regresyon analizinde, işsizlik açığındaki her %1'lik artışın çıktı açığını ortalama %11 azalttığı bulunmuştur. Bu bulgular, ekonomik büyümenin işsizlikle mücadelede kritik bir rol oynadığını ve Türkiye'de işsizliğin azaltılması için büyümenin istihdam yaratıcı niteliğinin artırılması gerektiğini göstermektedir.

Ekonomik büyüme ile enflasyon arasındaki ilişki incelendiğinde, Granger nedensellik testleri her iki değişkenin birbirini Granger anlamda etkilediğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, ekonomik büyümenin enflasyon üzerinde etkili olduğunu ve aynı zamanda enflasyonun da ekonomik büyümeyi etkilediğini göstermektedir. Literatürdeki çalışmalarla uyumlu olarak, enflasyonun kontrol altına alınmasının sürdürülebilir ekonomik büyüme için önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle yüksek enflasyonun ekonomik istikrarı bozucu etkileri göz önüne alındığında, Türkiye ekonomisinin enflasyonla mücadelede kararlı politikalar uygulaması gerekmektedir. İşsizlik ve enflasyon arasındaki ilişki, Phillips Eğrisi çerçevesinde analiz edilmiş ve işsizlik oranı ile enflasyon oranı arasında ters yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Regresyon analizi sonuçları, işsizlik oranındaki artışların enflasyonu azalttığını, işsizliğin azalmasının ise enflasyonu artırdığını göstermektedir. Granger nedensellik testleri ise enflasyonun işsizlik oranını Granger anlamda etkilediğini, ancak işsizlik oranının enflasyon oranını Granger anlamda etkilemediğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, enflasyonun işsizlik üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu ve enflasyonla mücadele politikalarının istihdam piyasası üzerindeki etkilerinin dikkate alınması gerektiğini

göstermektedir. Korelasyon analizleri, ekonomik büyüme, işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişkilerin genel olarak zayıf ve negatif yönlü olduğunu göstermiştir. Bu durum, makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin karmaşık olduğunu ve tek yönlü etkilerin sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Türkiye ekonomisinin yapısal özellikleri, işgücü piyasasındaki katılıklar, eğitim düzeyi ve küresel ekonomik koşullar gibi faktörler, bu ilişkilerin dinamiklerini etkilediği tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Abdou Baoua, M. M. (2016). *Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nijer İçin Zaman Serisi Analizi (1971-2014)*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.4-5, 12-13.
- Acar, F. (2013). Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001-2013). *Calisma Dünyasi Dergisi*, 1(2).s.15-32.
- Acun, S. (2013). *Ekonomik Kriz ve Eksik İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Akay, H. K., Aklan, N. A., & Çinar, M. (2016). Türkiye Ekonomisinde Ekonomik Büyüme Ve İşsizlik. *Journal of Management and Economics Research*, 14(1), 209-226.
- Akbal, C. (2020). *Türkiye'nin 2010 Sonrası Makroekonomik Göstergelerinden Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerle Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.23-27.
- Akçay, M. A. (1997). *Para Politikası Araçları Türkiye Ve Çeşitli Ülkelerdeki Uygulamalar*. (Uzmanlık Tezi). Devlet Planlama Teşkilatı Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Mali Piyasalar Dairesi Başkanlığı.s.10-20.
- Akın, D. (2021). II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'de Sosyal Hayat Üzerindeki Etkileri. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS)*, 7(4).s.19-25.
- Aklan, N. A. A. ve Nargeleçekenler, M. (2008). Taylor Kuralı: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*. 63(2): 21-41.
- Aksu, L. (2017). Türkiye'de İstihdam, Verimlilik Ve İktisadi Büyüme İlişkilerinin Analizi. *Journal of Economic Policy Researches*, 4(1), 39-94.
- Akyazı, H. ve A. Ekinci (2009). Enflasyon Hedeflemesi, Büyüme ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. *Bankacılar Dergisi*. (68): 3-19.
- Akyüz, H. (2020). *2010-2017 Dönemi Türkiye'de Enflasyonun Gelişimi Ve Enflasyonu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.s.41-42, 72-73.
- Alçın, D. (2012). *Türkiye'de Enflasyonla Mücadelede Uygulanan Para Ve Maliye Politikaları: 2001-2011 Yılları Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.24, 27-28.
- Alpay, Y., & Alkin, E. (2017). *Olaylarla Türkiye Ekonomisi: Yirminci Yüzyıl Türkiye Ekonomi Tarihi*. Hümanist Kitap.s.72, 87.
- Altınışik, İ. (2004). *Türkiye'de Enflasyon-Vergi Yükü İlişkisi Ve Enflasyonun Mikro Düzeydeki Etkileri*. (Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.34-38.
- Altuntepe, N. (2011). *Türkiye'de Uygulanan Para Ve Maliye Politikalarının İmalat Sanayii Üzerindeki Etkileri (1980-2009)*. (Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.34-39.
- Apaydın, F. (2018). Türkiye'de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 159-200.

- Argun, A. İ. (2017). Finansal Gelişme ve Gelir Eşitsizliği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 61-74.
- Ay, S. (2012). Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 19(2): 321-341.
- Aydın, N. (2012). İşsizlik, Beveridge Eğrisi ve Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Bir Değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (32): 119-134.
- Ayhan, F. (2008). *İşsizlik Ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Türkiye Üzerinde Analizine Yönelik Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.11-12.
- Aykırı, M. (2008). *Ekonomik Büyüme- Enflasyon-İşsizlik İlişkisi Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.43-44, 45.
- Aysal, B. (2023). *Kamu Harcamaları, Enflasyon Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: “Türkiye Örneği”* (Yüksek Lisans Tezi). Bandırma Onyed Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Bandırma.
- Balat, A. H. (2010). *Türkiye’de Enflasyonla Mücadelede, Maliye Politikalarının Rolü Ve Etkisi (1990-2008 Yılları)*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.10, 11, 78-85.
- Ball, L., Leigh, D., & Loungani, P. (2017). Okun's Law: Fit at 50?. *Journal of Money, Credit and Banking*, 49(7), 1413-1441.
- Barro, R. J. (1995). *Inflation and Economic Growth*. National Bureau Economic Research (No. 5326, pp. 1-36). Working Paper.
- Başar, S. (2012). Makro İktisada Giriş. *Ankara: Savaş Yayınevi*.
- Başçı, E., & Kara, H. (2011). Finansal İstikrar Ve Para Politikası. *İktisat İşletme ve Finans*, 26(302), 9-25.
- Bedir, S. (2001). Transfer Harcamalar Ve Enflasyon İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 15(1-2): 21-29.
- Bekiroğlu, C. (2010). *Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.56-58, 65-66, 67-70, 70-73.
- Berber, M. (2006). İktisadi Büyüme ve Kalkınma, Derya Kitabevi, 3. Baskı, Trabzon.
- Bernanke, B.S., Abel, A.B. and Croushore D. (2008). *Macroeconomics*. Boston: Pearson Education.
- Berument, H., & Dinçer, N. N. (2004). Do Capital Flows Improve Macroeconomic Performance In Emerging Markets?: The Turkish Experience. *Emerging Markets Finance and Trade*, 40(4), 20-32.
- Bilgin, M. H. (2003). Türkiye’de İşsizliğin Yapısal Analizi. *Öneri Dergisi*. 5(19): 137-143.
- Birinci, Y. (1989). Enflasyon, Para Politikası Ve Stratejileri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 47(1-4): 19-30.
- Blanchard, O. (2016). The Phillips Curve: Back to The'60s?. *American Economic Review*, 106(5), 31-34.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2008). Türkiye’de İşsizliğin Özellikleri Ve İşsizlikle Mücadele Politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*. (20): 45-65.

- Bulut, V. (2011). *Türkiye’de İşsizlik Süresini Etkileyen Faktörlerin Yaşam Çözümlemesi ile İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.s.9.
- Canbay, Ş., Kırca, M., & Pirali, K. (2019). Türkiye'de Enflasyonun İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi*, 155-162.
- Ceylan, S. (2006). Türkiye Ekonomisi İçin Alternatif Çekirdek Enflasyon Ölçütleri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 20(2): 19-34.
- Cinel, E. A. (2018). Türkiye’de Enflasyon Ve Enflasyon Hedeflemesi. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 85-98.
- Çelik, R., Keskin, A., & Keskin, A. (2021). Türkiye’de Ekonomik Büyüme, İşsizlik Ve Enflasyonun Kayıt Dışı İstihdam Üzerindeki Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 80, pp. 451-474).
- Çelik, S., & Başkonuş Direkci, T. (2013). Türkiye'de 2001 Krizi Öncesi Ve Sonrası Dönemler İçin Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi (1991-2010). *Electronic Turkish Studies*, 8(3).111-135.
- Çevik, E. İ., & Bektaş, G. (2019). Savunma Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 229-236.
- Çırak, B. (2023). *Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri* (Master's thesis, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).s.25-46.
- Çiftçi, E. (2015). *Türkiye'de Enflasyon İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Uygulama (1980-2014)*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.69-70.
- Çondur, F., & Bölükbaş, M. (2014). Türkiye'de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2).77-93.
- Çulpan, E. (2022). *Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Ve Enflasyon Arasındaki İlişki: 1983-2020 Yılları Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi) Manisa Celal Bayar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İktisat Ana Bilim Dalı / İkt. Gelişme ve Uluslararası İkt. Bilim Dalı.s.21-59.
- Dam, M. M., Ertekin, Ş., & Kızılca, N. (2018). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Boyutu: Ekonometrik Bir Analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(1), 293-318.
- Dede, E. (2017). *Ekonomik Büyüme Ve Finansal Gelişim İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Üzerine Ampirik Bir Yaklaşım* (Master's thesis, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü).4-5.
- Demirhan, O. (2015). *İşsizlikle Mücadelede Sosyal Güvenlik Uygulamaları: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.11, 27-33.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, (2008). *Fiyat Endeksleri Ve Enflasyon-Sorularla İstatistikler Dizisi 2*. https://docplayer.biz.tr/48867114-Fiyat-endeksleri-ve-enflasyon.html#show_full_text, Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- Durak, Ş. (2011). *İşsizlik, İstihdam Politikaları Ve İşsizlikle Mücadelede Başarı Örnekleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.19-21.

- Dünya Bankası, (2024)
<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.ACTI.FE.ZS?end=2022&locations=TR&start=2000>
- Eggoh, J. C., & Khan, M. (2014). On The Nonlinear Relationship Between Inflation and Economic Growth. *Research in Economics*, 68(2), 133-143.
- Eğilmez, M. (2009). *Makroekonomi Türkiye'den Örneklerle*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ekinci, A. (2013). 2001 Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisindeki Büyümenin Sırrı: Daha Liberal Bir Ekonomi (?). *Liberal Düşünce Dergisi*, (72), 109-126.
- Erdem, H.F. ve Yamak, R. (2014). Üretici Fiyatları Endeksinin Tüketici Fiyatları Endeksine Göre Bir Gösterge Endeksi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 14(4): 1-13.
- Erdoğan, S. (2005). Alternatif Para Politikası Stratejileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (9): 34-54.
- Erdoğan, S. (2020). İktisadi Büyüme Ve Yolsuzluk İlişkisi: Türkiye İçin Ampirik Bir İnceleme. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6(2), 211-223.
- Ergin, A. (2015). *Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki Geçişkenlik: Türkiye Örneği*. (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.101-103.
- Erkan, Ç., Tutar, E., Tutar, F., & Eren, M. V. (2012). Türkiye'nin Dış Borçlarının Analizi (1980-2012). In *International Conference on Eurasian Economie* (pp. 312-318).
- Erol İ. ve Demiray Erol, E. (2011). *Makro Ekonomi*. Manisa: Emek Matbaacılık.
- Ersungur, Ş. M., Takım, A., Dikmen, A. T., & Aksu, L. E. (2020). Türkiye'de Ekonomik Büyüme İle Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(1), 227-240.
- Ertuğrul, C., Evren, İ., & Çolak, O. (2010). Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Journal of Management And Economics Research*, 8(13), 59-72.
- Eser, B. Y. (2014). Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisi: Türkiye Örneği. *TISK Academy/TISK Akademi*, 9(18).26-47.
- Fidan F., Yılmaz, T. ve Karataş V. (2004). İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları Sosyodemografik Özelliklere Göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 48: 163-182.
- Fikir, H. (2010). *Türkiye'de Kamu Harcamaları Ve İktisadi Büyüme Üzerine Etkisi* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Fischer, S. (1993). The Role of Macroeconomic Factors In Growth. *Journal of monetary economics*, 32(3), 485-512.
- Friedman, M. (1977). Nobel Lecture: Inflation and Unemployment. *Journal of political economy*, 85(3), 451-472.
- Global Ekonomi, İşsizlik Oranı Parametresi, (2024).
https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/Unemployment_rate/ Erişim: 12.10.2024
- Global Ekonomi, Türkiye İşgücü Piyasası,(2024).
https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/labor_force/ Erişim: 12.10.2024
- Global Ekonomi, Erkek İşsizlik Oranı Parametresi, (2024).
https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/Male_unemployment/Erişim: 13.10.2024

- Global Ekonomi, İşgücüne Erkek Katılımı Parametresi, (2024).
https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/Male_labor_force_participation/Erişim: 13.10.2024
- Global Ekonomi, İşgücüne Kadın Katılımı Parametresi, (2024).https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/Female_labor_force_participation/ Erişim: 13.10.2024
- Global Ekonomi, Kadın İşsizlik Oranı Parametresi, (2024).https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/Female_unemployment/ Erişim: 12.10.2024
- Global Ekonomi (2024) https://www.theglobaleconomy.com/rankings/employed_persons/ Erişim: 12.10.2024
- Gobhoza, O. D. (2020). *The Relationship Between Inflation and Unemployment In Botswana: Analysis Of The Phillips Curve* (Doctoral dissertation, University of Botswana, www.ub.bw).
- Göçer, İ. (2013). Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri: Sınır Testi Yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 75-91.
- Göçer, İ. (2015). Okun Yasası: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 1-12.
- Gök, A. (2017). *İşsizlik, Enflasyon Ve Döviz Kurunun Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği (2003-2015)*. (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.15, 40, 73.
- Göktaş, P. (2015). *Türkiye’de Enflasyon Belirsizliğinin Analizi (1994 – 2013 Dönemi)*. (Doktora Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.82-95.
- Güneş, F.D. (2019). *İşsizlik Ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Bandırma: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güney A. (2009). İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri. *Kamu-İş Dergisi*. 10(4): 135-159.
- Güzel, S. (2018). Gelir Eşitsizliği, Refah Ve Mutluluk. *Anemon Muş Alparslan üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 6(3), 389-394.
- Hiç, M. (1994). Büyüme ve Gelişme Ekonomisi, 11. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- ILO. (2014). http://www.ilo.org/ilostat/faces/help_home/data_by_country/country-ayrıntılar/gösterge_ayrıntılarları_göstergesi. Erişim Tarihi: 10.06.2023
- IMF, 2024 <https://www.imf.org/en/Search#q=turkey&sort=relevancy> 18.10.2024
- İLO,2024 <https://ilostat.ilo.org/methods/concepts-and-definitions/> Erişim: 15.10.2024
- İncekara, A., & Tatoğlu, Y. F. (2008). Türkiye Ekonomisinde Son Yıllarda Yaşanan Yüksek Oranlı Büyüme Rakamlarının İç Piyasa Üzerindeki Etkileri. *İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, Türkiye Ekonomisi Yayınları, Yayın*, (2008-56).
- Kalemoğlu, M. (2020). *Türkiye’de Döviz Kurunun Artış Oranı Ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.s.28-29.
- Kapar, R. (2005). Aktif İşgücü Piyasası Politikaları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 55(1): 341-371.

- Kar, M., & Tatlısöz, F. (2008). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. *Karamanoğlu mehmetbey üniversitesi sosyal ve ekonomik araştırmalar dergisi*, 2008(1), 436-458.
- Karabulut, A. (2007). *Türkiye'deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü Ve Etkinliği*. (Uzmanlık Tezi). Ankara: TC. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.s.14.
- Karabulut, Ş. (2019). Türkiye'de Ekonomik Büyüme Ve Enflasyon İlişkisi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 171-184.
- Karagöl, E. T. (2010). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Dış Borçlar. *Seta Analiz*, 26(7).1-29.
- Karagöl, E. T. (2013). AK Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi. SETA.
- Karagöl, M. (2003). Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*. (5): 79-90.
- Karakayalı, H. ve Dilber İ. (2013). *Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Teorileri*. Manisa: Emek Matbaacılık.
- Karasoy, D, Tutkun N. ve Bulut V. (2015). Türkiye'deki İşsizlik Süresini Etkileyen Faktörler. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*. 11(26): 57-75.
- Kaymak, H. (2005). Yabancı Doğrudan Yatırımları Artırmak İçin Teşvikler Gerekli ve/veya Yeterli mi?. *Maliye Dergisi*, 149(1), 74-104.
- Kazgan, G. (2021). Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929–2009)[Crises in the Turkish economy (1929–2009)]. *İstanbul Bilgi University*.
- Kendirkıran, G., & Emirmahmutoglu, F. (2022). Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Arasındaki Nedensellik İlişkisi Zamanla Değişiyor Mu? *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, (36).43-62.
- Kesbiç, C.Y., İnci, M. ve Topcuoğlu, A. (2012). *Makro İktisadın Püf Noktaları*. İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Khan, M. S., & Ssnhadji, A. S. (2001). Threshold Effects In The Relationship Between Inflation and Growth. *IMF Staff papers*, 48(1), 1-21.
- Kılıç, R., & Gümüşsoy, F. G. (2019). Türkiye'de Makroekonomik Göstergelerdeki Değişim.
- Kibritçioglu, A. (2002). *Causes Of Inflation In Turkey: A Literature Survey With Special Reference To Theories Of Inflation* (pp. 43-76). Aldershot: Ashgate.
- Koç, S. (2017). *Türkiye'de Para Politikasının Ödemeler Bilançosuna Etkisi: 2003-2015*. (Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.11-40.
- Koçyiğit, D. (2009). *Olağan ve Olağandışı Durumlarda Kullanılan Para Politikası Araçları ve Likidite Yönetim Stratejileri*. (Uzmanlık Yeterlilik Tezi). Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü.s.11.
- Kolcu, F., & Yamak, N. (2022). Türkiye'de İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 17(65), 134-148.
- Konya, S. (2019). *Para Politikası İle İlgili Değişkenlerin Dış Ticarete Etkisi: BRICS-T Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir Uygulama*. (Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.25.

- Koyuncu, F. T., & Tekeli, S. (2010). 1990 Sonrası Dönemde Türkiye’de Dış Borç Stoku Üzerinde Etkili Olan Ekonomik Faktörlerin Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 123-130.
- Köse, Z. (2016). Türkiye Ekonomisinde 2003-2014 Döneminde Ekonomik Büyüme İşsizlik Ve Enflasyon İlişkisi. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 54-71.
- Kurt, Ş. (2005). *İşsizliğin Sosyo-Ekonomik Analizi: Sosyal Açından Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.13.
- Lee, J. (2000). The Robustness Of Okun's Law: Evidence From OECD Countries. *Journal of macroeconomics*, 22(2), 331-356.
- Metin, K. (1998). The Relationship Between Inflation and The Budget Deficit In Turkey. *Journal of Business & Economic Statistics*, 16(4), 412-422.
- Mishkin F. S. and Savastano, M. A. (2001). Monetary Policy Strategies For Latin America. *Journal of Development Economics*. (66): 415-444.
- Mishkin, F.S. (2000). *Para Teorisi – Politikası*. (Çev. İlyas Şıklar, Ahmet Çakmak, Suat Yavuz). İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Moosa, I. A. (1997). A Cross-Country Comparison Of Okun's Coefficient. *Journal of comparative economics*, 24(3), 335-356.
- Mourdoukoutas, P. (1988). Seasonal Employment, Seasonal Unemployment And Unemployment Compensation: The Case Of The Tourist Industry Of The Greek Islands. *American Journal of Economics and Sociology*, 47(3), 315-329.
- Murat, S. ve Şahin, L. (2011). Nedenleri Ve Sonuçları Bakımından Gençler Arasında Yaygınlaşan İşsizlik. *Sosyoloji Konferansları*. (44): 1-48.
- Okay, G. ve Arıcan E. (2014). Ekonomik İstikrarsızlık Ortamında Merkez Bankalarının Uyguladığı Para Politikaları Ve Türkiye Örneği. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*. 1(1): 1-50.
- Okun, A. M. (1963). *Potential GNP: Its Measurement And Significance*. Cowles Foundation for Research in Economics at Yale University.
- Olgun, N. (2012). *1980 Sonrası Türkiye’nin Enflasyon Ve Büyüme İlişkisi: Ampirik Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.16-22.
- Oltulular, A. G. S. ve Terzi, P. D. H. (2006). Yüksek Enflasyon Enflasyon Belirsizliğini Artırıyor Mu? *Istanbul University Econometrics and Statistics e-Journal*. (3):1-22.
- Oxford Learning Link (2024). <https://learninglink.oup.com/access/content/sorensen-whitta3e-student-resources/sorensen-whitta3e-hodrick-prescott-hp-filtering-instructions> Erişim 21.10.2024
- Öksüzler, S.H. (2019). *Türkiye’de Enflasyon, İşsizlik Ve Dış Ticaret İlişkisi: 2014-2019*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.10.
- Önder, Ö. (2000). Phillips Curve in Turkey. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 6: 263-270.
- Ören, K. (2013). *Sosyal Politika*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özataş, F. (2019). *Parasal İktisat: Kuram ve Politika*. Ankara: Efil Yayınevi.

- Özçelebi, O. (2009). *Türkiye’de İktisat Politikalarının Hedefleri Ve Optimal Politikanın Belirlenmesi (1990-2006 Dönemi)*. (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.7-40.
- Özçelik, Ö. ve Akıncı A. (2018). Türkiye’de Dolaylı Vergilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisi. *Maliye ve Finans Yazıları*. 110: 9-10.
- Özçelik, Ö., & Uslu, N. (2017). Ekonomik Büyüme, İşsizlik Ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Var Modeli İle Analizi: Türkiye Örneği (2007-2014). *Ekev Akademi Dergisi*, (69), 31-51.
- Özpençe, A. İ., & Noyan, E. (2023). Türkiye’de Fonksiyonel Maliye Bakış Açısıyla Fiyat İstikrarı ve Tam İstihdam. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 449-472.
- Öztaş, B. (2019). *İşsizlik Ve İktisadi Büyüme İlişkisi D-8 Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.36-37, 31-32.
- Öztürk Ö. ve Erbay E. (2018). Üniversite Mezunu Kadınların İşsizlik Süreçlerinin Değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 36(2): 125-148.
- Öztürk, Y. (2020). *Enflasyon Ve İşsizlik Sarmalında Türkiye*. (Yüksek Lisans Tezi). Bandırma: Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.17-22.
- Parasız, İ. (2003) *Makro Ekonomi Teoremi ve Politika*. Bursa, Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2004). *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Parasız, İ. (2006). *Makro Ekonomi, 9. Baskı*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Phillips, A. W. (1958). The Relation Between Unemployment And The Rate Of Change Of Money Wage Rates In The United Kingdom, 1861-1957. *economica*, 25(100), 283-299.
- Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of political Economy*, 98(5, Part 2), S71-S102.
- Sakal, S. (2016). *İşgücü Piyasalarında Beşeri Sermaye İhtiyacının Karşılmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü*. (Uzmanlık Tezi). Ankara: T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.3-6.
- Samuelson, P. A., & Solow, R. M. (1960). Analytical Aspects Of Anti-Inflation Policy. *The American Economic Review*, 50(2), 177-194.
- Seyidoğlu, H. (2006). *İktisat Biliminin Temelleri*. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.
- Seyidoğlu, H. (2006). *İktisat Biliminin Temelleri*. Güzem Can Yayınları.
- Sökmen, F. (2017). *Para Politikalarında Dönüşüm Ve Taylor Kuralının Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması*. Konya: Çiçek Yayınevi.
- Subaşı, D.B. (2005). *Enflasyonun ARIMA Modelleri İle Tahminlenmesi: 1994-2005 Türkiye Uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal.s.25-27.
- Sungur, M. (2019). *Türkiye’de Ekonomik Büyüme Ve İşsizlik Oranları Arasındaki İlişkinin Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Tekirdağ: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.13-21.
- Susam, N., Özgül, H., & Yavuz, E. (2020). Türkiye Ekonomisi ve Maliyesi (1923-2023).
- Şahin, H. (2007). Türkiye Ekonomisi (9. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.

- Şen, H., Doğan, İ., & Aydın, Ş. (2024). Ebeveynleriyle Yaşamak Zorunda Kalan İşsiz Bireylerin Aile İçi ve Toplumsal İlişkilerinin Sosyolojik Olarak İncelenmesi; Muğla-Menteşe Örneği. *Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 176-200.
- Şen, M. A. (2024). *Türkiye’de Politik İstikrar Ve Ekonomik Büyüme*. Ankara, Duvar Yayınları. ISBN: 978-625-6643-74-1.
- Taban, S., & Şengür, M. (2016). Türkiye’de Enflasyonun Kaynağının Belirlenmesine Yönelik Ekonometrik Bir Analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (47), 47-64.
- Tansöker, R. (2017). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Vergi Takoza Açısından Değerlendirilmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 15(30): 309-334.
- Tarı, R., & Bakkal, H. (2017). Türkiye’de İşsizliğin Belirleyicileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 1-18.
- Taşar, M. O. (2010). “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” Ve Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 76-97.
- TCMB, (2023). Kısa Vadeli Dış Borç İstatistikleri. <https://www.tcmb.gov.tr>. Erişim Tarihi: 15.02.2024.
- Tekkulak, M. (2017). *İktisadi Büyüme Ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması (2000-2015)* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).S.52-59.
- Telek, C. (2013). Kamu Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Analizi (1998-2012). *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep*.
- Timur, C., & Doğan, Z. (2015). İstihdam Yaratmayan Büyüme: Türkiye Analizi. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 231-247.
- Tiryaki, Ö.A. (2006). *1980-2000 Yılları Arasında Türkiye’de Enflasyonla Mücadele Ve IMF’in Rolü*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.S.6-7.
- Tobin, J. (1965). Money And Economic Growth. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 671-684.
- Topcu, M. (2010). *İşsizlik Ve Enflasyon Arasındaki İlişkilerin Analizi G8 Ülkeleri Üzerine Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.32.
- Tutar, E. (2005). *Enflasyon Hedeflemesinin Önkoşulları: Türkiye’de Para Politikası Araçları İle Enflasyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Uzmanlık Yeterlilik Tezi). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Türeli, R. A. (2008). Türkiye Ekonomisinin Makroekonomik Dengelerinin Analizi (1990-2006), 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, 20-22.
- Türk, İ. (1959). Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 14(4): 1-23.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yıllık Rapor. (2013). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yıllık Rapor 2012*. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2006). *Enflasyon Hedeflemesi Rejimi*. Ankara: İletişim Genel Müdürlüğü. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/enflasyon.pdf> , Erişim Tarihi: 10.06.2023.

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (29 Nisan 2021). *Enflasyon Raporu 2021-II*. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/0f77fdb8-1c6a-4060-8b65-2aff71c7783c/enfnisan2021_ii_tam.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-0f77fdb8-1c6a-4060-8b65-2aff71c7783c-nAsM4wI , Erişim Tarihi: 10.05.2023).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2001). *Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı: Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar*. Ankara: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlık Matbaası.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2014). *Açık Piyasa İşlemleri: Uygulama Talimatı*. Ankara: Piyasalar Genel Müdürlüğü Açık Piyasa İşlemleri Müdürlüğü.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2024). <https://www.sbb.gov.tr/istihdam>. Erişim Tarihi: 15.02.2024.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Tüketici Fiyat Endeksi Hesaplamaları Hakkında Açıklama, 2021*. <file:///C:/Users/TR/Downloads/Nzdu6UGO2oirp9GS5izz7by7zwviE9ENbQbA1gWfz11YDOsp0TwU2LI0x21DeA6gJspYIJUCkVvvSI5cJDaGfUpCDxiAIsfvt7u88x27BA8=.pdf> , Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Tüketici Fiyat Endeksi Hesaplamaları Hakkında Açıklama, 2020*. file:///C:/Users/TR/Downloads/e57pu_oqllLLsPnCJ_WfZBbWEES14WLyBBzOSfPLheutBKMqQ72Flp_Sc3W8IItrFMn7J3h2YyHL0XrBe1T9Ab1CZzd2Dq8C2hMJURPE18x0=.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Yİ-ÜFE Metaveri Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri-Derleme Uygulamaları*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=enflasyon-ve-fiyat-106&dil=1>, Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Yİ-ÜFE Ürün Sepet Güncellemesi 2021*. file:///C:/Users/TR/Downloads/Tek4L945Ki7zGNgTG0SJHO1RqWmKinMsAxCmaTbjLLd8SoSRkbhM2QatPjLxnKDnt2_DmShl2cJJatQ7mZQG8GFF9b2TR9fZKJCTyCJQzik=.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2008). *Fiyat Endeksleri Ve Enflasyon, Sorularla Resmi İstatistiksel Dizisi- 3*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB). (2010). *Ekonomik Rapor 2010* (Yayın No: 2011/135). Ankara: TOBB Yayınları. ISBN: 978-9944-60-897-8.
- Tüylüoğlu, Ş. (1995). *İçsel Büyüme Modelleri (Teorik Çerçeve-Ampirik Bulgular)* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Uçan, A. (2017). *Türkiye'de İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1990-2015 Dönemi Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.50-53.
- Uçkan, B. (1998). Küreselleşme ve Devletin İş Piyasasındaki Rolü. *Çimento İşveren Dergisi*. 12(2): 1-8.
- Unay, C. (2001). Makro ekonomi (8. Basım). *Bursa: Vipaş Yayınları*.
- Uyanık, Y. (2017). Nüfus Yaşlanmasının İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 72-94.
- Uygur, E. (2012). *Türkiye'de Cari Açık Tartışması* (No. 2012/25). Discussion Paper.

- Ümit, A. Ö., & Karataş, Ö. (2018). Türkiye'de İşsizlik ve İşsizliği Etkileyen Makroekonomik Faktörlerin Ekonometrik Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(2), 311-333.
- Ünal, E. (2019). *Türkiye'de Ekonomik Büyüme, İşsizlik Ve Enflasyon İlişkisi Üzerine Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.7-8, 48, 54-57.
- ÜNLÜ, A., & YILDIZ, K. (2021). Türkiye’de Genç İşsizlik Sorunu ve Çözüm Önerileri. *İktisat Alanında Seçilmiş Konular-2*, 139.
- Üzümcü, A. (2012). İktisadi Büyüme Teori. *Model ve Türkiye Üzerine Gözlemler*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Veenhoven, R., & Dumludağ, D. (2015). İktisat ve Mutluluk. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 58(2), 46-51.
- Yapraklı S. (2011). Türkiye’de Açık Ekonomi Para Politikası Kuralının Geçerliliği: Sınır Testi Yaklaşımı. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. 13(1): 127-142.
- Yavuz, A. (2012). *İşgücü, İstihdam ve Kriz Olgusu*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Yellen, J. (2017). *Inflation, Uncertainty, and Monetary Policy: a speech at the\ " Prospects for Growth: Reassessing the Fundamentals\ " 59th Annual Meeting of the National Association for Business Economics, Cleveland, Ohio. September 26, 2017* (No. 971). Board of Governors of the Federal Reserve System (US).
- Yenice, S., & Yenisu, E. (2019). Türkiye’de Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranlarının Etkileşimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1065-1086.
- Yıldırım, K., Karaman, D., & Taşdemir, M. (2014). Makro Ekonomi (12. Baskı). *Ankara: Seçkin Yayıncılık*.
- Yıldırım, S. (2020). *Türkiye’de İşsizlik Ve Enflasyon İlişkisi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, U., & Aksoy, E.(2022) Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisi (2004-2020). *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 15-33.
- Yıldız, Ş. (2021). The Analysis Of The Validity Of The Phillips Curve In Turkey Via The Fourier Cointegration And Causality Tests. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 3173-3190.
- Yiğit, Ö, Gökçe, A. (2012). Türkiye'de Çekirdek Enflasyon: Ekonometrik Bir Yaklaşım. *Central Bank Review*. 12(1): 37-51.
- Yiğitbaş, Ş. B. (2009). Gelişen Piyasa Ekonomilerinde Alternatif Para Politikası Stratejileri, Türkiye Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 16 (1): 207-225.
- Yiğitoğlu, A. İ. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 1(1).115-125.
- Yüceol, H.M. (2005). Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi Sorunu ve Türkiye’de Gerçek İşsizlik Oranı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(12): 118–133.
- Yüksel, S. (2016). Türkiye’de Cari İşlemler Açığının Belirleyicileri: Mars Yöntemi İle Bir İnceleme. *Bankacılar Dergisi*, 96(27), 102-121.

- Yülek, M. A. (1997).  şsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan  lkeler Ve Kamu Politikaları  zerine. *Hazine Dergisi*, (6).
- Zengin, G. (2016). *Enflasyon Ve  şsizlikle Mücadele Yöntemleri Ve   z m  nerileri: Türkiye  rneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.s.65-66.

ÖZGEÇMİŞ

Yusuf BATUR, İlkokul ve Ortaokulu Van/Çaldıran Yavuz Selim İlköğretim Okulunda tamamladı. Eskişehir Çifteler Şehit Ercan Canavar Çok Programlı Lisesinde lise öğrenimini tamamladı. 2008 yılında kazandığı Hitit Üniversitesi İktisat bölümünü 2012 yılında bitirdi. Evli ve bir çocuk babasıdır. Şu anda kamu kurumunda memur olarak çalışmaktadır.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

Batur, Y. ve Küçükoğlu, M. (2024, Haziran). “2019’dan Günümüze Türkiye’de Enflasyonu Tetikleyen Nedenler”, ss.738, ISBN:978-625-6501-92-8, II. Bilimsel Uluslararası Aspendos Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Antalya, Türkiye.